

T.C
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTERCİM-TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI

**STANLEY KUBRICK'İN "OTOMATİK PORTAKAL"
FİLMİNİN, TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİGEN EMEK

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Serhat ULAĞLI

MAYIS, 2009
MUĞLA

T.C
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTERCİM-TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI ADI

STANLEY KUBRICK'İN "OTOMATİK PORTAKAL"
FİLMİNİN, TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİNİN İNCELENMESİ

FİGEN EMEK

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
"Yüksek Lisans"
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 29.05.2009

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Serhat ULAĞLI

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Duran NEMUTLU

Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Şevki KÖMÜR

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Nurgün OKTİK

MAYIS, 2009

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 13/05/09 tarih ve 451-8 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25-4 maddesine göre, Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Figen Emek'in "Stanley Kubrick'in 'Otomatik Portakal' Filminin Çevirisinin İncelenmesi" adlı tezini incelemiş ve aday 29/05/09 tarihinde saat 13.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 45 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Serhat ULAĞLI

Üye

Prof. Dr. Duran NEMUTLU

Üye

Yard. Doç. Dr. Şevki KÖMÜR

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Stanley Kubrick’in ‘Otomatik Portakal’ Filminin Türkçeye Çevirisinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/05/2009

FİGEN EMEK

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : EMEK

Adı : FİGEN

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : STANLEY KUBRICK'İN "OTOMATİK PORTAKAL" FİLMİNİN, TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİNİN İNCELENMESİ

Y. Dil : THE STUDY ON THE TRANSLATION OF THE FILM "CLOCKWORK ORANGE" by STANLEY KUBRICK INTO TURKISH

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

*

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

Fakülte : FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ULAĞLI, SERHAT

Ünvanı : Yard. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 97

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Dil, Kültür ve İletişim
2. Çeviri, Kültür ve İletişim
3. Film Çevirileri ve “Otomatik Portakal” Filmi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Kültürel kodlu dil aktarımı
2. Kitle iletişimi
3. Toplumsal üretim
4. Çeviribilim
5. Argo, deyim, atasözü çevirisi
6. Film dili

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER:

1. Cultural coded language transfer
2. Mass media
3. Social output
4. Translation studies
5. The translation of slang, idioms, proverbs
6. Film language

1. Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
2. Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
3. Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir *

Yazarın İmzası :

Tarih : 29/05/2009

Özet

STANLEY KUBRICK'İN “OTOMATİK PORTAKAL” FİLMİNİN, TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİNİN İNCELENMESİ

Figen Emek

Yüksek Lisans, Mütercim-Tercümanlık Bölümü

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Serhat Ulağlı

Mayıs, 2009

Çeviri etkinlikleri, modern dünyanın ana iletişim yöntemini temsil etmektedir. Farklı toplumları birbirine tanıtan, birbirleriyle etkileşime girmelerini, gelişip zenginleşmelerini sağlayan çeviribilim sahası, oldukça dinamik ve güçlü bir saha olarak, kitle iletişiminin geniş ağını canlı tutmaktadır.

Çeviribilim sahası, çok içerikli ve çok disiplinli bir sahadır. Çünkü, çeviri etkinlikleri, dil ve kültür kodlu ürünler üzerinde çalışmaktadır. Dil ve kültür, toplum yaşantılarıyla oluşan ve bu oluşumlarıyla yine toplumu bir bütün halinde tutan, onu yönlendiren canlı bir potansiyele sahiptir.

Dil, insanı çıkış noktası olarak alan, tarihsel süreçler içinde yönünü bulan, psikolojik, sosyolojik, felsefi ve daha pek çok veriyi bünyesinde dinamik tutan canlı bir oluşumdur. Kültür, dilin oluşumuna zemin olan, yine oluşan bu dile gücünü ve potansiyelini borçlu olan canlı bir diğer oluşumdur. Toplumun ortaya koyduğu tüm değerler, ürünler, birer dil ve kültür ürünü olarak kendini göstermektedir. Bu nedenle, çeviri etkinlikleri, öncelikle kültür ve dili çözümlenmekte, özümsemekte ve aktarmak istediği ürünü bu şekilde tanımaktadır. Daha sonra, aktarılacak kültür ve dili adres olarak ve orijinal örüntüye zarar vermeden iletişimi mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada, dil ve kültür kodlarının yoğun olduğu ve toplum hayatına en çok etkide bulunan kitle iletişim yolu olan film çevirilerine değinilmektedir. Filmler,

görsel özellikleri ile toplumlar üzerinde hızlı ve güçlü bir etkiye sahiptirler. Filmler, kültürel ve dilsel etmenlerle örülü olmaları sebebiyle çeviri etkinliklerinde yoğun bir çalışma gerektirmektedirler. Filmlerde bulunan özellikle argo ifadelerin çevirisi, kaynak ve erek kültür, dil dizgeleri üzerine daha fazla yoğunlaşmayı gerektirmektedir.

Bu çalışmada, topluma dair olan her türlü detayın birer yaşantısal ürün, dolayısıyla kültür ve dil kodlu bir ürün olduğu incelenmekte; farklı toplumlar, kültürler ve diller arasındaki sağlıklı ve gerekli iletişimi sağlayan çeviribilim etkinliklerinin, bu kültürel ve dilsel etmenlerce nasıl etkilendiğini, izlediği yönünü nasıl belirlediği incelenmekte; kültürel ve dilsel elementlerin yoğun bir şekilde varlığını gösterdiği bir kara film örneği *Otomatik Portakal* filminin kitle iletişiminin bir ürünü olarak çevirilerinin ne tür detaylarla gerçekleştirildiği incelenmektedir.

Abstract

THE STUDY ON THE TRANSLATION OF THE FILM “CLOCKWORK ORANGE” by STANLEY KUBRICK INTO TURKISH

Figen Emek

MA, The Department of Simultaneous Interpreting

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Serhat Ulağlı

May, 2009

Translation studies, symbolize the method of the communication in the modern world. As a dynamic and strong field, translation studies, which not only give the societies the chance of meeting and interacting with each other but also the chance of reinforcing and enriching each other, keep the network of the mass communication active.

Translation studies is an interdisciplinary and sophisticated field. It is because of the fact that, translation studies work on the culturally and linguistically coded products.

Language and culture, which are made up of the social experience, have the active potential of keeping the society as a whole unit and leading it with that same experience.

Language, of which the basic element is human while leading itself along the historical processes, is an active formation with the dynamic data of psychology, philosophy, sociology and on. Culture is the other formation which is the base of the formation of the language and owes its strength and potential to that formation. All the figures and the products that a society present prove themselves as each of them is a cultural and linguistical element. For that reason, the translation studies, first of all, decode the culture and the language, internalize them and that way can get to know the product being transferred. After that, it enables communication by

addressing to the target language and culture without giving any harm to the original pattern.

In this study, a method of mass communication, which affects the social life most, the translation of the films which are embedded intensively with the cultural and linguistic codes are mentioned. With their visual features, films have a quick and strong effect over societies. Because of the reason that films are embedded with the cultural and linguistic features, they require an intensive study during the translation processes. Especially the slang translation in films require a more intensive study in the source and target cultures and languages.

In this study, it is studied that each detail about a society is an experiential product, that is a product coded culturally and linguistically; how the translation studies, which provides a healthy and necessary communication between different societies, cultures and languages, is affected by those cultural and linguistic elements and it can determine its direction; as a product of mass communication, in what type of details the translation of the film *Clockwork Orange*, a sample of *Film Noir*, in which cultural and linguistic elements are mainly seen, is made.

ÖNSÖZ

Diller ve kültürlerarası etkileşimin arttığı günümüzde, en sağlıklı ve etkili iletişimi mümkün kılan çeviribilim sahasını inceleyen bu çalışma, toplumlar üzerinde etkin bir güce sahip olan filmlerin, dil ve kültür kodlarının açılarak çeviri etkinliğine tabi tutulduklarını konu etmesi sebebi ile, değerli hocalarımızın bu çalışmayı desteklemelerine yol açmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında emeği geçen danışman hocam Sayın Yard. Doç. Dr. Serhat Ulağlı'ya, desteği ve anlayışı için teşekkürlerimi sunarım.

Figen Emek

29.05.2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I: DİL ve KÜLTÜR.....	5
I. I. Dilin Tanımlanması.....	10
I. II. Kültürün Tanımlanması.....	23
I. II. I. Kültür ve Dil İlişkisi.....	33
I. II. I. I. Kültür, Dil ve Toplum İlişkisi.....	37
I. III. İletişim, Dil ve Kültür.....	42
I. III. I. İletişimin Tanımlanması.....	45
BÖLÜM II: ÇEVİRİ ve KÜLTÜR.....	48
II. I. Çevirinin Tanımlanması.....	50
II. I. I. Çeviribilimde Kültürün Rolü.....	57
II. II. Çeviri ve Kültür İlişkisi.....	63
II. III. Kitle İletişimi, Çeviri ve Toplum İlişkisi.....	71
BÖLÜM III: TÜRKÇEYE YAPILAN FİLM ÇEVİRİLERİ.....	76
III. I. Film Çevirilerinde Yaygın Olan Çeviri Yaklaşımları.....	82
III. I. I. Filmdeki Sosyolojik ve Psikolojik Faktörler	87
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	93
ÖZGEÇMİŞ.....	98

GİRİŞ

Bu çalışmada, kültür ve dil arasındaki sıkı ilişki incelenmekte, bir iletişim aracı olan çevirinin, bu ilişkiden etkilenerek yönünü belirlediği ortaya konmaktadır. Kültür ve dilin, kendi içlerindeki ve toplumla paralel ilerleyen değişim ve gelişmelerinin, kitle iletişim araçlarının eşliğiyle tüm kitle iletişim şekillerinde, ancak çeviribilimin iletişimi mümkün kılmasıyla, somut hale geldiği incelenmekte ve ortaya konmaktadır.

Çalışmanın Konusu

Stanley KUBRICK'in "Otomatik Portakal" filminin, Türkçeye çevirisinin incelenmesidir.

Konunun Alanı ve Kapsamı

"Çeviri olgusu; farklı kültürleri içinde barındıran, somut ve tanımlanabilir durumlarda meydana gelmektedir"(Christiane Nord, 1997; 23). Sözcüklerden cümlelere ve bir metin oluşumuna geçen söylemler, üretildiği toplumun, dilin kültürel yapılanmasının somut göstergeleridir. Kuşkusuz, çevirisi esnasında erek kültürün de yer aldığı bir somut göstergeler bütünü olacaktır. Fakat her kültür kendi toplumunun yaşantısı olduğu için en güçlü halini ve anlamını, yine kendi toplumunda kazanmaktadır. Kültürün oluşumu salt yaşantı, tarihsel evreler olarak değil, bu evrelerin oluşumuna, gelişimine ve değişimine sebep olan toplum içi sosyolojik, psikolojik etmenler ve bahsi geçen tüm bu oluş ve olguları anlaşılabilir kılan, kullandığı dili ile birlikte ele alınmalıdır.

Emile Benveniste'in ifadesiyle "dil toplumun yorumlayıcı, toplum da dili içinde anlam kazanabilen bir varlıktır"(1994; 9). Bu noktada, sanat eserleri (edebiyat eserleri) böylesine kültür ve dil bütünlüğünün gölgesi altında, birer kültür ya da dil kodlu yapıt olarak nasıl "öteki" çoğul dizgelere, "öteki" edebiyatlara konuk olabilmektedir? Konuk olduğunda, iletmek istediği mesajları yine iletebilmekte midir? Erek dizgede nasıl karşılanmakta ve nasıl algılanmaktadır? Böyle bir prizmanın ortasında tüm sorulara yanıt sağlayabilen saha, çeviri sahasıdır. Özellikle 1980'lerden sonra betimleyici yaklaşımın etkisiyle daha da önem kazanan ve işlevsel

bir önem vurgusuna yönelen çeviribilimi, Mehmet Rifat'ın *XX.yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları* adlı eserinde, son yıllarda araştırmacılarının toplumdilbilim, göstergebilim, felsefe gibi alanlardan da yararlanarak aşama kaydettirdiği savıyla incelemektedir.(2000; 120)

Çeviribilim, diller üzerine ve dili bir gösterge olarak toplumlar, kültürler üzerine çalışan disiplinler arası bir sahadır. Ele aldığı ürünün (eserin) orijinal oluşumundaki tüm kültürel, sosyolojik, psikolojik, dilsel ve dil üstü etmenleri betimleyici bir çalışma üslubuyla inceleyen disiplinler arası çeviribilim sahası, bu ürünü (eseri) erek dile aktarırken, erek kültürün sosyolojik, psikolojik, dilsel ve dil üstü etmenlerini göz ardı etmeden ve hatta onları hitap olarak çeviri kuramları ışığında yönünü belirlemektedir. Sözü edilen film, her ne kadar evrensel niteliklere sahip olsa da Türkçeye çevirisi esnasında Türk kültür ve toplumunu hedef aldığı için birtakım değişikliklere (söylemsel, metin dilbilimsel vb.) uğramaktadır. Hem erek dili hitap almak hem de orijinal yapıyı zedelememek görevindeki çevirmen, her iki dili de ayrı tanımlamalı, dilbilgisi çalışmaları yapmalı, dilbilgisi kavramlarının seçilmesinde iki dili birbirine yansıtıp, benzer ve farklı değerlerini ayırmaştırmalıdır. Diller arasındaki aktarımlar, doğası gereği, iletişimi amaç edinmesi sebebiyle birtakım değişikliklere sıcak bakmaktadır. Bu çalışma, tıpkı diğer aktarımı gerçekleştirilen filmler gibi “Otomatik Portakal” isimli filmin İngilizceden, İngiliz kültürü ve toplumu yapılanmasından Türk toplumuna ve kültürüne, Türkçeye çevirisi esnasında uğradığı değişiklikler, değişikliklerin gerekliliği üzerine tartışmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Stanley Kubrick'in “Otomatik Portakal” filmi, geleceğin gençliğini suça eğilimli bir gençlik olarak anlatmaktadır. Bu noktadan hareketle, filmde suç kavramının psikolojik, sosyolojik ve felsefi bir olgu olduğu görülmektedir. Böylesine evrensel bir olgu, dil içerisinde tanımlanırken o dilin ve toplumun yaşantısı ve algısıyla ölçülmektedir. Bu ölçme, filmin Türkçeye çevirisi esnasında erek topluma odaklı gerçekleşmektedir.

Film çevirileri konusunda yapılmış olan araştırmalar, ağırlıklı olarak çevirinin dil bazındaki uyum sorunları ve çevirmenlerin tutumları üzerine olup, sıklıkla çeviri

hatalarına odaklanılmıştır. Fakat, çeviri sürecinde birçok disiplin ele alınmalıdır. Çeviribilimde, betimleyici yaklaşımın etkisiyle toplumdilbilim, göstergebilim, felsefe gibi alanlardan yararlanarak; dilin sosyal, psikolojik boyutu da dikkate alınmaktadır. Ele alınan film üzerinde, çevirisi esnasında erek toplumun sosyolojik, psikolojik, felsefi yaşantıları bütününe, değer yargılarına uyumlu ve anlamlı hale nasıl getirildiği incelenmektedir.

Bu çalışma;

- * Dil ve kültür ilişkisini incelemekte;
- * Dilin, kullanıldığı toplumdaki, sosyolojik ve psikolojik yapılanmadan nasıl etkilendiğini ya da bu yapılanmaya nasıl etkide bulunduğunu incelemekte;
- * Çeviribilimde kültürün rolünü incelemekte;
- * Çeviri, dil ve kültür karşılıklı yapılanmasını incelemekte;
- * İletişim ve kitle iletişimini toplum yaşantısında incelemekte;
- * Çeviriyi, kitle iletişimi sağlayıcısı olarak incelemekte;
- * Film çevirilerinin nasıl yapıldığına ilişkin bilgi sunmakta;
- * “Otomatik Portakal” filminin çevirisini, çeviri kuramları ışığında, betimleyici bir yaklaşımla incelemekte;
- * Filmi, ortaya çıktığı kültürü ve dili içerisinde kodlanmış olan sosyolojik, psikolojik, dilbilgisel etmenleriyle eleştirel açıdan ele almakta;
- * Filmdeki kültürel özelliklerin aktarımına dikkati çekmekte ve küfür çevirisinin ve argo kullanımının nasıl yapıldığına ilişkin bilgi sunmakta;
- * Filmdeki, renk ve müzik gibi detayların filme katkısını incelemektedir.

Çeviri alanında yapılan araştırmalarda, daha çok dilsel etmenler üzerinde durulmuş ve “Serbest Çeviri” ya da “Sadık Çeviri” gibi yöntemler tartışılmıştır. Bu çalışmanın önemi; dilin yaşantısal yapısında, toplum ve kültür boyutunun baskınlığını inceleyerek, çeviri sürecine nasıl etkide bulunduğunu, betimleyici yaklaşımla ele alması ve örnek bir film çevirisi eleştirisi sunmasıdır.

Çalışmanın Yöntemsel Modeli

Bu çalışmanın üzerine oturtulacağı veri toplama teknikleri;

- * Literatür taraması
- * Film inceleme’ dir.

Bu çalışma, kaynakçada gösterilen kaynaklar incelenerek ve yeni kaynaklar araştırılarak, elde edilen bilgiler ışığında sürdürülmüştür. Çeviri tarihi ve çeviribilim kuramlarının taranmasıyla çeviri ve kültür ilişkisi incelenmekte, dil ve kültür kavramları üzerine olan yapıtlar incelenmekte, sözü edilen filmin, orijinali ile çevirisi; çeviri eleştirisi ve film eleştirisi konusundaki kaynaklardan yararlanılarak karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Sonuç

Toplumların, ilerleyen teknoloji ile birbirlerine kültür, sanat, teknoloji, ekonomi, siyaset gibi pek çok alanda yakınlaşması, çeviri etkinliklerini önemi artan bir konuma taşımaktadır. Çeviri, salt bir dilbilgisel, yapısal aktarım değildir. Çeviri etkinliği, bir iletişimdir. İletişim, karşılıklı bir fikir birliği anlamına gelmektedir. Kültürel ve dilsel farklılıklar, farklı yaşantılar, toplumlar arasında algı farklılıkların, değer farklılıklarına yol açmaktadır. Bu noktada, iletişimi gerçekleştirmek güçleşmektedir. Çeviri etkinliği, toplumlar arasındaki farklılıkları, birer sorun olmaktan çıkartmakta ve birer zenginlik kaynağı haline getirmektedir. Çeviri etkinlikleri, kitle iletişim araçlarının pek çok şekline bürünmekte ve kültürlerin birbirini kendi değerleri içinde tanımasını, algılamasını ve de karşılıklı etkileşim ile birbirini destekleyip geliştirmesini mümkün kılmaktadır.

BÖLÜM I: DİL ve KÜLTÜR

Dili ve kültürü, bir toplumun var oluşunun kanıtıdır. Toplumun bütünlüğünün temeli, insanların birbiriyle iletişimi sağlayabildikleri dilden geçer. Aynı şekilde, toplumun dili ele alındığında birebir toplum yaşantısı ve kültürü ortaya çıkmış olacaktır. Dilin bu hakimiyetine Şükrü Ünalın şöyle açıklık getirmektedir.

Dil, bir milletin dünyayı kendine göre seslendirmesi, kainatı ve hayatı kendisine göre adlandırması ve ona kendi damgasını vurmasıdır. Bu durumuyla da dil, topluma biçim veren bir sistemdir. Bir toplumda yaşayan insanlar, çevrelerindeki dünyayı gerçekte olduğu gibi değil, kendi dillerinin kendilerine sunduğu biçimde görmektedirler. Bir toplumun dil davranışı da o toplumdaki yaşama düzeninin bir parçasıdır ve yansımasıdır. Dolayısıyla da dilin yapısı yaşama düzeninin bir parçasıdır ve yansımasıdır (143).

Dil, bir toplumun özüdür. Toplumun damarlarını oluşturan tarihi, sanatı, ticareti, kısacası kültürünü canlı tutan kullandığı dilidir. Kültürü meydana getiren de, toplumun kullandığı dili bünyesinde yaşam bulabilen her şeydir. Bu durumda “dil, her türlü maddesel yaşamın, tekniğin, ekonominin de koşuludur; dinde, hukukta, felsefe ve sanatta yeri vardır” (Bedia Akarsu 80). Dinin, sanatın, felsefenin ya da ekonominin ve diğer tüm alanların, dil düşünülmezsizin bir anlamı, varlığı söz konusu olamamaktadır.

Dilin öneminin tarihe çıkışı incelendiğinde, dinin etki alanına girdiği görülür. “Babil Kulesi” efsanesinden, tüm insanlığın Tanrıya meydan okuyabilmek için çok yüksek bir kule inşa etmeye başladığı ve bu duruma sinirlenen Tanrının, insanları cezalandırmak için yaptığı tek şeyin yeryüzüne birden çok dil göndermek olduğu bilinir. Böylece, farklı diller kullanan insanlar artık birbirlerini anlayamaz hale gelir, ayrılıklar başlar ve Tanrı’ya meydan okumak üzere, yapımına girişilen kule tamamlanamaz. Walter Porzig’in bu konuya getirdiği yorum şöyledir:

Gücünün tam bilincinde olarak insanlık ayaklanmış, göklere küstahça saldırmaya kalkmıştır. Gücünün kaynağı ise, bütün insanların aynı dili konuşması gerçeğidir. Ve Tanrı insanların kibrini ve azametini parçalamak istediğinde, yıldırıma ihtiyacı yoktur bu iş için, hatta hiçbir

şiddet hareketine başvurması gerekmez, insanların dilinin karıştırılması, dilin birliğinin ortadan kaldırılması yeterlidir, ve tepesi göklere erişecek olan kule, bir yıkıntı, insanın güçsüzlüğünün bir utanç abidesi olarak kalakalır (1990; 5-6).

Bu noktadan hareketle şöyle bir sonuca varılabilir: Dil, düşünce ve eylemin hayat bulduğu kaynaktır. Kültürel ve toplumsal düzenler bu kaynaktan beslenmektedir. Ünalın, dili, insanların birbirleriyle iletişimde bulunmalarını ve bir toplum oluşturmalarını sağlayan bir kavram olarak tanımlamaktadır.(2002; 223) Tanrının, dilleri çoğaltıp karıştırmasıyla bahsi geçen kaynak kurumuş, her türlü düşünce, eylem, kültürel ve toplumsal düzenler çıkmaza uğramıştır. Oysa dilin, diğer bir ifadeyle kaynağın, gücünü koruyabilmesi durumunda, Tanrı alt edilecektir. Yine, dil çalışmalarına yönelmeyi sağlayan etkenin din olduğunu belirten Doğan Aksan eserinde, dil çalışmalarına ön ayak olan, dil konusuna ve dilin işlenmesine yönelmede etken olarak, dua ve dini metinlerin varlığını göstermektedir. Çünkü, Aksan, dua ve dini metinlerin tam olarak anlaşılabilmesinin ve gelecek nesillere doğru olarak aktarılabilmesinin ancak, dilin birtakım kurallarıyla birlikte kullanılmasıyla mümkün olabildiğinden bahsetmektedir. (1977; 16) Bir toplumdaki kültürün şekillenmesinde en büyük etkenlerden biri de tarih boyunca din olarak kabul edilmiştir. Dinin, insanların toplum hayatını yaşamasındaki yeri göz ardı edilemez. “Birbirinden farklı kültürlere sahip olan toplumların kültürlerindeki ortak vasıfları yaratan hakim güç, dindir”(Sevim Kantarcıoğlu, 1987; 135). Dini inanışlar, insanlar arasına benzer yaşam kurallarını taşımasından dolayı ortak bir kültürü de mümkün kılmaktadır.

Kültürü, tek yönlü tanımlamak doğru olmayacaktır. Çünkü insana dair her şeyi içine almakta olduğu için kültür kavramı oldukça geniştir. Ünalın’ın yorumuyla, kültür, sosyolojik grubun dilinden, alışkanlıklarından, yaşama biçimlerine ya da dini inancından, her türlü insani ve doğal ilişkilerine kadar kapsayan bir oluşum ya da bu ilişkilerden ortaya çıkan sosyolojik bir bütündür.(2002; 43) Bir toplumdaki tüm sosyal, siyasi, idari değerler birer kültür parçalarıdır. Dilin, toplumda oluşumunu sağladığı geçmiş ve gelecek arasındaki iletişim bağı, kültürü temellendirmektedir. Kültürün, tarih ve dilin ayrılmaz noktasında, elbette bu temellendirmesi, tüm siyasi, idari, askeri, dini, iktisadi, mesleki, sanatsal alanlarda birtakım teşkilatlar, kuruluşlar meydana getirmeyi gerektirmektedir. Sadık K. Tural, bu kuruluşların meydana

getirilmesinin ve de meydana geldikten sonra bu yapılanmalarda karşılaşılan bozulmaların giderilerek devamlılıklarının sağlanmasının uğraş gerektirdiğini söylemektedir. (1988; 45)

Bir toplumun yaşantısını, anlaşılır ve aktarılır dilinde bulmak mümkündür. Kültür ve dil birliği, toplumda belli bir benzerliği mümkün kılmaktadır. Aynı topluma mensup insanların kültür ve dil birliği, onların düşünce ve hareket sistemlerini birbirine benzer kılmaktadır. Bu noktada, Ünalın, bir milletin dini inançlarından nükte anlayışına kadar her şeyinin söz varlığının incelenmesiyle ortaya konulabileceğini söylemektedir. (2002; 226) Aynı dil ve kültürü paylaşmak, eğer ayniyetliği mümkün kılıyorsa, farklı kültür ve dil birlikleri de, birbiri arasında farklılaşmayı mümkün kılmaktadır. “Aynı dili konuşmak, başka bir dili konuşan insanlardan farklı bir şekilde düşünmek, hissetmek ve onlardan farklı heyecanlara sahip olmak demektir” (Kantarcıoğlu, 1987; 133-134). Dünya üzerinde birçok farklı dil ve kültür birlikleri olduğu gerçeği, bu birliklerin karşılaşp birbirleriyle etkileşimde buldukları gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Ünalın, bu farklı birliklerin, birbiriyle kurdukları etkileşimin boyutunu anlamak için, bu toplumların dillerine bakılması gerekliliğinden bahsetmektedir. (2002; 226) Öncelikle her toplumun kendi dili ve bu dili bünyesindeki kültürel yapılanması görülmeli, daha sonra da kültürel alışveriş rahatlıkla keşfedilebilmelidir. Aksan, bir ulusun diliyle kültürü arasındaki sıkı bağdan bahsederken bir ulusun sadece dil varlığını inceleyerek, o ulusun yaşam biçimi, inanç ve gelenekleri, tüm diğer özellikleri ve tarih boyunca üstlendiği kültürel faaliyetleri konusunda bilgi sahibi olunabileceğini söylemektedir. (1977; 82) Çünkü, inanç ve gelenekler ve diğer tüm toplumsal değerler dil ile vücuda gelebilmektedir. “Dil ve kültürün gelişimi paraleldir. Kültürün bütününde varolanlar dilde de vardır. Dil, fiziki ve ruhi yönü olan iki boyutlu bir varlıktır” (Ünalın, 2002; 141). Dil, bir toplumun kültürüne kaynaklık etmekte, kültürü de diline yön verebilmektedir, ve bu iki kavram, toplumdaki tüm ortak değerlerin şeklini kazanmasına ön ayak olmaktadır. Aksan, “biz, çevremize anadilimizin penceresinden bakar, evreni anadilimizin anlama ve anlatma yolundan giderek adlandırırız. Böylece anadilimiz bize ayrı bir, evrene bakış, evreni anlatış biçimi verir” derken bir toplumun kendi zihinsel ayrımlarının tüm kültürüne ve buradan hareketle evreni algılayış hakimiyetinden söz etmiş olmaktadır. (1977; 82)

Anadilimizde var olan bu zihinsel ayrımlar bize belli bir bakış açısını kazandırmaktadır. Her dil, kendi toplumunun karakteristiği rolündedir.

“Dil, bir milletin kültürel değerlerinin başında gelir. Din, kültür, gelenek ve tarih gibi diğer ortak değerlerle beraber bir milletin oluşumunu ve devamını sağlar” (Hüseyin Tuncer 2000; 41). Ortak değerlerin oluşumu ortak düşüncelerden geçmektedir. Bir toplumu meydana getiren fertler, sahip oldukları ortak dil sayesinde doğrudan “ortak duygu ve düşünce”ye de sahip olmaktadır. (Ünalın, 2002; 223) Ortak duygu ve düşüncelerin varlığı, farklı toplumların biraya gelmesi durumunda daha net görülmektedir. Farklı toplumlar “öteki” ortak düşüncelerle karşılaştığında, dilin en küçük birimleri olan sözcüklerde dahi öteki anlamları bulmaktadır. Aksan “sormak” kavramının her dilde bulunduğunu ama her dilde aynı *anlatım yolu* ile kullanılıp kullanılmadığını sorgulamaktadır. (1977; 70) Her dilde varolan “sormak” fiilinin hitap edilen kişiye bir şey sormak ya da o kişiden bir şey istemek şeklinde Türkçede iki farklı kullanımda iken, örneğin İngilizcede, birine bir şey için sormak şeklinde (ask someone for something) şeklinde kullanıldığına dikkat çeken Aksan, buradaki anlatım farklılıklarına odaklanmaktadır. Her toplum dili kullanırken kendi kültür ve ortak değer algıları sonucu adlandırmalarda bulunduğuna göre böyle bir anlatım çeşitliliği de olağandır.

Dilde yalnız düşünmenin değil, bir değerlendirmenin de yer aldığını belirten, Ünalın, kullanılan kelimelerde belli bir takım değerlendirmelerin nesnellik kazandığını ve bu yüzden dilin, toplumdaki değer duyguları ve davranışlar üzerinde etkisi olduğunu söylemektedir. (2002; 141) Çünkü dil, içsel bir sürerliliğe sahiptir. “Dil, insanlığın bir iç gereksiniminden doğmuştur” diyen Akarsu, dil ve insanın birbirinden bağımsız düşünülemeyeceğine vurgu yapmaktadır. (1977; 20) Dili var eden insan ve insanın insani özelliklerinin başında gelen dil gücüdür. Yaşayan bir varlık olarak dil, kendine has karakteristik yapısıyla incelenmektedir. Aksan, varlıkların adlandırılışında beliren ayrımların, sözcüklerin dilden dile değişen kullanımlarının, kültür ve yaşam koşullarındaki farklılıkların, insanoğlunun, çevreyi ve gerçeği dile getirirken nesnel davranmamasından kaynaklı olduğunu söylemektedir. Ona göre, her toplum, sözcükleri diline yansıtırken “zihin süzgecinden geçmiş biçimleri” ile aktarmaktadır. (1977; 72) Öyleyse, her toplum dünyayı önce kendi anadilinin penceresinden görmekte ve algılamaktadır. Anadilinin

sahip olduğu dağarcık, bireyin kişisel ve de toplumsal gelişimini etkilemektedir. Bir toplumun sanatı, ekonomisi, siyaseti, mimarisi kısacası kültürel ve toplumsal değerleri geliştirilsin isteniyorsa, bu durumda önce dilinin geliştirilmesi gerekecektir. “Hayata renk katan dili her toplumun ruhunun aynasıdır” diyen Ünalın, bir toplumun kültür seviyesinin ve dünya görüşünün tespiti isteniyorsa, o toplumun kullandığı dili incelemenin yeterli olacağını söylemektedir.(2002; 140) Ünalın, burada, dilin, hayatın bütün alanlarında, günlük hayatın en yalın olaylarında, bilimin ana formlarında, geleneklerde, törelerde ve inançlarda ortaya çıkan bir kavram olduğunu söylerken, dilinde üstünlüğe erişememiş bir milletin kültür bakımından da gerçek bir üstünlüğe erişememiş olduğu gerçeğini savunmaktadır. Çünkü evreni algılama, evrende yerini alma düşünceden geçmektedir. Düşünce ise, varlığını dilde göstermektedir. Dilin gelişimi düşüncüyü, düşüncenin gelişimi ise dili güçlendirmektedir. “Dil, gerçek etkinliğini düşüncede gösterir. Bir ulusta uygarlık ve kültürle düşüncelerin de gelişmesi, berraklık kazanması sonunda dil de açıklık ve seçiklik kazanır” (Akarsu, 1998; 83). Dilinin açık seçik ve yeni kavramlandırmalara açık oluşu o toplumun fertlerinin düşüncelerine de yansımaktadır. Ünalın, bu konuya, insanın düşünmesi ancak dille mümkün olduğundan, dilde üstünlük sağlayamayan bir milletin düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır şeklinde yorum kazandırmaktadır. (2002; 140-41) Düşüncelerini ilerici ve özgürlükçü tutmak isteyen milletlerin, dillerini geliştirmesi gerekmektedir. Dildeki gelişim, doğrudan kültüre yansıtacağı için de kültürde ilerleme sağlanacak ve yine kültürdeki ilerleme dile yansıtacaktır. Dil ile kültürün, birbirinden ayıramayacağına değinen Akarsu, kültür bakımından ileri gitmiş, yükselmeler göstermiş bir ulusun dilinin de aynı şekilde, o yükselmeyle orantılı gelişeceğini ve kültürde üstün olan ulusların dillerinde de üstün olduklarını, bütün tarih boyunca ve günümüzde açıkça görebileceğimizi belirtmektedir.(1998; 85)

Dili, toplumun resmedilmiş halidir. Dili, aynı zamanda, düşünme ve duyma biçiminin bir kavrayış şekli olarak tanımlayan Akarsu, ulusun düşünme ve duyma biçimine, karakterine, nesnelere kavrayış şekline, diline etki yapmadan ulus üzerine etki yapılamayacağını belirtmektedir.(1998; 83) Düşüncede vücuda gelebilen her şey dilde de yer sahibidir. Ünalın, hayata renk katan dili, her toplumun ruhunun aynası olarak betimlemekte ve bir toplumun kültür seviyesini ve dünya görüşünü tespit

etmek isteyenlerin, o toplumun dilini incelemelerinin yeterli olacağını söylemektedir.(2002; 143) Her toplumun kendi dili, tarihi ve kültüründe demlediği değerleri, yapılanmaları vardır. Evreni ele alışı, dini inançları gibi pek çok konudaki duruşu diliyle paralellik göstermektedir. Wilhelm von Humboldt, ulusların karakterlerini ve kültürlerini dillerinde araştırmak gerektiğine inanmıştır diyen Akarsu, Humboldt'un, dili bir ulusun kültür düzeyini gösteren en iyi araç olarak kabul ettiğini, ve ancak kendi diline dayanan, kendi dilinde ilerlemeler yapan bir ulusun, gerçek bir kültürün yaratıcısı olabileceğini savunduğunu söylemektedir. (1998; 7)

I. I. DİLİN TANIMLANMASI

Dil, tanımlanmaya kalkışıldığında kelimeler ve cümleler birbirinin peşi sıra gelecektir. İnsanın, hayata bakışına göre şekillenen ve hayatını belirleyen bu olgunun tanımının birkaç kelime ile sınırlı kalması haksızlık olur. İnsan soyunun bütün varlığıyla birlikte giden dil, başsız, sonsuz bir derinliğe sahiptir. (Akarsu, 1998; 21) Yeryüzünde dili ele alan çalışmaların bilinen en eskileri Eski Hint'e, Eski Yunan'a kadar uzanmaktadır. (Aksan, 1977; 16) Dolayısıyla, dil, tanımlanmaya kalkışıldığında, öncelikle pek çok farklı yaklaşımla karşılaşılacaktır. Dili, insan aklının ürünü olarak ele alan rasyonalistler, dilin, doğanın seslerini öykünmeden doğduğunu ileri süren pozitivistler, dili duyuların bir kendini açması olarak kabul eden empiristler, dili, Tanrı tarafından insanlara hazır olarak verilmiş kabul eden teolojik görüşü savunanlar, ve buna benzer yaklaşımlarla karşılaşılacaktır. (Akarsu, 1998; 19) Tüm bu yaklaşımlar, dile farklı bir açıdan bakmakta ve bu şekilde dilin pek çok yönüne ışık tutmaktadırlar.

Dil ile ilgili geliştirilen tüm kuramlar, insanı tanımaya yöneliktir çünkü, insanı tanımak dilini çözmekle, dil ve düşünceyle yarattığı kültürel değerlerini anlamlandırabilmekle mümkün olacaktır. (Aksan, 1977; 10) Dili, kültür bağlantısı içinde ilk inceleyen dilbilimcinin Humboldt olduğunun söylenebileceğini belirten Akarsu, Humboldt'un, dili insan kültürünün gelişmesiyle ilişkilendirdiğini, tarih içine yerleştirdiğini, dili insanın gelişmesiyle paralel değişip gelişen bir tarihsel süreç olarak gördüğünü söylemektedir. (1998; 7) Çünkü, dil, yaşayan toplumlarda zamana

ve ihtiyaçlara göre şekil alarak gelişen, kendindeki gelişmeyi yine aynı topluma yansıtıp toplumun gelişmesini destekleyen canlı bir döngüdür. İnsanın, insan olmasını sağlayan, onu diğer canlılardan ayıran, düşünebilme ve konuşabilme yeteneğiyle insan, dil denilen soyut iletişim düzeneğini kullanarak, diğer canlılara ve doğaya hükmetmektedir. (Doğan V. Günay, 2004; 9) Dil, toplumların tarihine ve geleceğine olan kapılarının açık tutulmasını sağlayan olgudur. Daha önceki kuşakların duygularından geçerek bugüne gelen dil, hem içinde yaşanan zamanı hem de uzak geçmişi bünyesinde tutmaktadır. (Akarsu, 1998; 21) Bunca kuşağı ve zamanı kaplayan dil, yeni dönemlere ve şartlara uyum sağlayan, daha da zenginleşen “hareketli, değişken ve gelişen” bir yapıdadır. (Necmettin Turinay, 1996; 118) Dilin bu denli kapsayıcı ve hareketli yapısından hareketle, Aksan, dili bir kurum olarak gördüğünü şöyle ifade etmektedir:

Hiç kuşku yoktur ki, düşünme, düşündüğünü uygulama, yaratma, yenilikler ortaya koyma bakımından dünyadaki bütün yaratıklardan değişik nitelikler, yetenekler taşıyan, insanoğludur. Bu nitelikleri, onun aynı zamanda konuşan bir yaratık olmasını sağlamış, toplum halinde yaşayan insan, *dil* denen kurumu da ortaya koymuştur (1977; 16).

Toplumların birlikte yaşamalarındaki, önemli bir etken olan bu iletişim aracını tanımaya yönelik çalışmaların, her dönemde yürütüldüğünü söyleyen Günay, dil ile ilgili ilk çalışmaların çok eski dönemlerden bu yana sürdüğünü belirtmekte ve başlangıçta, çıkış noktasının, dinsel nedenlere bağlansa da insanın, iletişim aracı olarak kullandığı bu soyut yapıyı her zaman incelediğini söylemektedir. (2004; 9) İnsanı, toplumları tanımak ve iletişim kurabilmek için hem bugünün hem de geçmişin dil boyutları incelemeye alınmıştır. İncelemeler, dilin topluma etki ettiğini ve aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin dili geliştirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Humboldt’a göre tarih içinde gelişen dil, dil yeteneği ile doğan insanoğlu tarafından işlenerek şeklini almaktadır. (Akarsu, 1998; 21-23) Dil, kendini kullanan insan topluluklarınca güçlü ve zengin kılınabilmekte ama aynı zamanda da bu dili kullanan insanların hayatı algılayış biçimleri ve yaratıcılıkları kullanılan bu dil boyutlarınca sınırlı kalmaktadır. Günay, düşünceyle dil arasında böylesine sıkı bir ilişki bulunmasını, dilin, insanlık bilimlerinde bu kadar fazla yer edinmesinin sebebi olarak görmektedir. (2004; 18-19) Düşünce, dil boyutlarınca yaşayabilmekte ve dili de canlı

ve gelişen yapıya ulaştıran da yine bu düşünce olmaktadır. Akarsu, dili bu şekliyle ilk ele alan, tek yanlı görüşten ilk kurtaranın ve dili, düşünce formu olarak ilk inceleyenin Herder olduğunu söylemektedir. (1998; 66)

Günay'a göre, dilin işleyiş biçiminden ve seslerden yola çıkarak ya da dil ile toplum, dil ile düşünce arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, dil ile ilgili farklı tanımlar yapılabilir. (2004; 12) Bu tanımlardan biri de J.V. Vendryes'nin dil ile düşünce bağıntısından yola çıkarak yaptığı dil tanımıdır. Vendryes, dili, insanın gereksinmelerine göre kurduğu ve geliştirdiği toplumsal bir kurum olarak nitelendirmektedir. Humboldt da, dili, düşüncenin gerçekleşmesinin koşulu olarak görmektedir. (Vendryes, 2001; 38) İnsanların ihtiyaçlarına göre şekillenen dil ve dil dağarcığı, düşüncenin boyutlarını belirlemekte ve de düşünce boyutlarıncı kendini canlı tutabilmektedir. "Dile bakıldığında, ana madde sestir, fakat aynı zamanda sesleri yaşantılardan anlamlandıran düşüncedir" diyen Akarsu da dil ve düşünce arasındaki bağıntıya vurgu yapmaktadır. (1998; 27) Düşüncede var olabilen her şey dilde yer almaktadır, dilde var olan her şey de düşünceye dökülebilmektedir. Turinay, iletişime yönelik zihni akışın belli bir sistematik içinde ifadesi ve dizilişi olarak tanımladığı dili, sesin ve sözün ötesinde bir yetenek ve doğuştan getirilen bir sistem olarak gördüğünü belirtmektedir. (1996; 144-145) Sosyal bir varlık olarak insan, içine geldiği çevrede gördüğü her şeyi taklit yoluyla edinmektedir. Ama bu salt bir taklitten de öte kendi doğasına has bir şekilde iç sisteminde yoğurmakta, benimsemektedir. Ünalın, dili, düşüncenin anlatımında kullanılan bir sembol, düşüncenin aynası, fikirlerin askısı olarak tanımlamakta ve dildeki her kelime artışının, düşünceyi geliştirdiğini söylemektedir. (2002; 114) Eylemler önce düşüncede yer bulurlar ve daha sonra harekete geçerler, bu durumda düşüncenin nedimli güçlü ve kapsamlı oluşu siyasetten, sanata bir toplumun her alanındaki gelişmeye işaret etmektedir. Dilde var olmayan bir olgunun düşüncede yer alması mümkün olmayacağı da göz önünde bulundurulursa, diline gereken önemi veren her toplumun, aynı zamanda düşünce ve düşüncede tohumlanacak başarılı eylemlere de zemin hazırladığı anlamına gelmektedir. Humboldt, dil ve düşüncenin birbirlerini karşılıklı oluşturarak, dilin, düşünce içinde ve düşünceyle birlikte hareket eden bir simgeler sistemi halinde olduğunu, dilin, düşünceyi yaratması sebebiyle araç olduğunu söylemektedir.(Akarsu, 1998; 41-42) Düşünceye araçlık etmesi sebebiyle

dil, bir milletin varlığının kanıtıdır. Düşüncelerinin gücü bir ulusu önde tutarsa, düşünceye araç olan dil de, o ulusu ayakta tutandır. İşte bu nedenle, bir ulusun dilinin, o ulusun dünya görüşünden bağımsız olamayacağını belirten Akarsu, dünya görüşünün böylelikle dili belirlediğini ve geliştirdiğini söylemektedir. (1998; 42) Buna paralel olarak, düşünceyi, günlük yaşamda karşılaşılan bir sorunun çözümü olarak niteleyen Günay, insanın daha önce kazandığı bilgi birikimiyle düşüncesini yaratabileceğini ve bu düşüncenin anlamsal yoğunluğunu yine dille sınırlayabileceğine değinmektedir. (2004; 21)

Dil, kullanıldığı toplumu yansıtan ve o toplumdaki yaşam tarzında ancak önemini, anlamını kazanabilen bir olgudur. Tıpkı bir insanın sosyal özelliği sebebiyle toplumdaki bağımsız düşünülmemeyeceği gibi, o toplumun dili de yine toplumdan bağımsız düşünülmez. Humboldt'a göre, birey, gereksinimlerinin giderilmesi için zorunlu olarak bir topluluğa bağlıdır diyen Akarsu, her bireyin her zaman bir bütünle, ulusuyla, öteki insanlarla bağlantısı oluşunu mümkün kılanın dil olduğunu belirtmektedir.(1998; 19) Böylece, bireyin sosyal özelliği, dil ile toplum ilişkisine birden dayandırılmış olmaktadır. Yine, Vendryes, dilin, insanın gereksinimlerine göre kurulan ve geliştirilen toplumsal bir kurum olduğunu söylerken, onun toplumdaki ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır.(2001; 14)

Locke'a göre genel gramer yerine, her dilin kendi öz stilistiği araştırılmalıdır diyen Akarsu, ancak bu şekilde dil incelemelerinin merkezinin mantıktan psikolojiye ve estetiğe kayacağını belirtmektedir. (1998; 24) İnsanın düşünce ve dil arasındaki soyut ilişkiye göre yaşantısını sürdürüyor oluşu, dilin de soyut bir kavram olarak da incelenmesini gerektirmektedir. Dilin, insana sağladığı en büyük yarar, soyut düşünceleri tasarlama ve onları ifade etme özgürlüğünü sunmasıdır. (Vendryes, 2001; 29) Birer soyut kavram olarak dil ve düşünce, zihinsel süreçleri harekete geçirmekte, insanı yönlendirmektedir. Dil ve düşünce arasındaki bağ ilginçtir. Birindeki ilerleme diğereye etki edecek ve daha sonra bu etkinin yarattığı dalgadan tekrar kendi etkilenecektir. Bu durum tıpkı suda bir dalgalanmaya sebep olmak, sonra da bu dalgalanmadan tekrar etkilenmek gibidir. Dil güçlü ise, düşünceler de o ölçüde güçlü ve zengin olacaktır. Bu da tekrardan dilin gelişebileceği, zenginleşebileceği anlamına gelmektedir.

Dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi çözmek önemlidir. Çünkü düşünce öncelikle bir insanı ardından bir toplumu hatta dünyayı etkileyebilecek güce sahiptir. Bu yüzden ki, düşünce yaşamını, kültürünü geliştirmek isteyen bir toplum, düşünce etkinliklerinin bir aleti olan dilini geliştirmelidir, çünkü dilindeki üstünlük kendini toplumun her alanında gösterecektir. (Akarsu, 1998; 87) Dilin gelişmişliği, düşüncenin sınırlarını belirleyerek kendini sanatta, siyasette, ekonomide, edebiyatta ve bir topluma ait daha pek çok alanda gösterecektir. Dildeki sözcük sınırlılığının ya da zenginliğinin, düşünce üretimini etkilediğini söyleyen Günay, dilin biçim olduğu yerde, düşüncenin, o biçimin içi olduğunu, her dil ürününün de vericinin ilettiği düşünce olduğunu söylemektedir. (2004; 21) Dili çözümlmek, dilin biçimini bulmak için, dilin sınırlarını aşmanın gerekeceğini belirten Akarsu, Humboldt'un dil yapılarının ayrılıklarını birer devinim ve uluslara şekil kazandıran araçlar olarak kabul ettiğine değinmektedir. (1998; 26) Farklı dilleri tanımak, her dilin kendi karakteristiklerinin daha belirgin hale gelmesini olanaklı kılmaktadır. Ulusların dilleri, birbirinden farklılık göstermektedir. Bu durum, düşüncelerinin de birbirinden farklı olduğuna işaret etmektedir. Her milletin dünya görüşü birbirinden farklıdır, çünkü dil ve düşünce boyutları farklıdır. Kendi dünya görüşleri ile yoğrulan dilleri, kendini öyle şekillendirir ki, düşüncenin her şekline kolayca girebilir ve ulusunun dünya görüşünü temsil eden her düşünceyi de dile getirebilir. (Akarsu 42) Her dili, ayrı ayrı sistemler, dizgeler ve dil yapıları olarak gören Turinay, dillerin ifade kalıplarının ve anlatma imkanlarının, düşünceyi dil göstergelerine dönüştürdüğünü belirtmektedir. (1996; 157) Bu yüzden, Turinay, diller arasındaki öncelikli farklılık veya yakınlığın yalnız harflerle şekillenen seste değil; dış gerçeğin onsuz algılanmadığı dilin kendisinde, ve elbette dilde vücut bulan dünya görüşünde ve bu görüşü formel biçimlere dönüştüren sistematikte olduğuna değinir. Her dilin, ereğine erişmek için artistik bir yapıya ihtiyaç duyduğunu söyleyen Akarsu, bu artistik yapının, düşüncenin gelişmesiyle birlikte, yabancı kültürlerin de getirdiği değerleri içine alarak ve onları işleyerek, hatta yeniden yaratarak, dile üstünlük kazandırdığını belirtmektedir. (1998; 87-88) Diller, birbirleri ile karşılaştıklarında etkileşime girmektedirler. Birbirlerinden yeni kelimeler, ifade şekilleri almaktadırlar. Fakat, elbette aldıkları bu yeni kelime ve ifadeleri kendi dillerindeki sistemlerine uyarlamaktadırlar.

Humboldt'a göre, dil ereğininin, insan ruhuna en yatkın, onun gelişmesini en çok düzenlenmiş bir çalışma içinde arttıran olduğunu aktaran Akarsu, düşünce etkinliğinin, dilin yalnızca iç yükselmesinin ereği olmadığını, tam aksine, dünya kavrayışının bilimsel bir yapısını kurmak ve yeniden yaratıcı olarak etkide bulunmak için dışa da yöneltildiğini belirtmektedir. Dilin değerini anlamak için en açık yolun, düşünceleri, yalın tümcelerde ve birçok tümceleri bir yazı içinde betimlemekte olduğunu belirtmektedir. (1998; 86-87) En genel anlamıyla dili, iletişim kuracak öznelerin aktarmak istedikleri bilgileri kodlayarak, birbirlerine iletmekte kullandıkları bir şifreler bütünü olarak tanımlayan Ünal da, dilin kendince kuralları olduğunu desteklemektedir.(2002; 108) Dil kural ister, aydınlığa yönelir ama, diller birbiriyle karşılaştırıldığında ya da her biri kendi yapısı içinde incelendiğinde, hepsinin çelişkilerle ve karanlık noktalarla dolu olduğunu görülür. Bu yorumunu, dillerin değişken yapılarına dayandıran Vendryes, dillerin olanaklarını kötü kullanması sebebiyle, bu durumun çoğu kez telafi edilmeyen kayıplara yol açacağını söylemektedir. (2001; 23)

Dilin, sosyal bir kurum oluşunu, milli bir niteliğe sahip oluşunun nedeni olarak gösteren Tuncer, dilin, kendi kural ve ilkelerini, onu kullanan fertlere kabul ettirdiğini ve bu duruma karşı koyarak dili zorlamanın, millet hayatında sorunlar yaratacağına değinmektedir.(2000; 41) Humboldt'a göre dilin, sonlu olan doğa ile sonsuz olan doğa arasında, bireyle öteki bireyler arasında, tek insanın durdurulmuş varlığı ile bütün insan türü arasında, bir aracı olduğunu belirten Akarsu, tek insanın yazgısı ile dünya tarihini yöneten bu bitimsiz bağlantıyı en iyi gösterenin dil olduğunu dile getirmektedir. (1998; 68) Dilin, sürekli yaratılarak bir bireyden ötekine geçen bir etkinlik oluşu, zaman ve şartlara bağlı olarak, artarak ya da azalarak sürmesi, onun canlılığının bir kanıtıdır. Başlangıç noktası, bizce bilinmeyen bir evrimin sonucu olan, dil ve toplum, birlikte ve birbirlerini etkileyerek doğmuşlardır diyen Vendryes, dil ve toplumu birbirinden ayrı düşünmemektedir.(2001; 15)

Her dilin kendine özgü bir dünya görüşü olduğunu savunan Ünal da, her dilde, bu evren düzeninin başka bir biçimde tanımlandığını söylemekte ve savına şöyle devam etmektedir: "Maddi ve manevi kültürün sınırları içine giren bütün kavram ve kelimeler dilin içinde, dilin sözlüğünde yer almaktadır. Bu bakımdan dil, kültürün ilk ve temel unsurudur. Bu niteliği ile dil, milletleri birbirinden ayıran özelliklerin de en

önemlidir” (2002; 142). Bir milletin kimliği kültüründe, gelenek göreneklerinde gizlidir ve tüm bunlar da o milletin dilinde kodlanmışlardır. Buna mahsuben Akarsu, dili, bir toplumun düşünce yapısını, anlatım yollarını gösteren, onu toplum yapan, insanın toplumla en sıkı bağlarını oluşturan ve bilinçaltına inen, kültürün en güçlü ögesi şeklinde ele almaktadır.(1998; 92) Dil, ortak kültürü mümkün kılarken, ortak kültür de ortak bir yaşantıya işaret etmektedir. Bu yüzdendir ki, bir toplumun yaşantısına yön verilmek istendiğinde önce kültürüne müdahale dolayısıyla diline müdahale edilmektedir. Dil, bu nedenle önemli bir araştırma alanına sahip olagelmiştir. “Dil gibi, bir toplumun bütün mensuplarının ortaklaşa kullandığı bir iletişim aracının, çoğu tartışmaların merkezini teşkil etmesi elbette yadırganamaz.” (Turinay, 1996; 144)

Dili, düşüncenin yapıcı bir organı olarak yorumlayan Akarsu, onun sürekli bir yaratım olduğunu, olmuş bitmiş, donmuş kalmış bir ürün değil, durmadan gelişen, yeniden yaratılan bir etkinlik olduğunu savunmakta ve bu durumu, nesnelere alınan izlenimlerin her zaman yeni olması, sürekli olarak, seslerin ve anlamların da değişmelerine yol açmasına dayandırmaktadır. Akarsu’nun bu yorumu Humboldt’un şu açıklamalarına dayanmaktadır: “Her dil kendine özgü bir yaşam ilkesini kendi içinde gizler” (1998; 92-93). Değişen zamana ve ihtiyaçlara göre toplumda yer alan değişikliklerle dile yansımaktadır. Nesilden nesile aktarılan dil, öz yapısını korurken kendini geliştirmekte ve yenilemektedir. Dil, konuşulduğu toplumun soyut ve somut anlamlandırabildiği her şey demektir; aynı zamanda da aynı dil yine o toplumun ihtiyaç duyarak yaratabildiği, geliştirebildiği kadar zenginliğe sahiptir.

Dil, içseldir, insanın sosyal olma göstergesidir. Ortaya çıkan her yeni sözcüğün, kişinin olgular arasında kurduğu düşünsel bağıntılardan geldiğini söyleyen Günay, düşünsel olarak arzulananın, söz düzleminde dile getirildiğini belirtmektedir. (2004; 21) “Dile bu büyük gücü veren nedir? Kendiliğinden çalışan bir şartlı refleks mekanizması dolayısıyla, dilin varlığının yerine geçmesi!”(Kaplan, 2003; 148) Örneğin, herhangi bir olay ya da nesne düşünüldüğünde zihinde yazılı bir metin değil olay ya da nesnenin görüntüsü oluşmaktadır fakat söze ya da yazıya aktarırken zihindeki bu görüntü dile dökülmektedir. Buradaki mekanizma, dilin ve yaşantının getirdiğince bilinçsizce çalışmaktadır. Humboldt, her dilin kendine has bir karakteri, özünde taşıdığı bir gücü olduğuna inanmaktadır. Dilin bu gücünü, insanda bulunan

ruh gücüne (Geisteskraft) ve *yaratıcı yaşam ilkesine* (Lebensprinzip) borçlu olduğunu söylemektedir.(Akarsu, 1998; 93) Öyleyse, bu güç, dilin kendini yenileyebilmesini, canlandırabilmesini sağlamaktadır ve diller arasındaki güç farklılığı, o dilin kullanıldığı toplumdaki insanların karakterinden kaynaklı olmaktadır.

İnsanlığın çok eskilerden bu yana dille birlikte yaşamış oluşunun, kendisinin bir dilsel çevresi, bir dil dünyası olmasına sebep olmuştur diyen Günay, toplumların dil sayesinde toplum olmayı başarabildiğini, birlikte yaşamayı öğrendiğini öne sürmektedir. (2004; 18) Dil, topluma, toplum da dile öncülük etmektedir. Devrimler geçiren bir ulusta yeni düşüncelerin, yeni bir ruh yaratacağını belirten Humboldt, dilin de bu yeni ruhun, yeni kültürün dışında kalamayacağını; ulusların tinsel gelişmelerinde, kültür yaşamlarındaki atılımların, dillerini etkilediğini söylemektedir. (Akarsu,1998; 98) Bu durum, bir toplumu tanıyıp anlamanın, o toplumun dilini anlamaktan geçtiğini gözler önüne sermektedir. Yalnız atasözlerinin bile o toplumun dünya görüşü ile ilgili ipuçları verdiğine değinen Günay, bir dilsel topluluğun dilindeki sözcüklerin, deyimlerin, atasözlerinin ve de kalıplaşmış tüm sözcüklerinin o toplumun çeşitli yönlerini ortaya koyduğunu savunmaktadır. (2004; 18) Çünkü, toplumsal değerler, iletişimin niteliğine ve konuşanların amaçlarına, durumlarına göre değişkenlik gösterebilmektedirler.

Düşünce kendini dilde mümkün kılabilir. Zayıf yanlarıyla bile dil olduğu gibi zihin hayatımızı yansıtmaktadır ve en başından beri düşüncemizi yoğurmanın da yine dil olduğunu belirten Vendryes, düşünce ayrılıklarına dil ayrılıklarının değil, bu duruma yine düşünce ayrılıklarının yol açtığını söylemektedir. (2001; 39) Düşüncenin dile yön verdiği görüşü ile, dil ayrılıklarının dolaylı olarak düşünce ayrılıklarından hareketle söz konusu olduğu kaçınılmazdır. İnsanların buluşlar yapabilmesinden, bir dine tapınabilmelerine ya da bilime yön verebilmelerine kadar her şeyi dil sayesinde mümkün gören Günay, dil ve düşünce arasındaki bağa tekrar dikkati çekmekte ve nasıl düşünce olmadan buluşlarda, bilim ve dinde yol kat edilemeyecekse, dil olmadan da bunların mümkün olmayacağını belirtmektedir. “Çünkü her eylem bir düşüncenin ürünüdür, bir düşüncenin sonucudur” (2004; 18). Dil de bir düşünce ürünüdür, yine aynı düşüncenin de dilde tohumlandığı göz ardı edilmemelidir.

“Dil, insanların duygu, düşünce ve isteklerini karşısındakine iletme aracıdır” (Ünalın, 2002; 223). Bu aracın, kendine has bir karakteri, doğası olması kaçınılmazdır. Çünkü dil karakterini insan karakterinden almaktadır, düşüncede hayat bulmaktadır. Kelimelerin gücünü, zihinde uyandırdıklarından ve gerçek anlamlarından farklı hayallere yoran Vendryes, ustalıkla kullanıldıklarında kelimelerin, güçlü ve esrarlı güçlere dönüştüklerini belirtmektedir. (2001; 135) Ustalıkla kullanılan kelimelerle çok güçlü düşünceler eyleme dökülebilmektedir. Dillerin, durmadan uluslarla birlikte geliştiklerini, onların tinsel özelliklerinden oluştuklarını söyleyen Humboldt, yine Vendryes gibi, dili, insanın tinsel gücünün sürekli bir etkinlik içinde ortaya çıktığı yönlerinden biri olarak tanımlamaktadır. (Akarsu, 1998; 45) İşte bu nedenle, Ünalın, kültür ya da dilinden birinde üstün olan bir milletin, ötekinde de aynı şekilde üstün olmasını muhakkak görmektedir. (2002; 141)

Her dilin, var olan bir durumu kendi açısından başka türlü yansıttığını belirten Günay, evreni, doğayı ya da çok sıradan bir olguyu anlatırken, insanın nesnel davranmadığını, onu kendi algısında, zihninde geçen biçimiyle yansıttığını şu şekilde dile getirmektedir:

Anadilindeki sesi, sözcüğü ve bu sözcüklerin diziliş biçimleri ve kurallarını öğrenirken, çocuk, toplumda neyi, nerede, kiminle ve nasıl kullanacağını da öğrenir. Bu da anadilin toplum içinde kullanımını öğrenme demektir. Bireyin dil kullanımındaki seçme, yerleştirme ve doğru yerde doğru şeyi söyleme işi, dili öğrenmek olduğu kadar, kendi nesnellliğini de dilinde yansıtması demektir (2004; 20).

Toplumda herkesçe bilinen görgü kuralları, etik değerleri bulunmaktadır. Birey, doğduğu andan itibaren bu kuralları, bir diğer ifadeyle yaşam şeklini kabullenerek bu değerler ölçütünde yaşamaktadır. Dil, bu değerlerin aktarımını, yoğrulmasını sağlayan bir ölçüt olarak, kesinlikle salt bir dilbilgisi sorunsalı değildir.

Teknolojik ya da bilimsel gelişmişliğine, ilkelliğine bağlı olmaksızın dil her toplumun ayrılmaz iletişim aracıdır. (Günay, 2004; 8) Sadece en ilkel toplum ve bilgi çağındaki bir toplumun dili arasındaki fark düşüncelerinin sınırlılıkları arasındaki farkla ilintilidir. Bir semboller sistemi olan dil, “insanın örgütlü yaşamındaki ilişkilerin yürütülmesi için gerekli iletişimi” sağlayan araçtır. (İrfan Erdoğan, 2002;

105) Toplumda kullanılan yegane iletişim ögesi olan dil, konuşulduğu toplumca kabul edilmiş bir kurallar bütünü olmakla birlikte, onu kullanan her bir bireyin siyasal kimliğini, toplumsal katmanını ya da herhangi bir özelliğini de yansıtabilecek güçtedir. (Günay, 2004; 9-11) Dil, yaşayan bir olgu olması itibariyle, dil konusunda yapılan çalışmalar sadece dilbilgisi ve cümle yapıları üzerine olmamış, ele alınıp nelerden beslendiği ve neleri beslediği üzerine de incelemeler yapılmıştır. (Akarsu, 1998; 88) İnsanlar tarafından hayat için zorunlu bir araç olarak yaratılan dili, insan göz önünde bulundurarak incelemek gerektiğini söyleyen Vendryes, insan doğasındaki bozukluktan dolayı toplumu suçlayanların da, dildeki aynı köklü kusur ve tehlikeye dikkati çektiklerini belirtmektedir. (2001; 36) Dil ile toplumsal yapı arasındaki ilişki, o dildeki sözcüklerin incelenmesiyle ortaya konabilir. Çünkü dil, kendisi yardımıyla düşünülen ve ifade edilen bir olgudur. Bu durumda, konuşulan bu dilin, haliyle, konuşucularla ilgili ipuçları vermesi kaçınılmazdır. (Günay, 2004; 19) Dil olmadan düşünmenin mümkün olmayacağı, özellikle soyut kavramların ifadesinde dile bağımlılığı bilindiği halde, dil ve düşünce ilişkisinin tam bir tanımı bilim ve teknikteki yeni ilerlemeler ve deneysel çalışmalarla mümkün olacaktır. (Aksan, 1977; 55)

Aralarındaki anlatım farklılıklarından dolayı dilleri zengin ya da fakir olarak nitelemenin yanlış olacağını söyleyen Günay, her toplumca farklı biçimlendirilen dillerle ilk karşılaştığında, o dillerin kendi ses ve anlam düzenleriyle, kendilerine özgü yaklaşımlarla dünyayı ele aldıkları gerçeğinin rahatlıkla fark edildiğini belirtmektedir. Öyleyse, dil, her toplumun düşünce alanındaki gelişmeye göre işlerdir. (Günay, 2004; 18) Bunun dışında bir üstünlük söz konusu değildir. Bireye çok çeşitli imkanlar sağlayan dil, bireyin iç dünyasının tümüne hakimdir. Bireyin tutkularının atılımını ve kaynaşmasını kolaylaştırmaktadır. İşte sırf bu yüzden Vendryes, tüm hayat gücüne hakim olan bu dili, kimi zaman yararlı, kimi zaman da zararlı bir araç olarak tanımlamaktadır. Ona göre, dili, ölçüyle ve aklın denetimi altında kullanabilen birey, bilge kişidir. (2001; 37-39)

Dünya üzerinde halen konuşulmakta olan ya da bir zamanlar konuşulmuş ama bugün için kaybolmuş olan her dilin kendine özgü yasaları ve kuralları olduğunu belirten Günay, her ulusun zaman içinde oluşturduğu kendi düşünce dizinini yansıtan sözdizimi ve dil kurallarının, dilin oluşum sürecinde şeklini aldığını söylemektedir.

(2004; 11) Sürekli bir akış ve değişim içindeki dünyada, hep aynı kullanılan cümleler ve kelimeler vardır. Her varlığın kimliği, yaşına, karakterine ve hayatındaki olaylara bağlı değişikliklere rağmen onu belirten isimle bütünlük ve süreklilik kazanmaktadır. Dilin sürekli değiştiğini fakat bunun ayırımına varılmadığını söyleyen Vendryes, aslında ne bireyin varlığının ne de nesnelere, değişmez bir yaşamı olmadığını fakat, dile dayanarak evreni durdurmakla insanoğlunun göğsünün kabardığını söyleyerek Montaigne'den alıntı yapıp savını pekiştirmektedir. (2001; 34) Her dönemin dil zenginliği, birikimi ve ifade şekilleri o dönemin kimliğidir. Dil birikimi, ifade yolları incelenerek bir dönemin diğer yaşantı süreçleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Fakat, elbette dil, kalıplaşmış bir varlık değildir, canlı bir varlıktır, zaman içerisinde değişebilmektedir. Fakat sözdizimleri gibi bir dilin temel özelliği sayılabilecek bazı yönleri, değişmez ya da çok uzun bir süreç içinde değişebilir. (Günay, 2004; 11) Değişen zaman, insanlarda ve toplum düzenlerinde yaşanacak değişiklikleri beraberinde getirmektedir.

Her dilde, bir şekilde, diğer dillerden alınma sözcükler vardır, bu durum kaçınılmazdır çünkü başka dillerle, diğer bir deyişle başka toplumlarla ilişki kurulmaması mümkün değildir. (Aksan, 1990; 26-27) Diğer dillerle temas geçildiğinde, bu sadece dili değil aynı zaman da kültürü de etkilemektedir. (Ünalın, 2002; 141) Çünkü kültürle dil birbirinden ayrı düşünülemez, her ikisi de birlikte gelişmekte ve birbirini geliştirmektedir. Her dilin konuşulduğu coğrafi uzamı içerisinde, kendine has bir söz dağarcığı, kendine has yasaları ve kuralları vardır. (Günay, 2004; 13) Her dil kendi karakteristiğini, kendi toplumu içinde anlamlandırmaktadır. Dilin yapısı, onu kullanan ulusun ruhuna uymalı ve onu canlandırabilmelidir. (Akarsu, 1998; 71) Yaşanılan bitki örtüsünün, iklimin dahi dili şekillendirmede büyük etkisi vardır. Örneğin çok engebeli, yer şekillerinin keskin hatları olan bir coğrafi düzlemde yaşanılıyorsa, atasözleri ve deyimlerinde bu etkiyi görmek mümkündür. Bir diğer yandan, dilde var olan bir kavram zaten toplumda var olan bir kavramdır. İnsanlar, ancak adlandırabildikleri nesnelere ve farkına varabildikleri düşünceleri dillerinde kullanabilmektedirler. Bu durumda, dil ve dilde kullanılan sözcükler için, bir nesnenin dildeki sözlü ya da yazılı adı ile o nesnenin adı duyulduğunda zihinde oluşan resmin bileşiminden oluşan dizge, şeklinde bir tanım yapılabilir. (Günay, 2004; 12) Dili, bir toplumun tüm hayat birikimi, dünya bilgisi

anlamına gelmektedir. Milletin ve kültürün temel taşı olan dildeki, her kelimenin kültürel bir değeri vardır. Edebiyatın ana malzemesi olan dilin en küçük anlam birimleri de kelimelerdir. (Ünal, 2002; 223) Diller arasında düşünce etkinlikleri farklılık gösterdiği için dilin omurgası durumundaki sözdizimleri başka bir deyişle, dilin en az değişen ya da değişimi çok uzun süre gerektiren yönleri arasında farklılıklar görülmektedir. (Günay, 2004; 11) Dil bünyesinde olan her bir öge, kültürün ve o toplumun da bir ögesi durumundadır. Doğal olarak, kültür ve toplum farklılığı, dil karakteristiklerinde de farklılık gözlenmesini olağan kılmaktadır.

Akarsu Humboldt'un görüşlerini incelediği yapıtında Weisgerber'in de görüşlerine yer vererek dilin, bilimde, günlük hayatta, gelenek ve göreneklerde, her türden inançta yerini aldığını söylemektedir.(1998; 80) Çünkü dil, düşünceden beslenmekte, düşünce ise dil ile yolunu bulabilmektedir. Düşüncenin söz konusu olduğu yerde dil, dilin söz konusu olduğu yerde düşünce çoktan halihazırda bulunmaktadır. Dil ve düşünce arasındaki ilişki bilinmesine rağmen, net hatlarla birbirinden ayıramamaktadır. Dil (langue) bir toplumun bireyleri arasındaki anlaşmayı sağlayan yerleşik dizge olarak anlam taşıyan belli ses birleşimlerinden, sözcüklerden oluşmaktadır. (Aksan, 1977; 51) Bu yapı, dili tanımlamada gösterge olarak adlandırılır diyen Günay, dilin insan belleğinde gerçekleşen bir durum ya da düş dünyasındaki bir etkinlik olduğunu söylemektedir. Bir toplumun oluşumunda belirleyici faktör olan dil, konuşucuları için benzer anlamları ve değerleri ifade eden, birleştirici bir olgudur. (2004; 13)

Yazınsal, görsel işaretlerden, duyuşsal çağrılmalar ve seslerden oluşan, dil, anlam üretme ve paylaşma için kullanılan bir semboller sistemidir. (Erdoğan, 2002; 105) Böylesine iç içe geçmiş bağlantıları ile dili anlatmak pek de kolay görünmemektedir. Dilden konuşmanın kolay olacağını fakat dili gene dil ile anlatabilmek için bir üstdil (*fr. metalangage*) kullanılması gerekeceğini söyleyen Günay, bu durumun matematikten söz ederken de sinüs, kosinüs, pisagor, sigma, diskriminant, pi sayısı gibi kavramlara yer verilmesine benzer olduğunu söylemektedir. O halde, dili dil ile anlatmanın gerektirdiği bu soyutlama, gösterge, dizge, söz, dil, dilyetisi, biçim, töz, nedensizlik, çizgisellik, değer, eşsürem, artsürem, dizimsel ilişki, dizisel ilişki gibi kavramların kullanımıyla mümkün olmaktadır. (2004; 14) Dilin bu denli incelemeye alınması, çalışma mekanizmasının anlaşılmasına

çalışılması, yine insanı daha iyi tanıyabilme çabasından gelmektedir. Dil, insanın düşünmesine, yaşantısını içinde sürdürdüğü kültürüne etki eden çok önemli bir unsurdur. İnsanın düşünmesi, diliyle olanaklı olduğu için, dilinde üstünlük yaratamayan bir ulusun düşünceleri kapalı, dar ve sınırlı kalacaktır. Kültür ve dil ilişkisi de düşünülürse, bu durumun doğrudan kültür üzerine etki yapacağı bilinmelidir. (Akarsu, 1998; 87)

Dilin, toplum için, insan için ne denli etkin bir faktör olduğu, dil ve düşünce arasındaki ilişki sebebiyle gelişimin anahtarının da dilde olduğu pek çok araştırmacı tarafından incelenmektedir. Getirilen pek çok tanımdan bazılarını bir arada görmek üzere Günay'ın, dile getirdiği tanımlar beş maddede bir araya getirilmektedir:

1) Dil, kuralları birden çok kişi tarafından bilinen, belli bir grup içinde konuşulan bir olgudur.

2) Dil, en az iki kişi arasında gerçekleşebilecek olan iletişim amacıyla vardır.

3) Dil, belli bir dilsel grup için geçerliliği olan toplumsal bir olgudur.

4) Dil, bir anlamsal içerik (gösterilen) ve bir sessel imgeden oluşan (gösteren) gösterge olarak adlandırılan bir dizgedir.

5) Dili, kendisi olmamasına rağmen, onun yerine kullanılan göstergeler dizgesi oluşturur. (2004; 14)

Birey, anadilinin önemini ve gücünü, onu kullanmakta olduğu toplumun dışına çıktığında fark etmektedir. Anadili, bireye, konuşma özgürlüğünün yanı sıra, bir düşünme özgürlüğünü de sunmaktadır.

Edebiyatta ana malzeme dildir ve bu ana malzemeyi işleyen milletin bilgi ve kültür seviyesini, zevk ve güzellik anlayışını en güzel şekilde gösteren de yine edebiyatıdır. (Ünalın, 2002; 224) Dil ve kültür birbirinden asla ayrılamayacak olgulardır, bu yüzden, birinde gelişme gösteren bir millet, diğesinde de aynı gelişmeyi elde edebilmektedir. Aynı şekilde, dil ya da kültürden her hangi birinde olumsuz bir değişiklik yaşanması halinde, aynı olumsuzluğun ötekinde de görülmesi muhtemeldir. (Akarsu, 1998; 88) Her edebiyat belli bir kültürel ortamın ürünüdür. Yazarın fantezileri de o kültürel ortamın ürünü olarak ortaya çıkar. Bir edebiyat eserinin, ait olduğu kültürünün bir göstergesi olarak kabul edilmesinin sebebi, yazarının kendi kültürel ortamından etkilenecek ortaya bir ürün koymasındır. (Ünalın, 2002; 225) Yazar, gerek düşünsel gerekse görsel tanık olabildiği durumları kaleme

dökecektir, bunlar da içinde bulunduğu kültür çıkışlı olacaktır. Dil ve kültürün birbirine paralel gelişme gösterebilmesi için kültürün içten doğmuş olması, yaratılmış olması gerekmektedir. Eğer kültür, yabancı bir ülkeden alınmış ise o ulusun dilinde aynı üstünlük söz konusu olamaz. Fakat, zamanla dilin de bu kültüre göre gelişebileceğini belirten Akarsu, ulusların, yabancı kültürleri, yabancı ulusların düşüncelerini kendilerine çektiklerini ve böylece, bu düşünce etkinliklerinin, dillerine borçlu olmadıkları bir gelişme göstererek, dilin özel çevresinin gelişmesine hizmet ettiğini söylemektedir. (1998; 87)

I. II. KÜLTÜRÜN TANIMLANMASI

İnsanoğlunun kültürel bir varlık oluşu, yaşayarak öğrendiklerini kültüründe saklaması ve yeni kuşaklara aktarması, kültür tarihçilerince, insanoğlunun, hayatta kalma ve varlığını sürdürmede başarılı olmasını sağlayan etmenler olarak görülmektedir. Böylece, insan, biyolojik uyum gücü sayesinde değil, kültürü sayesinde dünyaya egemen olmuş ve yine bu varlığını sahip olduğu kültürü sayesinde sürdürmüştür. (Bozkurt Güvenç, 1997; 10)

Latinedeki “cultura” kelimesinden gelen kültür, “ekip-biçmek, sürmek, tarım” gibi anlamlara sahiptir. İlk kez, ünlü düşünür Voltair, kültür kelimesini, insan zekasının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamlarında kullanmıştır. Bu kavram ilk bilimsel tanımını ise İngiliz bilim adamı Edward Tylor’dan almıştır. Tylor’ın ifadesiyle, kültür kavramının, insanoğlunun edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek-görenek ve benzeri yetenek ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün olarak açıklandığını belirten Hasan Ali Kasır, Batı Avrupa dillerinde kazandığı “yüksek genel bilgi” anlamı ile de Türkçe’ye girdiğini söylemektedir. (1993; 16-17) Tylor’ın tanımına benzer bir tanım olan Bronislaw Malinowski’nin tanımına değinen Ünalan, kültürü, aletlerden, tüketim mallarına, toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşün ve becerilere, inanç ve törelere kadar bütünsel bir toplam niteliğinde bir kavram olarak açıklamaktadır. (2002; 39)

Bir kültürü anlayabilmek için, o kültüre sahip olan halkı anlamak gerekmektedir. Halkı tüm yaşam tarzıyla, tüm kültürüyle anlayabilme sürecinde ise

edinilecek olan özden yoksun soyut bilgi, tüm kültürün öğrenilmesini sağlayamaz. Kantarcıoğlu, bir kültürü tam olarak anlayabilmenin o kültürü yaşamaktan geçtiğini belirtmektedir. Ama aynı zamanda böyle bir eylemin de, inceleyen kişiyi o kültürün üyelerine benzeteceğinden, çalışmasını mümkün kılacak ve ona değer kazandıracak olan objektif bakış açısını kaybettireceğinden bahsetmektedir. Çünkü Kantarcıoğlu'na göre, "bir kültürü anlayabilmek, insan şuurunun çok ötesinde bir olaydır ve bir kişi aynı zamanda hem bu şuurun sınırlarının içinde, hem de dışında olamaz" (1987; 36)

Kültür, birçok etmeni içinde barındıran geniş bir yelpaze olması itibariyle, hiçbir zaman sade ve net bir tanıma ulaşamamış, hep bir belirsizliği bünyesinde barındırmıştır. (Sadık Güneş, 1996; 19) Fakat, tüm tanımlar içinde, insanbilim çevrelerince en çok benimsenen tanım, Tylor'ın tanımı olmuştur. Kültürü ve uygarlığı, benzer ele alan Tylor, insanoğlunun edindiği, bilgi, sanat, gelenek-görenek, benzeri yetenek ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütün olarak yorumlamaktadır kültürü. Bu tanımda, kültürün, öğrenilen, dilde bulunan ve dille korunan, eğitimle yeni kuşaklara aktarılan bir kavram olduğu görülmektedir.

Tylor'ın tanımından yola çıkan Murdock'ın, kültür kuramına getirdiği açıklamalara yer veren Güvenç, bu beş tanımı şöyle tanıtmaktadır:

1) Kültür, içgüdüsel ya da kalıtsal değildir, tam aksine yaşam süresince edinilen, öğrenilen bilgi, davranış ve alışkanlıklardır. Kültürün öğrenilirlik özelliği, eğitimin kurallarına ve ilkelerine uygun olmasını gerektirmektedir.

2) Tüm canlılar, yaşamları boyunca, varlıklarını sürdürecek ve tehlikelerden korunacak bazı beceriler edinirler. Ve diğer canlılardan farklı olarak, sadece insanoğlu, dili kullandığı için sonraki nesillere bilgi bırakabilir.

3) Kültürün öğrettikleri toplumsaldır, yani mekana göre değişiklik gösterebilir. Öyleyse, kültür, toplumdan topluma değişebilir.

4) Kültür ideal kural, davranış ve değerlerden oluşmasına rağmen, bireysel tutum ve davranışların ideallerden ayrıldığı da bir gerçektir. Bu durumda, insan davranışlarının büyük bölümü, kültürel (öğrenilmiş, edinilmiş) olsa da ideal olmayabilir.

5) Kültür, yaşam süresince öğrenilen yaşamsal (biyolojik) bir kavramdır, aynı zamanda başarısı denenmiş olduğu için toplumsal ihtiyaçları karşılayıcı, diğer bir ifadeyle işlevseldir. (Güvenç, 1997; 55-56)

Kasır ise, kültürün özelliklerini on başlık altında toplamaktadır:

1) Kültür, toplumların geçmişten geleceğe taşıdıkları sürekli bir birikim bütünü, sosyal bir mirastır.

2) Kültür, topluma göre farklılık gösteren kendine özgü bir yaşama biçimi, bir hayat düzeni, bir dünya anlayışıdır.

3) Kültür, davranış ve düşünce sistemi özelliği sebebiyle, eğitim-öğretim yoluyla kazanılıp işlenmekte ve bu noktada da kültürü edinmenin, yaşatmanın bir yolu eğitim-öğretimdir.

4) Kültürün ana ögesi birey olarak insan, kültürü meydana getiren toplumdur. Toplum, halkı, milleti ilgilendiren kültür, bu sebeple, sosyal bir olgudur.

5) Kültür, sürekli bir hareket içindedir, değişebilir.

6) Toplumun ortak maddi ve manevi değerler bütünü olması itibariyle, kültür bütünleştiricidir. Kültür unsurlarının toplum tarafından bilinmesiyle, bu değerlerin tanınması, yaşanması, kültürün bütünleştirici özelliğini işler kılar.

7) İnsanın, doğası gereği sürekli bir değişimi yaşadığı, bu değişim içinde giderek geliştiği ve olgunlaştığı bir gerçektir. Bunu mümkün kılan bir unsur da kültürdür. Kültür, değişebilirlik özelliği ile birey olarak insanı ve toplumu geliştiricidir.

8) Kültür, insanın başlıca üç ihtiyacı olan biyolojik (bedensel), sosyal (din, kanun), ruhsal (mutluluk) ihtiyaçlarını gidericidir.

9) Her kültür, hak ya da batıl olması fark etmez bir kaynağa, bir çıkış noktasına sahiptir, ilahi kaynaklıdır.

10) Kültür, insanın, haliyle toplumun bir maddi-manevi değerler sistemidir, insan ürünüdür. (Kasır, 1993; 47-50)

Kültürü tanımlamak, elbette kolay değildir. Çünkü hem içsel bir dürtü ve doğal bir süreçtir hem de kasıtlı bir oluşum kimi zaman da yapay bir gelişimdir. Kültür, insanın doğadan bağımsızlaşabilmesi, doğaya egemen olabilmesi ve kendini geliştirebilmesi için sarf ettiği bilinçli, amaçlı, seçici ve değerlendirici çabaların tümüdür. (Onur Bilge Kula, 1992; 15) Kültür adındaki bu “canlıüstü” (süperorganik)

varlık alanını yaratabilen insanoğlunun başarısı, tüm yaşantı, deneyim ve birikimlerini toplayıp biriktirerek hareket etmesindedir. (Güvenç, 1997; 16)

İnsanlığın tarihsel birikimi, güncel değerleri, yaratımları ve ürünleri, geleceğe dair tasarımları ve eğilimlerinin toplamı, anlatımı, kültürü var eder. Kula, kültürün özelliklerini sekiz maddede toplamaktadır:

- 1) Geçmiş ve gelecek arasındaki devingen ilişkinin sağlayıcısı kültürdür.
- 2) Kültür, bir oluşumun anlatımıdır; başka bir deyişle süreçlidir; tarihselliği bu özelliğinden kaynaklanır.
- 3) Kültür, sürekli bir değişim içindedir.
- 4) Bir kez yaratılan bir kültür ürünü yok olmaz, tarihsel süreç içerisinde diğer öge ve belirleyenlere karışarak, yeni kültür ürünlerine dönüşerek içerik ve biçim yönünden sürekli büyür, birikimli olarak zenginleşir.
- 5) İnsan-doğa, insan-insan etkileşiminin bir sonucu olan kültür değerleri öğrenilebilir, öğretilir, bu özelliği ile kültürün bilimsel düzlemde irdelenmesi mümkün olmakta ve belli bir coğrafya sınırları içerisinde tutulmasının olanaksız olduğu bilinmektedir.
- 6) Öğrenilebilir ve öğretilirliğinin bir sonucu olarak, yaratıldığı ortam ile sınırlı kalmayan, başka yerlere de geçen kültür, geçişlidir.
- 7) Her oluşumda olduğu gibi, kültürün de çelişki ve çatışmaları içermesi, onun bir değerlendirmeye tabi tutulmasını gerektirir.
- 8) Kültürü inceleyenlerin, kültürü birçok yönüyle değerlendirmesi gerekmektedir. (Kula, 1992; 27-29)

Kasır, kendisini meydana getiren unsurların bir sentezi, bileşimi, biçimlenişi ve hayata geçirilişi olan kültürü, din, dil, tarihi miras, savaşlar, göçler, ziraat, ticaret, ekonomi, politika, sanat, edebiyat, hukuk, coğrafya, çevre ve ahlak başlıkları altında incelemektedir. (1993; 53) Her araştırmacının tanımında birbirine paralel ifadeler bulmak mümkündür. Tüm tanımlar kültürün, yaşantısal ürünlerden beslendiğini, insanın söz konusu olduğu her yerde, hatta gelişmiş ya da gelişmemiş her toplumda söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır.

İnsan emeğine ait ürünlerin korunması, toplumsal yaşamın iyileştirilmesi, bireysel ilerleme ve evrensel boyutta insancillaşmanın sağlanmasına yönelik olan her bilinçli seçici ve yaratıcı etkenlik kültürü oluşturmaktadır. (Kula, 1992; 134) Fakat,

kültürün, insanların yaşamları boyunca eğitimle öğrendikleri bir bütün olduğu tanımı, eksik bir tanım olmaktadır. Çünkü, kültür sadece öğrenilmiş olanları değil, öğrenilecek olanları da içermektedir. (Güvenç, 1970; 17) Kültür, sadece geçmiş değil geleceği de içinde barındırmaktadır. Kültüre dair çalışmaların, hem geçmiş hem de geleceğe yönelik olması gerekmektedir. (Ünalın, 2002; 59) “İnsantürü” ve “canlıüstü” varlık alanı ile etkileşimi ve değişim sürecini açıklamaya girişmesi sebebiyle, Güvenç, kültürü bir kuram olarak görmektedir. (1970; 57) E. Herriot’ın, kültürü, bilinenlerin unutulduktan sonra, geriye akılda kalanlar olarak yorumlamasına değinen Kasır, Julien Benda’nın, kültürün zihinde kalan tortu şeklindeki benzer yorumuna ve de Ellen Key’in biraz daha farklı olarak, asıl öğrenilenlerin unutulmasıyla zihinde geri kalanlar şeklindeki yorumundan söz etmektedir. (1993; 19) Ünalın ise yine kültürü geniş bir yelpazede ele almakta ve kültürü oluşturan unsurları, din, dil, tarihi miras, savaşlar, göçler, ziraat, ticaret, ekonomi, politika, sanat, edebiyat, hukuk, coğrafya, çevre ve ahlak şeklinde on beş başlık altında toplamaktadır. (2002; 18-20) “Doğa’nın ya da Tanrı’nın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun, yaparak, yaşayarak yarattığı, öğrendiği, öğrettiği, aktardığı, geliştirdiği maddi manevi her şey bilimsel anlamda kültür ise, böylesine geniş bir kültür kavramının öğeleri nelerdir?” şeklinde bir soru yönelten Güvenç, bu kavramları sekizli sınıflama içinde hatırlatmaktadır:

- 1) Töreler, kaynaklar
- 2) Aile, akrabalık ilişkileri
- 3) Bilgi (bilim, sanat, felsefe)
- 4) Yerleşmeler (köy, kent)
- 5) Üretim-tüketim
- 6) Din-devlet, hukuk (yönetim)
- 7) İnsan, dil ve iletişim
- 8) Çevre (1997; 74)

“Kültür, bir anlamda, insanın yarattığı hayat tarzı ve biçimi olup, öğrenilmiş tavır ve hareketlerin ve bunların sunuşlarının dış şeklidir” (Zeynep Oktay, 1995; 77). İstemli bir şekilde ya da istemsizce, kültürel özellikler, bireyin doğumundan itibaren yaşantısına her alanda işlenmektedir. Kültür, toplumca, bir milletin tarih boyunca biriktirdiği, kendine özgü maddi ve manevi (tarihsel, edebi, sanatsal v.s.)

değerleridir. (Kasır, 1993; 22) Nesilden nesile bu değerler aktarılmakta ve toplum, kendince değer ve davranış ölçütleriyle daha uyumlu ve anlamlı yaşamaktadır. Düşünüşlerin, davranışların ve bunlarla ilişkili olarak, dilin göstergelik ettiği bir yaşama alanı olan kültür, kavram ve kabullerin, tercih ve tepkilerin sınırlandığı bir dünyadır. (Ünalın, 2002; 143) Bu yüzden, toplumlar arasındaki kültür farklılıkları, anlayış farklılıkları ve yaşam farklılıkları anlamını taşımaktadır. Kültüre dair yapılan tanımlar çoğunlukla, kültürün, bir topluluğun kendine mahsus yaşayış ve davranış tarzı olduğu şeklindedir. (Tural, 1988; 37) Her toplumun yaşantısı, kendini, insanlar arası iletişim biçimlerinde, sanatta, siyasette hatta günlük rutinlerde dahi kültürüne kodlanmış durumdadır. Edebiyat, güzel sanatlar, resim, musiki, dans, heykel, mimari gibi alanların yanında, eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, alet türleri de kültür sahasına dahildir. (Mehmet Kaplan, 2003; 11) Kültür, insanla ilgili olan her türlü olguyu kapsamaktadır. İnsanın yaşantısına etki eden her şeyi kapsayan kültür, doğal olarak iklim şartlarından beslenme alışkanlıklarına kadar kapsayıcı çok zengin bir alandır. Her kültür geliştiği, kendini bulduğu toprak parçasının coğrafi, tarihsel, dinsel tüm ulusal özelliklerini taşımaktadır. (Kula, 1992; 21)

Kültüre olan yaklaşımların kendi kültürel tanımları bulunmaktadır. Kasır, kelime olarak dört ayrı anlamda sınıflandırılan, kültürü, bu ayrıma göre incelemektedir:

1) Uygarlık anlamına gelen bilimsel alandaki kültür.

2) Eğitim sürecinin ürünü olarak beşeri alandaki kültür.

3) Güzel sanatlar olarak estetik alandaki kültür.

4) Üretme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme alanında, maddi (teknolojik) ve biyolojik kültür. (1993; 19)

Kültür dendiğinde, sıklıkla medeniyet de akla gelmektedir. Kültür ve medeniyet kavramları birbirine yakın ele alınmaktadır. Bu iki kavramı, Kasır, karşılıklı ele almaktadır: Kasır, ilk olarak kültürü, bir toplumun maddi değerleri; medeniyeti ise manevi değerleri olarak tasvir etmektedir. Bu anlayışla kültür, bilim ve sanatın, doğayı kontrol altına alması; medeniyet ise, ahlak, sanatsal değerler ve inanç olarak beşeri güdüler anlamlarına gelmektedir. Bir diğer yandan, ilk görüşün tam karşısı bir görüş olarak, kültür, bir toplumun manevi; medeniyet ise maddi değerleridir diyen Kasır'a göre, kültürü oluşturan manevi değerler, toplumun

düşünme ve yaşama tarzını, insanların ilişkilerini, sanatını, edebiyatını, dinini, gelenek ve göreneklerini içermektedir. Medeniyet ise, bu durumda, teknik donanım ve birikmiş bilgiye sahip olmaktır. Son olarak da yine kültür ve medeniyet tanımları, aynı anlama gelmekte ve kullanılmaktadır. (1993; 32-33) Kültür ve medeniyet kavramlarının sıklıkla birbirinin yerine kullanılması gibi, sanat ve kültür de kimi zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Oysa, sanat ve kültür kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasının doğru olmadığına değinen Güvenç, bu iki kavrama açıklık getirmektedir. Güvenç'e göre, her sanat olayı, bir kültür olgusu sayılabilmektedir fakat, her kültür varlığı bir sanat olgusu değildir. (1997; 13) Çünkü kültür, beslenme alışkanlığından, coğrafi şekillerin insan psikolojisine olan etkisine kadar pek çok şeyi kapsamaktadır ve bunlar birer sanat olgusu değildir.

Kültür, bir topluluğun dil, din, duygu, düşünce ve kabullerinde ortaklığıdır. (Ünal, 2002; 223) Bir toplumun kültürü, sahip olduğu, yarattığı, paylaştığı tüm alışkanlıklarıdır. Toplumdaki alt birimlerin (aile, mahalle, köy, kasaba gibi) sahip olduğu farklı kültür birikimlerine de toplumun "alt kültürleri" denmektedir. (Güvenç, 1970; 55) Kültür, toplumsal bir unsurdur, bu nedenle kültürün belirleyicisi yine toplumdur. Ulusal düzeyde, ulusun çeşitli kesimleri arasındaki tarihsel etkileşimin süreci ve sonucu olarak kültür, evrensel düzeyde de bütün insanlığın ortak ürünüdür. Öte yandan, ulusal kültürün, evrensel kültürden kopuk ya da ondan bağımsız düşünülmesini mümkün görmeyen Kula, ulusal kültür için, evrensel kültürün ulusal ortamda kazandığı değişik bir renk ifadesini kullanmaktadır. (1992; 29)

İnsan varlığının kaderini belirleyen toplum, kültür ve kişilik sisteminin bileşkesidir. (Güvenç, 1997; 17-18) Sosyolojik grubun önemli yapılarından biri olan kültür, sosyolojik kimliğin oluşumunu etkilemektedir. Aynı şekilde sosyolojik yapıdaki herhangi bir değişiklik de kültürel değişimin habercisidir. Buradan çıkartılacak değerlendirme, insanoğlunun kültürünü yaşadığı sosyolojik evreye uyarak yaşadığıdır. (Ünal, 2002; 43-45) Yine, kültür ve toplumun karşılıklı etkileşimi gözler önüne serilmektedir.

Kültür, süreçsellik ve insanlığın çabalarının sonuçları olarak kültür ürünleri şeklinde iki yönlü bir oluşumdur. Kültürel gelişmenin süreçselliği, önceden yaşamış ve kültürel oluşuma katkıda bulunmuş kuşakların kültürel yaratımlarının birikmesinden gelmektedir. Kültür ürünleri ise, o zamana değin yaratılan "nesnel"

(otomobil, televizyon, buzdolabı gibi) ve “düşünsel” (bilim, felsefe, sanat, ahlak, insan hakları, siyaset gibi) kültür değerlerinin toplamından gelmektedir. (Kula, 1992; 36) İnsanbilimciler, insanların ve toplumların benzer olduğunu söylemektedirler, çünkü kültürleri benzemektedir; insanların ve toplumların benzemediği durumların ancak, kültürlerinin de birbirine benzemediği durumlarda mümkün olduğunu söylemektedirler. (Güvenç, 1970; 57) Kültürel yaşamın, kültürel gelişmenin ortamını oluşturan toplumların gelişimleri incelendiğinde, insanların sosyal konumlarınca yeni çıkar kümeleri oluşturdukları, bilim ve tekniğin gelişimine bağlı olarak yeni meslek ve uzmanlık dalları geliştirdikleri görülmektedir. Kula, böyle bir olgunun, “ortak kültür” içinde “alt kültür”lerin doğmasına neden olduğunu söylemektedir. (1992; 17) Çünkü, her dalda kullanılan bir uzmanlık dili olacaktır (terimlerin kullanımı), bu durumda farklı kültür ortamları meydana gelecektir.

Toplumun durumunu ve olanaklarını insanda somutlaştıran, bunları bilinçli estetik beğeni düzeyinde işleyip sunan sanat ile olgular ve olaylar arasındaki nedensellik ilişkisini, sistemli ve çözümleyici düşünmeyi, somut bulgulardan yola çıkarak geleceğe ilişkin çıkarımlarda bulunmayı sağlayan düzeyli zihinsel çabaların ürünü bilimsel bulgular, kültürel gelişmeye önemli ivme kazandırmaktadır. (Kula, 1992; 16) Bu nedenle, eğitimciler, kültürü, eğitim yoluyla kazanılan içerik olarak görmektedir, diğer yandan, eğitim ise bu içeriğin edinilmesini sağlayan süreçtir. Bu durumda, eğitimsiz kültür, kültürsüz de eğitim söz konusu olamamaktadır. (Güvenç, 1997; 14) Eğitimin, kültürel gelişmenin itici gücü olmasının nedeni, birey ve toplumun gereksinim ve yönelimlerini gözeterek aralarındaki ilişkileri düzenlemesinden kaynaklanmaktadır. (Kula, 1992; 38) Böylece, insan, kültürün hem yaratıcısı hem de ürünü olmaktadır. (Güvenç, 1970; 54) Elbette, kültürün eğitime göre yön bulduğu ve buna eş olarak eğitimin de kültüre göre yön bulduğu bir gerçektir; kimi zaman politik ve siyasi tercihlerin sonucudur. Kültürün, eğitimi kapsayan dinamik bir oluşum olması özelliği, sürekli gelişmesi ve kendini yenilemesinden kaynaklanmaktadır. (Kula, 1992; 21)

İnsanbilimleri, dini ve sanatı, değişen ve gelişen tarihi bir varlık alanı olarak görüp kültürün bütünlüğü, birleştiriciliği ve belirleyiciliğine değinmektedirler. (Güvenç, 1997; 13) İnsana sosyal olma özelliğini kazandıran ortak değerleridir. Ortak değerlerin tümü ise kültürün elementleridir. Kültür gibi ortak bir yaşantıyı

mümkün kılan bir diğer olgu da dindir. Kültür ve din, topluma kendine özgü bir kimlik kazandırmalarından, bir yaşama biçimi olmalarından ötürü benzerdirler. (Kasır, 1993; 53) Düşünürler, dinin yaygınlığına, tarihiliğine ve evrenselliğine göre, toplumları ve kültürleri, belli başlı dinlere göre sınıflayarak, (Budist, Hıristiyan ve İslam gibi) medeniyetlerden bahsetmişlerdir. (Güvenç, 1997; 13)

Bir kültür, değerlendirilmek istendiğinde, onunla tarihte paralel olan diğer kültürlerle ve daha sonra ortaya çıkan kültürlerle yaptığı katkıya bakılmalıdır. (Kantarcıoğlu, 1987; 54) Kültürlerin iletişimde, alışverişinde bir “karşılıklık” söz konusudur. Bu alışverişin yararlı ve geliştirici olması, etkileşime giren kültürler arasında bir dengeyi gerektirmektedir. Aksi halde, ekonomik yönden daha güçlü olan kültürün, siyasal kararlarda üstünlüğü söz konusu olur ve kültürel etkileşimi yönlendirme gücü söz konusu olmaktadır. (Kula, 1992; 39)

Güvenç, kültürel olgulara, kültür kavramına ve kültürlerin niçin benzeyip, benzemedikleri sorunlarına yaklaşımda üç alana değinmektedir:

- 1) Kültür - kişilik yaklaşım alanı (psikoloji-psikiyatri)
- 2) Tekno-ekolojik yaklaşım alanı (ekonomi ve coğrafya)
- 3) Yapısal-fonksiyonel yaklaşım alanı (sosyoloji ve yapısal-görevsel antropoloji). (1970; 103)

Tüm bu maddeler bir kültür bünyesindeki karakteristikleridir. Bu maddelerden sadece birindeki farklılık tüm oluşuma etkide bulunmaktadır. Toplumsal ve siyasal ortama bağlı olarak, her kültür değişmektedir. Aynı şekilde, her kültür başka kültürlerle etkileşime girmekte, farklı toplumlara taşınmaktadır; bu durum kültürün geçişli olma özelliğidir. Kültürün bu geçişlilik ve değişkenlik özellikleri, kültürün büyümesini ve gelişmesini sağlamaktadır. (Kula, 1992; 40)

Kültür, sosyal örgütlenme ve sosyal kurumları içine almaktadır. (Oktay, 1995; 77) Kültürel değerleri ve yaratıları edinmek için, sadece kendi kültürel yaratıları ve yaratma yeteneğiyle yetinmemeli, başka kültürlerin içeriklerine, yaşamlarını biçimlendiren ilke ve yöntemlerine, üretim tekniklerine ve geleceğe yönelik tasarımlarına da bakmalıdır ki kültürel gelişim, yaratıcı, üretken düşünce ve eylemi söz konusu olsun. (Kula 20) Kültürü, araştırma konusu eden tüm toplumsal bilim disiplinlerin, konuya ilişkin araştırmalarda, “karşılaştırma”yı yöntem seçme yöneliminin kaynağında, halkların kültürlerinin, birbirleriyle karşılaştırıldığında

anlamli olacağı düşüncesidir. Böylece, bir kültür ancak bir başka kültürle açıklanmakta, bir kültürün değeri, bir başka kültüre göre biçilmektedir. Dolayısıyla bu yöntem, milliyetçi ve ırkçı politikalara zemin hazırlamakta, üstünlük savaşı olmaktadır. (Aydın Çubukçu, 1995; 157) Oysa, kültürleri birbiriyle yarıştırmak, üstün ve üstün olmayan kıyaslaması yapmak yanlıştır. Kültürel çeşitlilik, kendini her alanda göstermektedir; giyim-kuşam, mimari, tarım yapma yöntemleri, insanlar arası ilişkiler, evlenme, doğum, ölüm şeklinde çalışma ve yaşama kültürünün her alanda görülmektedir. Elbette bu çeşitliliğin, kültürler arasında bir üstünlük kıyaslamasına tabi tutulması yanlış bir tutum olmaktadır. Tam aksine, böyle bir çeşitlilik, kültürleri güçlü bir ortaklığa, birlikteliğe tabi tutmalıdır. (Kula, 1992; 41) Çünkü, her kültür, kendine özgü güzelliklere sahiptir. Muhakkak her kültür, insanın evrensel yönünü ilgilendiren, insanın bu evrensel yönüne hitap eden bir takım özelliklere sahiptir. (Kasır, 1993; 47) Bir kültüre değer biçmek ya da o kültürü diğerleriyle yarıştırmak üzere kültür kavramları bir araya getirilmemelidir, tam aksine birbirlerine ivme kazandırabilmeleri için bir araya getirilmelidirler. Çünkü, kendi kendine gelişen kültürler değil de, diğer kültürlerle iletişimle gelişen kültürler vardır. Sadece öz kaynakları ile gelişmiş kültürler yoktur. Kültürler, öz kaynakları ve öbür kültürlerle iletişimleri sayesinde gelişmektedirler. Kula, aynı kültürün içerisindeki kültürel iletişimden ve kültürlerarası iletişim söz konusu olur ise, birden fazla kültürden ve onların arasındaki alışverişten bahsetmektedir. (1992; 37-39) Aynı kültürün içindeki alışveriş alt kültürler arasındaki aktarımdır. Kültürler arası alışveriş ise ekonomik, sanatsal, edebi, ticari ya da siyasi daha pek çok etkenle gerçekleşecek aktarımlardır. Kültürün bir politika aracı olarak devlet tarafından geliştirilmesi gerektiğini belirten Kantarcıoğlu, milletlerarası kültürel ilişkilerde bu faktörün gözetilerek, kültürel ilişkileri yönetecek bürolar kurulduğuna dikkat çekmektedir. (1987; 87) Kültürel ilişkilerin düzenlenmesi, dünyadaki birçok farklı gidişatı etkilemektedir. Herhangi bir toplumun siyasi, ekonomik ya da sanatsal gücü, kültürel zenginliğini de belirlemekte ve farklı bir kültürle karşılaştığında üstünlüğünü yine her türlü alışverişte ortaya koymasına zemin hazırlamaktadır. Kültürlerin etkileşiminde, ekonomik ve siyasi gücü fazla olanlar, kültürel gelişme eğilimini belli ölçülerde belirlemektedir. (Kula, 1992; 37)

Kültürel kimliğin kodlandığı dili tanıyabilmek, kültürü tanıyabilmenin yoludur. Ve bir dilin en güzel şekilde temsil edilebildiği ve işlenebildiği yer o milletin edebi eserleridir. (Ünalın, 2002; 224) Edebi eserler, içinde buldukları toplumu, o toplumun tarihi, ekonomik, coğrafi ve daha pek çok koşullarını yansıtmaktadırlar. Edebiyat ve kültür arasındaki ilişkiye değinen Kaplan, edebiyatı kültüre benzetmekte ve her edebi eserde kültüre ait bir şeyler bulunduğunu söylemektedir. (2003; 11) Farklı kültürlerle karşılaşabilmek, onları tanıyabilmek de o kültürlerin eserlerine ulaşmakla mümkün olacaktır. Bir yazar, farklı kültürlere ait eserleri inceler, hatta onları kendi diline aktarır (çeviri ya da uyarlama yöntemleriyle) ise iki farklı kültürün birbirine geçişini de sağlamış olacaktır. Kültürler arası geçişin, en yalın örneğinin, sanat ve yazın olduğunu belirten Kula, buna örnek olarak, İngiliz yazınının büyük ismi Shakespeare'in İtalyan kültüründen etkilenerek "Venedik Taciri" eserini, Yunan kültüründen etkilenerek "Atinalı Timon" eserini yazdığından ve buna benzer daha pek çok örnek olduğundan bahsetmektedir. (1992; 18-19)

I. II. I. KÜLTÜR ve DİL İLİŞKİSİ

Aynı dili konuşmakta ve birlikte yaşamakta olan insanlar, kültürde birliği sağlamaktadırlar. (Kantarcıoğlu, 1987; 133) Dil, ortak yaşam alanının en başta gelen unsurudur ve kültürün temsilcisidir. Dil, kültürü oluşturan en önemli unsurdur. (Kasır, 1993; 55) Dil yitiminin, tarih bilincinin yitimi anlamına gelmesinin nedeni, toplumsal deneyimleri somutlayan ve aktaran dilin, tarihsel ve kültürel gelişim sürecinin taşıyıcısı olmasındandır. (Kula, 1992; 68) Kültürel öğelerin zaman içinde aktarımını mümkün kılması gerekçesiyle dil, kültürün en büyük yaşatıcısıdır. Kültürün, tarih içerisinde dili zenginleştirmesi ve koruması sebebiyle de kültür, dilin varlığını korumasında önem sahibidir.

Yaratma yeteneğinin temelinde düşünce, düşüncenin temelinde ise dil vardır. İşte, dil ve kültürel yaratımın bir araya geldiği nokta da budur. "Dilin korunması ve geliştirilmesi, kültür varlığının korunması ve geliştirilmesinin birincil güvencesidir"(Kula, 1992; 38). Bir milletin kültürü ne ise, dili de odur. Dillerin, duygu ifadelerini (öfkeyi, sevinci, kokuyu, sevgiyi, tasayı, saygıyı ifade biçimlerini)

deyimleştirmeleri dahi birbirinden farklıdır. Çünkü, düşünce yapısındaki farklılık kendini dile de taşımaktadır. (Ünalın, 2002; 126) Düşüncedeki farklılık, yaratma yeteneğindeki farklılıktan gelmektedir. Ve yaratma yeteneğindeki farklılık, yaşanan çevre, etik değerler, kısacası kültürel özelliklerdeki farklılıklardan gelmektedir. Tüm bunların ifade yolu olan dil de, bireye yaşantısı boyunca önderlik ve tanıklık etmektedir. Bir milletin, dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şeyin kültür kavramına girmesinin sebebi, yaşadığı her an ve her yerde (evde, sokakta, çarşıda, işyerinde) sürekli dilin kullanılıyor oluşudur. (Kaplan, 2003; 151)

Dil, bir toplumun tüm zihinsel süreçleriyle etkileşim içindedir. Dil yoluyla bireysel ve toplumsal bilincin yönlendirilmesinin, ilkesel anlamda mümkün olduğunu söyleyen Kula, eleştirel dil kullanımının, toplumun bilişsel ve kültürel boyutlarına bağlı olarak çeşitli yoğunlukta her toplumda uygulandığına değinmektedir. (1992; 59-62) Bir imkanlar alanı olarak dilin imkanları ölçüsünde, ancak bir düşünce mahsulü olan kültürü oluşturmak olanaklı olabilmektedir. Çünkü dilin zenginliğince, düşünce ve kültür dünyasının zenginliği ölçülebilmektedir. (Ünalın, 2002; 115-117)

Bir insan topluluğunun duygu, düşünce ve yargı birliğini sağlayan sosyal değerlerin tümü olarak, kültür, bu soyut varlıkların, toplum hayatında, sosyal ilişkiler içerisinde, doğrudan ya da dolaylı olarak, öğrenilmesiyle bir kuşaktan diğerine aktarılan “sosyal bir mirastır” (Oktay, 1995; 77). Sanat ögesi olarak ya da günlük hayatın içinden, her türlü ifade şekli, deyimler, atasözleri, toplumdaki her bireyin tüm yaşantısı boyunca hayatını kuşatmaktadır. Birer kültür hazinesi olarak atasözleri, toplum bilgeliğinin ürünleridir. (Ünalın, 2002; 231) Günlük ya da edebi olsun, dil bir kültür hazinesidir. (Kaplan, 2003; 12) Günlük yaşantı, hayatın içinden gelmekte ve kültürel öğeleri içermektedir. Edebi dil ise, yine kendi kültüründen beslenerek ortaya çıkmakta, haliyle kültürel öğeleri içermektedir. Kültür birikiminin diğer kuşaklara aktarımını sağlayan, kültürel etkileri bünyesinde barındıran dildir. (Kula, 1992; 20) Edebi ya da günlük dil olsun, her ikisi de kültürün aktarımına yönelik, iletişime yönelik çalışmaktadır. Küçük ses organizmalarından oluşan dili, hayat kadar mühim yapanın, kelimeyle hayat arasındaki, çok ince damar ve sinir ağlarına örölü münasebetleri gösteren Kaplan, insanın ve hayatın en canlı parçası olarak tasvir ettiği dili itinayla kullanmak gerektiğini özellikle sanatçıların bu konuda

çok titiz olması gerektiğini belirtmektedir. (Kaplan, 2003; 173) Kültürün bir parçası olarak sanat ve sanatçının toplum üzerindeki aydınlatıcı ve yönlendirici etkisi büyüktür.

İnsanın dili kullanması gerekliliği, anlaşma, iletişim ve eşgüdüm sonucu gerçekleşen, üretim etkinliklerinden kaynaklanmaktadır. (Kula, 1992; 93) Üretim etkinlikleri, toplumun her alanındadır. Sanat, siyaset, eğitim, ekonomi ve daha sayılabilecek pek çok alandaki tüm etkinlikler dil ile vücuda gelebilmektedirler. Bir milletin canı, dili ve kültürüdür. (Kaplan, 2003; 180) Ortak bir iletişim yolunun bulunamayışı halinde nasıl bir kaosla karşılaşılacağı tahmin bile edilemez. Toplumu bir arada tutan harç, kültürü taşıyan ortak hazine, toplumu yansıtan ayna, bireyler, gruplar ya da kümeler arasındaki ilişkileri düzenleyen hakem, kuşkusuz dildir. (Güvenç, 1997; 47) Duygu ve düşünce ile dolu dil, kültürün temelidir. (Kaplan, 2003; 151) Aynı kültürel ortamdaki duygusal etkileşimler ve tepkiler birbirine benzerdir, en azından karşı karşıya geldiklerinde birbirleri için anlamlı olabilmektedir. Toplumsal koşullar, güncel kültürel ortam, bireysel özellikler ve yetiler kişiliği belirlemekte; kişileşme sürecini ise dil yürütmektedir; böylece, dilin sadece bir ifade yolu olmadığı açıktır. (Kula, 1992; 86) Ortak kültürel ortam, ortak duygu ve düşüncelere mekan hazırlamakta ve bu ortak duygu ve düşünceler kullanılan ortak dilde akışını sağlamaktadır.

Kültürün, toplu yaşayan her canlı türünde var olmadığını söyleyen Güvenç, buna örnek olarak, arı ve karınca türlerini göstermektedir. Toplum düzenini genetik bir programla sağlayan bu canlılar toplu yaşamakta, fakat kültür yaratmamaktadırlar. Güvenç, bazı maymun türlerinin de yavrularına birtakım becerileri öğretebildiğine, ama dil ve kültürden yoksun oldukları için bu becerilerinin sınırlı kaldığına değinmektedir. (1997; 18) Çünkü, kültürün en büyük yapı taşı dilin de kültürün söz konusu olabilmesi için kültür ile paralel bir gelişim göstermesi gerekmektedir. Toplum ve kültürde olan dilde, dilde olansa, toplum ve kültürde kendini göstermektedir. Atasözlerinin, deyimlerin, nüktelelerin başka bir dile aktarılmasındaki zorluklar, her dilin kendine has bir inanç yapısının, bakış açısının, kendine göre bir imkan ve yönelişler dünyasının olduğunun en büyük göstergesidir. (Ünalın, 2002; 126) Bu yüzden, insan ve kültür bilimlerinin temeli, dil, kültür ve eğitim ilişkisindedir. (Güvenç, 1997; 48) Bir dilin söz varlığındaki deyimler ve atasözleri, o

dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü, başarısını, nükteye olan eğilimini, bilgeliğini, tecrübelerini, dünya görüşünü ortaya koyabilen ve yüzyıllarca yaşayabilen sözleridir. (Ünalın, 2002; 230-231) Dilin evrensel boyutu, deneyimleri sabitleştirip, insanlık tarihinin birikimini genç kuşakların edimine sunmasından kaynaklanmakta; ulusal boyutu ise, toplumsal, tarihsel ve coğrafi özelliklerin dile yansıtıp dilin cümle yapısını, anlam dokusunu, ses yapısını ve anlatım özelliklerini belirlemesinden kaynaklanmaktadır. (Kula, 1992; 95-96) Her millet, duygu ve düşüncesinin adeta kabı olan dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurmaktadır, böylece o dil, milletin tarihinin yegane özeti olmaktadır. (Kaplan, 2003; 151-152) Düşünceleri, duymusal yaşantıları ve bilişsel deneyimleri koruyup saklayabilen dil, bilinç oluşumunun ve gelişiminin temel taşı olan düşünme etkinliğini biçimlendirmektedir. Biçimlenen düşünce, sözcük ve iletişimi, bilişsel ve toplumsal özellikleri bünyesinde taşıyan kavramlar ile ifade edilmektedir. (Kula, 1992; 93)

“Dil, bütün iletişim ve etkileşim sürecinin hem başlangıcı hem de ürünüdür” (Metin İnceoğlu, 2000; 45). Kültürün taşıyıcısı, etkileyeni, etkileneni ve en yakın yoldaşı, yine dildir. (Kula, 1992; 74) Bir dilde her kelimenin yazılışını, sesini, şeklini ve anlamını belirleyen, o milletin tarihi ve kültürüdür. Bu yüzden dil çalışmaları, kültür dahil edilmeden düşünülemez. (Kaplan, 2003; 153) Özgün ve ortak duymusalmaları, duygulanımları mümkün kılan, kültürü saklayan, onu geleceğe taşıyan, yaratmanın aracı olan dil, kültürün ulusal boyutunun doğrudan ifadesidir. (Kula, 1992; 37)

Birey, kendi toplumunun kültürel değerleri içinde büyümektedir. (Kasır, 1993; 55) Dili yaratılmış olarak bulan birey, eleştirel ve yapıcı etkinlikleri ile dili zenginleştirmektedir. (Kula, 1992; 49) Dışsal gelenekten edinilen bir beceri olarak, topluluk kültürünü özümsemenin en temel yolu dildir. (Levi-Strauss Claude, 1994; 175) Birey, içinde yaşadığı toplumunun kendine özgü duyuş, düşünüş ve davranış özelliklerini taşıyan diliyle tanışır, toplumsal süreç içinde tanıştığı bu dili öğrenir. (Kasır, 1993; 55) Dili konuşan insanların düşüncelerinin işlekliliği, gelişebilirliği ve sıcaklığı, dile canlılık, anlatım yeteneği ve bilimsel kullanımlılık niteliklerini kazandırmaktadır. (Kula, 1992; 69) Kültürün korunması, bir kuşaktan diğerine aktarılması için “ortak bir dil”e, bir diğer ifadeyle, ortak bir anlaşma sistemine ihtiyaç vardır. (Kasır, 1993; 55-56) Toplumsal ve insanlar arası ilişkilerin

kurulmasını ve sürdürülmesini, insan soyunun devamı için gereken maddi üretim süreçlerinin örgütlenmesini, gerçekleştirilmesini ve üretilen ürünlerin dağıtımını olanaklı kılmakta; kültür ise, bireylerin bilinçli değerlendirici ve yaratıcı etkinliklerinin tümünü kapsamaktadır. Bu tanım, “dil kültürü” kavramını aydınlatmaktadır. (Kula, 1992; 77)

I. II. I. I. KÜLTÜR, DİL ve TOPLUM İLİŞKİSİ

İnsanı insan, ulusu ulus yapan, kültürün belkemiği olan dilin, toplumla olan bağları, onun “toplumsal kurum” olarak adlandırılmasını sağlamaktadır. (Aksan, 1977; 64) Topluma, toplum olma özelliğini kazandıran, o toplumdaki insanların birbirleriyle iletişimi, paylaşımı sağlayabildikleri dilidir. Dil, konuşulduğu toplumun duygu, düşünce ve hayal dünyalarını belirlemektedir. (Kaplan, 2003; 121) Dil, ile düşünebilen, yaratabilen ve uygulayabilen insan, toplumuna ancak bu şekilde yön verebilmektedir. Dil ve toplum, karşılıklı birbirlerini etkilemektedirler. Toplum, sahip olduğu dilini korumakta, nesilden nesile aktarmakta ve onu geliştirmektedir. Kamile İmer, çağdaş dilbilimin öncüsü ve yapısalcılığın babası, İsviçreli dilbilimci F. de Saussure’ün dili, konuşan kişiye ait bir işlev olarak değil, bireyin edilgin bir biçimde belleğine aktardığı bir ürün olarak gördüğünü, dil yetisini ise birey dışında kalan toplumsal bölüm olarak nitelediğini belirtmektedir. (1990; 10-11) Dil, kuşaktan kuşağa aktarılmakta, o toplumun bireylerini, düşünce biçimi açısından şekillendirmektedir. (Ünalın, 2002; 226) Böylece, dil ile toplum arasında süregelen bir etkileşim olmaktadır. Toplumsal olguların ve dilsel verilerin birbirine bu şekilde koşut olarak değişmesi *eşdeğişirlik* anlamına gelmektedir. (İmer, 1990; 15) Toplumun ana unsuru insanın varlığını dil mümkün kıldığı için, toplumların varlığı da ancak dil ile mümkün olmaktadır. Bu durumda, dil olmazsa, toplum da olmayacaktır. (Ünalın, 2002; 122) Ortak kullanılan bir dilin varlığı, insanları bir araya getirmektedir, ortak paylaşımların gerekliliği ile konuşulan dilin korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Ulusların tüm yaratımları, özellikleri, karakterleri dillerinde görülebildiği için, Humboldt’un, ulusların dünya görüşlerinin dillerinden anlaşılabilceğine işaret

ettiğini belirten Akarsu, bir dilin hiçbir kavramının tam olarak diğer bir dile aktarılamamasını da buna bağlamaktadır. (1998; 62) Her dil, kendi kültüründe kodlanmış durumdadır ve bu kodlanmaya o kültürün yaşatıldığı toplumdaki bireyler de dahil olmaktadır. Bir toplum, dilindeki kelimeler ölçeğinde düşünebilir, dolayısıyla dilinde ne kadar kelime varsa, o milletin dünya görüşü de o kadardır. (Kaplan, 2003; 121) Düşünce gücü, dilden ve dilin zenginliğinden geçmektedir. Bu yüzden bir düşünce ürünü olan her sanat ürünü ya da teknik icat, dilden izler taşımaktadır. Kültür, düşünce, kavrayış biçimi, töre ve gelenekler, edebiyat, felsefe, sanat, teknik gibi bir toplumu toplum yapan her öge, dille bir bağlılık içindedirler. (Akarsu, 1998; 88-89) Toplumda herhangi bir yönde olan değişmelerin, öteki yönleri de etkilemesi, toplumun bütün dallarının birbirine bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. (İmer, 1990; 9) Toplumun bütün dallarının birbirine bağlı olması, yalnızca bir dalındaki değişikliğin tüm diğerlerine etkide bulunmasını sağlamaktadır; kültürdeki bir değişiklik dili, düşünceyi, düşünüş biçimini, töresini ve geleneğini de etkilemektedir. (Akarsu, 1998; 89) Dildeki değişim, düşüncede değişim ile aynı anlama gelmektedir.

Bireyin kendisini çevreleyen kitle ile bağlılıkları olmasından dolayı, diller, kendi başlarına ve özgür olarak değil, bağlı oldukları kültür çevrelerinin özelliklerine göre ve o özelliklerle birlikte gelişirler. (Akarsu, 1998; 50) Toplum ve dilin böylesine iç içe yaşantı sürmesi üzerine yapılan araştırmalar başlı başına bir disiplin sahasıdır. Toplumdilbilim, toplumsal katmanlara göre dil kullanımının ve bununla yakından ilişkili olan toplumsallaşma sürecinin dile etkisi konusunu, toplumsal olgular ile dilsel verilerin birbirinin değişkeni olarak ortaya çıktığı durumları araştıran bir alandır. (İmer, 1990; 18) Toplumdilbilim çalışmaları ile dilin, bireyin dünyaya geldiği ilk andan itibaren içinde bulunduğu toplum kurallarına ve diline nasıl endeksli bir yaşam yolu içinde ilerlediği açığa çıkmaktadır. Bir erkek ya da kadın olarak cinsel kimlik rolünü, büyüklere ve küçüklere nasıl davranılması gerektiği, ahlak, zevk ve değer yargıları gibi daha pek çok konuda, sosyal kimliği belirleyen, bir milletin kültürel varlığıdır. (Ünalın, 2002; 122) Toplumsal özellikler dile yansımaktadır ve dil kullanımlarını etkilemektedir. (İmer, 1990; 15) Bir toplumda ve dilinde var olabilenler ölçeğinde bir dünya algısına sahip olan birey, kendi toplum yaşantısında, kültüründe ve dilinde olmayan olguların farkına

varamamaktadır. Birey, farkında olduğu varlıklara, duygu ve düşüncelere isim verebilir, bilmediklerininse o dilde isimleri yoktur. (Kaplan, 2003; 121) Bu yüzden, dilin toplum yaşantısında çok büyük bir yeri vardır. Bir toplumun gelişmesi ya da gelişmemesi sorunsalları aynı zamanda birer dil sorunsalıdır. Tuncer, dilin önemine dikkati çekerken, Çin tarihinin en büyük düşünürü ve siyaset kuramcısı olan Konfüçyüs'ün kendisine yöneltilen bir soruya nasıl yanıt verdiği anlatısına değinmektedir:

-Ülkeyi yönetmeye çağrılıydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?

Ünlü filozof şöyle cevap verir:

-Hiç şüphesiz, dili gözden geçirmekle işe başladım.

Dinleyenlerin hayret dolu bakışları karşısında sözlerine devam eder:

-Dil kusurlu olursa, kelimeler düşüncüyü iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılmazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Vazifeler gereği gibi yapılmazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir (2000; 37).

Açıkça görülmektedir ki dil, zihinlerde oluşan düşüncelerin oluşumunda ve aktarımında ana maddedir. Dil kullanımına, zenginleştirilmesine ve korunmasına verilen önem kendini düşüncelerin teoride ve pratikteki yararlılığına yansıtacaktır. Humboldt'un bir mektubunda, dili, dünyanın çeşitliliğini anlamak için bir araç olarak kullanmak sanatını bulduğundan bahsettiğini belirten Akarsu, Humboldt'un bundan sonraki dil araştırmalarında, ulusların çeşitliliğini ve karakterini, dillerinin çeşitliliği içinde araştırdığını belirtmektedir. (Akarsu, 1998; 50) Bir dili incelerken, o dili oluşturan topluluğun ne tür bir topluluk olduğunun ve o toplumdaki insanların dile olan tutumunun da incelenmesi gerekmektedir. (Porzig, 1990; 7) Dilin, kullanıldığı topluma dair her türlü ayrıntıyı içerdiği unutulmamalıdır. Bir toplum, çevresini, çevresindeki olayları, gerçekleri kendine özgü bir şekilde algılamakta ve onları anadilinde oluşmuş kavramlarla anlatmakta, böylece dünyayı kendi dili çerçevesince algılamaktadır. (Ünalın, 2002; 226) Dili çözümlmek, toplum hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamakta, toplum hayatını inceleyerek de dildeki nüansların farkına varılmaktadır.

İnsanın düşünce gücü, sürekli bir etkinlik içinde, dilde kendini göstermektedir. (Akarsu, 1998; 50) Dil, her milletin kendi ihtiyaçlarına, kültür ve medeniyet seviyesine, zevkine göre şeklini almaktadır. Kaplan, burada dili ev olarak tasvir etmekte ve dilin hayatın, barınağı ve korunağı olduğunu söylemektedir. (Kaplan, 2003; 143) Akarsu, Locke ve Humboldt'un da çeşitli dillerin karşılaştırılması durumunda, birbirini tam olarak karşılayan sözcüklerin çok zor bulunacağını, hatta hiç bulunamayacağını dile getirdiklerini belirtmektedir. (1998; 62) Çünkü, her toplumun hayatını saran, koruyan barınağı birbirinden farklılık göstermektedir.

“Kültür insanların ürettikleri değerlerin bütünü olarak, doğanın karşısında insansal bir düzen oluşturur” (Oktay, 1995; 77). Doğadaki insanı alıp evcilleştiren dildir. Bu dil sayesinde insan kendi kültürel düzenini kurmaktadır. Bir milletin fikirleri, hayalleri, duyguları, diğer bir ifadeyle ruhu, incelenmek istendiğinde, o milletin dili, benzetmeleri, aktarmaları, deyim ve atasözleri, kısacası tüm söz varlığı incelenerek ortaya konabilir. (Ünalın, 2002; 111) Hayata dair, evrene dair yapılan her yorum, atasözlerinde ve deyimlerde görülmektedir. Ancak dilinin elverdiği ölçüde düşünebilen insan, diline döktüğü her ayrıntıyı, yaşamından koparıp aktarmaktadır. Böylece, somut konuşma biçimleri incelenerek dil dizgesi ortaya konabilmektedir. (İmer, 1990; 14)

Dilin, kendisini unutturarak doğrudan doğruya varlığa götürdüğüne değinen Kaplan, dili bir dürbün, dünyayı ise varlık, hayat ve insan olarak tasvir etmektedir. (2003;150) Dil, duygu ve düşüncelerin, nesnelere ve canlıların ifade yoludur. İfade edilmekte olan olgu ya da olay zihinde yerini, harflerden önce almaktadır. Her insanın, kullandığı dili olgunlaştırma gücü, diline verdiği biçimle, dili iyiye ya da kötüye doğru götürmesinden kaynaklanmaktadır; düşünceye şeklini veren dildir. (Akarsu, 1998; 91)

Toplumun dilden bağımsız, dilden ayrı hiçbir parçası olamaz. (Akarsu, 1998; 88) Böylece, toplum için olumlu ya da olumsuz gelişen durumların da dilden beslendiği açıktır. Dil toplumsal, söz ise bireyseldir. (İmer, 1990; 14) Toplumun hareket sahası, dilin elverdiği ölçüdedir. Bir toplumun kültür kimliği, dilidir. (Ünalın, 2002; 122) Kültürünün tüm kodlaması dili ile ancak çözülmektedir. Kültür

ve düşünce, bir kuşaktan öteki kuşağa aktarmayı, “bildirme”yi başarabilen tek unsur olan dilden, bağımsız tutulamaz. (Akarsu, 1991; 89)

Kültür ve medeniyet farkı, dillerin, yapıları ve kelime kapasiteleri farklılığıyla ilişkilidir. (Kaplan, 2003; 121) Yapı ve kelime farklılıkları, düşünce boyutlarını değiştirmektedir. Böylece, farklılaşan düşünceler, kültürlerini farklı bir kadere taşımaktadır. “İnsan gruplarının kendilerini diğerlerinden ayıran düşünce ve aksiyon örneklerini zamanla geliştirmeleri sonucunda ortaya çıkan soyut örnekler kültürü oluştururlar” (Oktay, 1995; 77)

“Dil bir toplumu sarıp sarmalar; ona biçim verdiği gibi, onun biçiminden de etkilenir” (Ünalın, 2002; 122). Yüzlerce toplum ve yüzlerce dil, kendi içlerinde gelişerek ve birbirleriyle etkileşime girerek tarih boyunca yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Tarihi güçler, dil topluluklarının yüzyıllardır bir arada ve birbirlerini etkileyerek yaşamlarını sürdürmelerini sağlamıştır. (Porzig, 1990; 7) Kendine özgü “dünyayı anlayış ve anlatış” biçimi ile dil, onu konuşan milletin yaşayış biçimini, kültürünü, dünya görüşünü, tarih boyunca geçirdiği çeşitli evreleri ve başka toplumlarla kurduğu ilişkilerini yansıtmaktadır. (Ünalın, 2002; 111) Ulusların düşünsel özelliklerinin, “dillerin eylemleri” olarak adlandırılabilmesi, dillerin, insanın iç doğası ile birlikte gelişmesinden kaynaklanmaktadır. (Akarsu, 1991; 50) Dile dökülen, insan hayatının ve eylemlerinin ifadesidir. Toplumlar arasındaki yaşantı farklılıkları, dillerine farklı ifadelerin dökülmesinin işaretidir. “Her milletin dünyayı algılama ve olayları yorumlama şekli kendine özgüdür” (Ünalın, 2002; 231).

Kültür, içine gelenek ve görenekleri, düşünceleri, sanatı alan bir bilgi alanıdır. (Oktay, 1995; 77) Bu bilgi alanından yararlanmak, farklı kültür alanlarıyla karşılaşmasını, etkileşime girmesini ve gelişmesini sağlamak edinilebilecek en büyük hazinedir.

I. III. İLETİŞİM, DİL ve KÜLTÜR

İletişim, dil ve kültür birbiriyle iç içe geçmiş kavramlardır. İletişimin gerçekleşebilmesi için dil gereklidir. Dili kullanabilmek için ortak bir algı ve

değerler sistemi olan kültür gerekmektedir. Birbirinin lokomotif görevini üstlenen bu üç kavramdan her hangi birindeki gelişme ya da gerileme, elbette diğerlerine etki edecektir. Bu kavramlar üzerine yapılan tanımlamalarda muhakkak birbiri ile olan bağlantıları üzerinden tanıma ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Latince de bulunan *communa*, *de communis*, *communicare* kelimelerinden türeyen *communication* sözü toplumsallaşma, bir ortaklık ve birliktelik anlamlarını taşımaktadır. Türkçedeki karşılığı olan *iletişim* sözü bu anlamda daha dar bir tanımla ifade etmekte birey ile birey arasındaki “anlam yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi, yeniden-gönderimi, yeniden-alımı, ve yeniden-işlenimi” tanımını taşımaktadır. (Ünsal Oskay, 1982; 309-10) Simgeler, düzenli bir işleyişe ve belirli kurallara sahiptir, dildir. İletişim süreci boyunca bu simgeler, diğer bir ifadeyle dil, yüklü anlamların diğer bir ifadeyle kültürel öğeler içerikli iletilerin aktarımını sağlamaktadırlar. İletişim süreci, toplumsallaşmanın aracı kurumlarında işlevlerin yerine getirilmesini sağlamaktadır. (Arsev Bektaş, 1996; 97) Siyasetten, sanata, eğitime ve ekonomiye değin bütün alanlar iletişim işler oldukça işlevlerini ve etkinliklerini gerçekleştirmektedirler. İletişim çalışmalarının tarihine değinen Erdoğan, 1900’lerin başında, iletişim konusuna özellikle sosyologlar ve sosyal/kültürel antropologların eğildiğini, 1920’ler ve 30’larda iletişimin daha ağırlıklı olarak “propagandayla kitleleri yönlendirme bağlamında” tanımlamalar üstlendiğini, 1940’lar ve sonrasında ise iletişimin, enformasyon teorisi niteliğinde tanımlandığını belirtmektedir. (Erdoğan, 2002; 22) İletişim, doğası gereği çok özel ve güçlü bir sahadır. Kültürel öğelerin kullanımından haberdar olarak iletilerin eyleme dökülmesine eşlik etmektedir. Alıcılarına direkt olarak müdahale etme gücü vardır. Elbette bu durum da birçok ideolojiye ya da amaca koşulmaktadır.

İletişim, toplumsal yaşamdaki insanın varlığına birliktelik, süreklilik, kültürelleşme kazandırmaktadır. (Oskay, 1982; 313) Kültürel öğelerin kodlarını oluşturduğu dil ile bireyler arasında paylaşım sağlanmaktadır. Bu paylaşım, bir diğer ifadeyle iletişim, gerek maddi gerekse manevi açılardan gerçekleşmektedir. Paylaşılarak, çoğaltılarak gelişen maddi ve manevi iletiler birliği, toplum içinde oluşumlara yer ve yön vermektedir. İletişim, toplum ve insan üçlüsünde, daima konunun çevresinde döndüğü merkez, insandır. (Erdoğan, 2002; 505) İnsanın sosyal varlığı, dili, kültürü ve iletişimi zorunlu kılmaktadır. İletişim, toplumsallaşmanın en

temel öğelerinden biridir. (Bektaş, 1996; 97) İletişim, öncelikle kültür ve dil arasında başlamaktadır. Dil ve kültür arasında iletişimsel bir ilişki bulunmaktadır. (Şerife Yıldız Oskay, 2005; 36) Atasözleri, deyimler, yan anlamlar bağlamlara göre bu iletişimle oluşmaktadır. “Doğal ortamına uyumlanmak için kültürü oluşturan ve kültürlenerek bu uyumlanmayı başaran insan, kültürünü oluştururken bir başına değil, diğer insanlarla birlikte etkinlik gösterir” (Oskay, 1982; 312). Çünkü iletişim, karşılıklı olmayı, aktarımı gerektirmektedir.

İnsanın, örgütlü yaşamındaki ilişkileri yürütmesine olanak sağlayan iletişim aracı dil, “yazınsal ve görsel işaretler, duyunsal çağrılmalar ve seslerden oluşan ve anlam üretme ve paylaşma için kullanılan inşa edilmiş semboller sistemidir” (Erdoğan, 2002; 105). Dil, insan ve toplum varlığı söz konusu olduğu sürece etkinliğini ve gücünü sürdürecektir. Dil, insanlar arasında gelişkin bir iletişime imkan tanımakta, kuşaktan kuşağa çeşitli zahmet ve acılarla elde edilmiş olan deneme-yanılma ile elde edilen bilgi ve becerileri, altındaki değer, inanç ve ritüelleri aktarmaktadır. (Oskay, 1982; 312) Tarihin evrimleri, kültür evreleri, dilde gizlenmektedir. İhtiyaçlar, yaşantıyı, kültürü, toplumu ve dili etkilemektedir, yön vermektedir. Dil, üzerine pek çok tanım da yapılsa yine de hakkının tam olarak verilemediğinin düşünüleceği bir kavramdır. Dil, çok içerikli bir yapıdadır. Dili özel bir fenomen olarak tanımlayan Erdoğan, dilde temel olarak gördüğü öğeleri dört başlık altında toplamaktadır:

1) Dilde ses kavramı: Dil, en küçük birimi fonem (phoneme) olan seslerden oluşmaktadır.

2) Dilde kelimeler: Kullanılan bağlama bağlı olarak birden fazla anlama sahip olabilen kelimeler, somut ve soyut objeleri temsil etmektedirler.

3) Dilde gramer: Bir kurallar seti olan gramer, kelimelerin nasıl kullanılması gerektiğini yönetmektedir.

4) Dilde anlam: Sosyal ilişkiler esnasında, ifade edilmeye çalışılan kelimeler, sözlük anlamlarının ötesinde anlamlara sahip olabilirler. (Erdoğan, 2002; 104-106)

Bir anlamlandırma haritası olarak dil, toplumsal ve kültürel bir etkinliktir, bu yüzden dil yapısı ve sözcük dağarcığı kültürel sistemle ilişkili olarak bireylerin algılama biçimlerini etkilemektedir. (Merih Zillioğlu, 1993; 145) Bu yüzden, farklı toplumlar arası geçişlerde, harita farklılıkları yüzünden bilgi kayıplarıyla ya da kaymalarıyla

karşılaşılabilir. Dilin aracılığını yaptığı iletişim, söz konusu olduğu her bağlamda kültürle iç içe hareket etmektedir. (Oskay, 2005; 26) İletişimin gidişatı, kültürel öğelere göre planlanmaktadır.

Düzenli bir olgu olarak dil, toplumunca benimsenmiş seslerden ve kurallardan oluşmuş, toplum üyelerinin duygu, düşünce ve dileklerini anlatmasına aracılık eden bir araçtır. (Canan İleri, 2002; 92) Zaman içinde, kültürel değerlerle kodlanmış, belirli simge ve kurallar bütünü olarak dil, toplumun en önemli unsurudur. Sosyal bir ürün olarak dil, her an üretilen bir canlılığa sahiptir. (Erdoğan, 2002; 111) Toplumdaki yaşantının hızı ve akışı, dilinde gözlenebilmektedir. Oskay, toplumu ulus haline getiren, kendi içinde bir bütünlüğe sahip dilin özelliklerini bir arada incelemektedir:

1) Ulusal kültürün temel ögesi dildir.

2) Ulusu oluşturan bireylerin en büyük ortak yanı olarak dil, ulus tanımlamasının en önemli maddesidir.

3) Başlıca düşünme aracı olan dil, etkileşmeyi ve öğrenmeyi mümkün kılan en önemli iletişim aracıdır.

4) Dil yoluyla oluşan, ortaya konan ve başkalarına aktarılan düşünceler bireylerin yaşamında ilk sıradadır.

5) Gelecek kuşaklara ulusal değerleri aktaran güç ve araç, dildir. (Oskay, 2005; 22-23)

İnsan için var olan insanla birlikte, toplumla birlikte var olan dil, kültürel iyelikleriyle birlikte, sistemli ve belirli ilkeleriyle, toplumun ana unsurudur. Toplumsal yaşamda kullanılan simgeler sisteminin en gelişmiş hali, dildir. (Oskay, 1982; 342)

İnsan davranışları olarak tanımlanabilen kültür, manevi ve maddi kültürel öğelerdeki değişimleri içermektedir. Teknolojik gelişmeler ile maddi kültür öğeleri değişiklik göstermektedirler. (Yüksel Kırımı, 2002; 152) Bir düşüncenin anlaşılması için, o düşüncenin ardındaki çıkış noktasına “motivasyona” dikkat etmek gerekmektedir. (Oskay, 1982; 318) Toplumsal, kültürel hatta ideolojik örüntü, dilde kendini her zaman göstermektedir. Kendi kültürlerinin taşıyıcısı olan dil ve iletişim ancak birbiriyle hareket edebilmektedir. (Mete Çamdereli, 1995; 109) Dili, kültürden, kültürü dilden ya da iletişimi her ikisinden ayrı düşünmek ve inceleme

konusu yapmak doğru olmayacaktır. Dil, kullanıldığı kültürel ortamın iyeliklerinden, arka planından sıyrılamamaktadır. (John C. Condon, 1995; 56) Dili kullanan bireylerin algı dünyası kültürüne göre şekillenmiş durumdadır. Kültür, bireylerin kişiliklerinde psikolojik, ruhsal, manevi bir temel teşkil etmektedir. (Doğan Ergun, 2000; 13)

İletişim, sosyolojik ve sosyal-psikolojik yaklaşımlarda 1940'lı yılların ardından benimsenen "transmission model" (enformasyon teorisi) içeriğine göre, bir beynin ya da mekanizmanın, diğer bir beyni ya da mekanizmayı etkilemesi şeklinde tanımlanmıştır. (Erdoğan, 2002; 24-25) İletişimin söz konusu olabilmesi için, bir aktarımın gerçekleşmesi gerekmektedir. İletişim ve dili aynı kavram olarak alan Oskay, insan topluluklarında bireyler arasındaki yaşam için gerekli bilgi, beceri ve duyularla ilgili ortak fikirler, duygular ve inançlar edinildiğini ve bu paylaşımlar ile toplum özelliğinin kazanıldığını belirtmektedir. (Oskay, 1982; 312-313) Anlamli iletişim, ortak algıdan, kültürden ve dilden hareketle söz konusu olmaktadır, bu şekilde toplum yeni ve çeşitli oluşumlarda bulunabilmektedir.

I. III. I. İLETİŞİMİN TANIMLANMASI

İletişim, toplumsallaşmanın en temel öğelerinden biridir. (Bektaş, 2002; 40) İletişimin sağlıklı ve etkin olmadığı bir toplum pek çok alanlarda sorunlar yaşamakta, toplum olma özelliğini yitirmektedir. Bir toplumun, dili, kültürü ve iletişimi, birbirine bağlı işleyen sistemlerdir. İletişim, diğer insanlarla, düşüncelerle ve durumlarla bağlar kurabilmektir. (Erdoğan, 2002; 26) İletişim üzerine yapılmış pek çok birbirinden farklı tanım, iletişimin bir toplumdaki sahip olduğu gücü ve toplumlar arasındaki yerini daha fazla kavramaya yöneliktir. "İletişim, her hangi bir duruma reaksiyon olarak ortaya çıkan ve karşılıklı bir etkileşime dayanan bir süreç olmaktan ziyade, insanın kendi amaçlarını gerçekleştirmek için, çeşitli durumlara ilişkin anlamlar yarattığı ve ona kendi bakış açısına göre, anlamlar yüklediği bir eylem biçimidir" (Oktay, 1995; 76). İletişimin bir çıkış amacı, ideolojik bir örüntüsü vardır. "Algılanabilen her şey, bir iletişim sürecini başlatır" (Oskay, 1982; 312). Algı, aktarımın başladığı noktadır. Amerikalı sosyolog Charles Cooley'nin

1900'lerin başındaki iletişim tanımında, iletişim, "insan ilişkilerinin, içinden geçerek var olduğu ve geliştiği mekanizma"dır. (Erdoğan, 2002; 22) İletişimin söz konusu olmadığı, sağlıklı insan ilişkileri organize edilemez.

İnsanın ve toplumun varoluşunun zorunlu koşulu olan iletişim, insanla başlamaktadır. (Erdoğan & Alemdar, 2002; 17) Yine aynı şekilde iletişim söz konusu olmadan, insanın varlığını ve de toplumun varlığını sürdürmesi mümkün olmayacaktır. İletişime kuramsal bir yaklaşım olan, işaretler bilimi göstergebilim, bir aracın ya da türün, işaret sistemi olarak incelenmesidir. Göstergebilim, iletişim için kullanılabilen her şeyi, kelimeleri, imajları, müziği, çiçekleri anlamlarının ne olduğuna değil, öncelikle anlamlarının nasıl yaratıldığına bakarak ele almaktadır. (Erdoğan, 2002; 111-112) İletişimin içerikleri, kültüründe ve dilinde gizlidir. Bu dinamik alanlara hakimiyeti sağlamak farklı disiplin alanlarından faydalanmayı gerektirmektedir. Göstergebilim, gösterenin ve gösterilenin incelendiği bilim, iletişim çalışmalarının aydınlatıcısı, yol göstericisidir. İletişimi çözümleyebilmek, belli yer ve zamanda yaşanan bu ilişkiyi yine kendi tarihselliğinde ve doğasında anlamlandırmayla bir başka deyişle kendi bağlamında incelemeyle mümkün olmaktadır. (Erdoğan & Alemdar, 2002; 17) İletişimin gerçekleştiği mekan, tarih, gerçekleşme amacı, ileten kişi ya da kişilerin iletimdeki motivasyonu iletişim sürecini çözümlemeye etkindir. İletişim süreci, aynı uyarıyı algılayan iki insanın birbirleri ile kurdukları toplumsal etkileşim süreci ile başlamaktadır. (Oskay, 1982; 312) Aktarım, en az iki kişiyi etkilemekle işe başlayıp tüm topluma yayılmakta ve etki etmektedir. Unutulmamalıdır ki, toplumu, içindeki her bir birey etkilemektedir. Oskay, iletişimin toplum hayatındaki yerini, Daniel Belle'in topluma dair belirttiği bütünleştirici temel yapılar ile pekiştirmektedir. Bell'e göre, ulaşım, enerji şebekesi ve iletişim bir toplumun bütünleştirici yapılarıdır. (2005; 36) Bunlardan herhangi birindeki bir aksaklık toplumu sarsacaktır. Türü ne olursa olsun, eğer iletişim söz konusu ise, dil, etkinlik ve kullanımda ilk sıradadır. (İleri, 2002; 93) Kendini ve amaçlarını gerçekleştirme aracı olan dil ile insanlar amaçlarını gerçekleştirebilmek için iletişimde bulunurlar. (Erdoğan, 2002; 105)

İletişim, pek çok alanda, farklı tanımlarla ifade edilmektedir. Erdoğan, iletişimin farklı alanlardaki farklı anlamlarını incelemektedir:

- Retorik alanında iletişim; özellikle siyasal iletişim ve konuşma iletişimde üzerinde durulmakta, söylem sanatı şeklinde tanımlanmaktadır.
 - Göstergebilim alanında iletişim; işaretlerle karşılıklı öznelliklerin aracılığı iletişimdir.
 - Fenomonoloji alanında iletişim; ötekiliğin deneyimi ve ötekiliğin diyalogudur.
 - Sibernetik alanında iletişim; enformasyondur.
 - Sosyal psikoloji alanında iletişim; ifade ve karşılıklı etkileşim anlamındadır.
 - Sosyolojik yaklaşımlarda iletişim; sosyal düzen üretimidir. (2002; 23-24)
- Tüm alanların iletişim konusundaki ortak yanı, bir üretim paylaşımının söz konusu olmasıdır.

İletişimin yer almadığı bir toplumsal örgütlenme ya da toplumsal üretim biçimi söz konusu olamamaktadır. (Knut Lundby & Helge Ronning, 1997; 15) Toplumsal örgütlenmenin gerekliliği dil, iletişim ve kültürel iyeliklerdir. İnsanın nasıl olduğunu yine insanın kendini nasıl ürettiğine ve insandaki değişimi de, kendini üretim biçimindeki değişime dayandıran Marx, iletişimi, sosyal üretim faaliyetleri içinde görmektedir. (Erdoğan, 2002; 19) Toplumdaki üretim, elbette yine o toplumdaki bireylere etkide bulunmaktadır. İnsan toplumlarının gelişmesini sağlayan iletişim, toplumsal yaşamda gelişmeler oldukça toplumu düzenleyici etkisi artmaktadır. (Oskay, 1982; 313) Toplumun ileri düzeyde bir ekonomiye sahip oluşu, imkanlarının artması, iletişim sahalarında da yeni oluşumların söz konusu olduğu anlamını taşımaktadır. E. Durkeim, iletişimi, “toplumun neyi nasıl yapacağını veya yaptığını belirleyen veya en azından etkileyen bir şebeke” olarak tanımlamaktadır. (Erdoğan, 2002; 18) İletişim, adres kitleye doğrudan müdahale gücünü doğasında bulundurmaktadır.

BÖLÜM II: ÇEVİRİ ve KÜLTÜR

Çeviri, kültürler ve uygarlıklar arasındaki önemli bir köprü, bir uzlaşma aracıdır. (Çamdereli, 1995; 112) İki farklı toplumun, kültürün ve dilin birbiriyle karşılaştığı, tanıştığı ve alışverişte bulunduğu sahadır. Önce diller iletişimi mümkün kılabilmek için devreye girmektedir. Fakat salt dilbilimsel bir aktarım, iletişim

anlamına gelmemektedir. Bu yüzden tüm kültürel öğeler ortaya dökülmektedir. Bir toplumun dilinin, kültürünün, tarihsel özelliklerinin en açık görüntüsü yazınsal yapıtlarındadır. (Akşit Göktürk, 2004; 47) Yazınsal yapıtlara gizlenmiş tarihi ve kültürel değerlerin yaşayan modeli dil ve dilin kullanımını mümkün kılan çeviri, iki toplumun iletişim kurmasını sağlamaktadır.

Kültürel farklılık, iki dil arasındaki mesafeyi belirlemektedir. Kültür, bir dilin sözcük dağarcığının zenginleşmesine etki sağlarken, dil de, bir kültürde yer bulabilen fikirlerin ifade edilebilmesine etki sağlamaktadır. (Franz Boas, 1998b; 108) Kültür ve çeviri ortak yaşantı ürünleriyle birlikte beslenmektedirler. Bu yüzden, her dil, kendi kültürünü yansıtmaktadır ve her kültür de, kendini en iyi şekilde kendi diliyle açıklayabilir. (Çamdereli, 1995; 109) Dilin şeklini almasında, kültürel öğelerin yapıtaşları halinde peşi sıra dizildiği görülmektedir. Dil ve kültür birbirinden ayrı soyut kavramlar olarak düşünülemez. (B. R. Bozkurt, 1978; 2) Bu durumda çeviri, bir dil aktarımı olarak aynı zamanda bir kültür aktarımıdır.

“Bir dili çevirmek, dil olgularını, oluşturuldukları veya üretildikleri kültürel çerçeve içinde bilmek, değerlendirmek ve açıklamakla olanaklı olur” (Çamdereli, 1995; 112). Aksi durumda bir çeviri eyleminden bahsedilemez. Çeviriyi mümkün kılabilen, kültür ile kodlanmış dilin çözümlenmesidir. Çeviri, kültürel ve toplumsal bir çözümleme işlemidir. Her toplum ve kültür farklı karakteristiklere sahiptir ve çeviri eyleminde en çok itina isteyen noktalardan biri de budur. Günay, zamanla meydana gelen bir birikim ve toplumsal bir olgu olarak dillerin, işleyişindeki farklılığa şöyle örnekleme getirmektedir: İncil, Eskimo diline çevrilmek istendiğinde, “İnsan balçıktan yaratıldı” cümlesini aktaramazlar. Bunun sebebi, Eskimo dilinde “balçık” sözcüğünün olmayışdır. Bu nedenle de “İnsan buzdan yaratıldı” diye çevirmek durumunda kalırlar. (2004; 16) Görüldüğü üzere, kültüre kodlu bir dilin çözümlenmesi ve ayırımına varılmasının ardından aynı işlem erek (adres) dile yönelik olarak tekrar işleme tabi tutulmaktadır. Erek dile çevirisi esnasında, kavramlar bu kez erek kültüre kodlanmaktadır. Burada, basit bir çeviri eyleminden söz edilmemektedir. Çeviri işleminin kültüre göre nasıl bir yol izlediği incelenmektedir. Ancak, dil olgularının, ait oldukları kültürel ortam içinde incelenmesi ile dil çevirisi yapmak mümkün olabilmektedir. (Çamdereli, 1995: 112)

“Dili içinden çıktığı kültürle kaynaşmış, o kültürün ayrılmaz bir parçası olarak ele aldığımızda karşımıza çıkan sorunların temelde birer çeviri sorunu olmaktan önce dilin işlevi ve kullanımına ilişkin sorunlar olduğunu görüyoruz” (Bozkurt, 1978; 2). Çeviri etkinliğinde en çok üzerine eğilmeyi gerektiren konu, kültürlerden beslenen dillerin özüksendiği kısımdır. Ait olduğu toplum ve kültür dahilinde, dildeki ifadelerin nasıl dile getirildiği ve hangi işlevlere sahip olduğu incelenmektedir. “Her dilin kendine özgü bir düzen sunduğu düşünülürse, bir dili çevirmenin, ilkin bir dilsel gerçekliği kavramak ve bu gerçekliği değiştirerek onu bir başka dünya deneyimine oturtmak olduğu anlaşılır” (Çamdereli, 1995; 112). Kaynak dilden alınan metnin önce ayrıştırılması, kültür kodlamalarının çözümlenmesi, daha sonra erek dile yönelik kültürel kodlamanın eşliğinde çeviri etkinliğinin sürdürülmesi gerekmektedir. Dil, topluma, toplum karakterine, daha da indirgenirse her bir insan karakterine ve algısına göre şekillenebilen bir oluşumdur. İnsanın, dili sayesinde kendini başkasına anlattığı, çevresini tanıdığı ve dış dünyaya açıldığı söylenebiliyorsa, bu durumda kişi, konuşma ya da dinleme esnasında, sürekli olarak adlandırma ve seçme durumuyla karşı karşıyadır. Sürekli o ana kadar zihninde bulunan adlandırmalarla, yeni duyduklarını karşılaştıracak ve aralarında bağlantı kurarak duyduğu şeyi anlamaya çalışacaktır. (Günay, 2004; 20) Çeviri sürecinde, erek dildeki hedef kitlenin algısı büyük önem teşkil etmektedir. Dil, ait olduğu kültürle yoğrulmuş ve o kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olduğu için çeviri sürecinde özellikle dilin işlevi ve kullanımına dair sorunlarla karşılaşmaktadır. (Bozkurt, 1978; 2) Yaşantı farklılıkları, ifade farklılıklarına ve algı farklılıklarına yol açmaktadır. Diller ve kültürler iç içe yaşamaktadırlar. (Çamdereli, 1995; 109) Çeviriyi gerçekleştirebilmek için dil ve kültürün tarihsel ve toplumsal süreci işlenmelidir. Diller arasında büyük ayrılıklar olması, kimi zaman, en yalın düşüncelerden bile birbirine uymayan yorumlar çıkarılmasına yol açabilmektedir. (Vendryes, 2001; 27) Küçük nüans farklılıklarının yol açabileceği muhtemel sorunlara karşılık ön kültürel çalışmalar yapılmalıdır. Çevirmenin, iki dil arasındaki aktarımı sağlıklı bir şekilde sağlaması, ifadeler arasındaki ölçüyü tutturabilmesi ve dengeyi bulması için ilk olarak kendi diline ve kültürüne hakim olması, daha sonra da çeviri sürecindeki yabancı dil ve kültürü de en azından kıyaslama yapabilecek ölçüde tanınması gerekmektedir. (Bozkurt, 1978; 5) Elbette,

başarılı bir çeviri süreci için her iki dilin kültürel süreçleri gerekli ön çalışmalara tabi tutulmalıdır. Tüm bu dil, kültür, toplum ve çeviri bağdaşıklığı yüzünden, çeviri, bir “kültürlerarası iletişim” olarak adlandırılabilir. (Çamdereli, 1995; 109)

II. I. ÇEVİRİNİN TANIMLANMASI

Çeviri, toplumların birbiriyle kuracağı her türlü ilişkinin başını teşkil ettiği için fazlasıyla önem sahibi bir kavramdır. Çeviri üzerine yapılmış birkaç tanım ışığında çeviri konusuna giriş yapılmaktadır. Çeviri, “sınırötesi bilgi taşıma işlemi”dir. (Çamdereli, 1995; 109) Farklı sınırların birbirine geçişini sağlamaktadır. Çeviri, bir biçimdir. (Walter Benjamin, 2004; 34) Esas metnin yeniden yazımı değildir çeviri, aynı metin olma özelliğini ise koruyamamaktadır. Çeviri, kendi kültüründe üretilen ve kendi toplumunun algısından yola çıkan bir metnin, ulaşmak istediği kültürdeki kişilerin algısına konuk olabilen bir biçimdir. Diller arasındaki geçiş olarak çeviri, dilsel bir etkinliktir. (Mehmet Rifat, 1999; 49-50) Kültürlerin kodlandığı dillerin etkinliğidir. Anton Popovic, çeviriyi, “dilsel ve yazınsal norm ve törelerin karşı karşıya gelmesi, dilsel ve yazınsal dizgelerin karşılaşması” şeklinde tanımlamaktadır. (2004; 133) Birbirine benzer ya da taban tabana zıt iki toplumun hayata geçtiği yazınsal metinler, çeviri aracılığıyla birbirini tanıma fırsatı bulmaktadır. “Çeviri, hiç kuşkusuz, kendine özgü teknikleri, ilkeleri ve sorunları olan dilsel bir çözümleme işlemidir” (Çamdereli, 1995; 112). Başlı başına bir disiplin alanı olan çeviri sahası, iki dil arasındaki geçişi en işlenmiş haline getirebilmek için belli kural ve yapılara sahiptir. Çeviri tarihine bakıldığında, toplumlar arasında kültürel bir yakınlığın söz konusu olduğu durumlarda, çevirinin, çok daha kolay gerçekleştirildiği görülmektedir. (Göktürk, 2004; 49) Birbirine yakın algıya ve kültürel karakteristiklere sahip toplumlar arası mesafe elbette daha kısa olacaktır. Rifat, çeviribilimi (*Fr. Traductologie*), *kalkış dili* ve *varış dili* olarak bahsettiği kaynak ve erek diller arasında, dilbilim, göstergebilim, yorumbilim, dil felsefesi, toplumbilim, edimbilim, söylem çözümlemesi gibi alanlardan ve kuramsal yaklaşımlardan yararlanan, çeviri metnini betimleyen, değerlendiren, sınıflandıran ve dizgeleştiren, çeviri sürecinin bilişsel boyutunu araştıran bir bilim dalı olarak tasvir

etmektedir. (1998a; 100) Kültürel öğelerin, toplum karakteristiğinin bütünüyle kendini metne yansıtması, öncelikle kaynak (kalkış) dildeki metnin tam olarak ayrıştırılabilmesini güçleştirmektedir. Bu konuda başarıya ulaşmak için birçok disiplinden yardım almak gerekmektedir.

Çeviri çalışmaları, diller arasındaki yabancılıkla hesaplaşmadır. (Benjamin, 2004; 39) Farklı ülke, toplum ya da töreler akla geldiğinde, farklılıklar ve yabancılıkların da aynı anda zihinde yerini bulması muhtemeldir. Fakat, ortak bir nokta ya da iletişimi sağlayıcı en küçük etken söz konusu olursa, elbette bu çeviri çalışmaları olacaktır. Tüm yabancılıkları ortadan kaldırabilecek, farklı ve yabancı oluşları, anlaşılabilir ve kabul edilebilir hale getiren çeviri çalışmaları olacaktır. Roman Jakobson'ın 1959 yılında yayımlanmış olduğu "On Linguistic Aspects of Translation" ("Çevirinin Dilbilimsel Özellikleri Üstüne") adlı yazısında, çeviriyi üç başlık altında incelemektedir. Jakobson'ın sınıflandırması şu şekildedir:

1) Diliçi çeviri (İng. *Intralingual translation, rewording*) dilsel göstergeleri yorumlama

2) Dillerarası çeviri (İng. *Interlingual translation, translation proper*) başka bir dil aracılığıyla, dilsel göstergeleri yorumlama

3) Göstergelerarası çeviri (İng. *Intersemiotic translation, transmutation*) dildışı gösterge dizgeleri aracılığıyla, dilsel göstergeleri yorumlama. (Jakobson, 2004; 90; Rifat, 1998a; 100-101)

Çevirinin, disiplinlerarası bir çalışma sahası oluşu, onun pek çok alanla ilişkili sınıflandırmalarına sebep teşkil etmektedir.

Toplumların birtakım şeyleri söyleyebilmek için başka şeyleri söylemekten vazgeçtiğini belirten Jose Ortega y Gasset, çevirinin bu suskun kısımları ortaya çıkarabilen tek güç olduğunu söylemektedir. (2004; 64) Çeviri, değişik toplumları bir araya getirmek, onları birbirlerine yaklaştırmak, hatta kaynaştırmak sorumluluğunu üzerine almaktadır. Kültürler ve uygarlıklar arasında, çevirinin, bir köprü, bir uzlaşma aracı olduğunu belirten Çamdereli, yine çevirinin, farklı diller konuşan toplumları, birbirine yaklaştırdığını ve iletişim kurmalarına ön ayak olduğunu açıklamaktadır. (1995; 112) "Dil ürünlerinin çevrilebilirliği üzerinde, insanlar açısından bunlar çevrilemez nitelik taşıyabilir bile, durmak gerekir" (Benjamin, 2004; 34). Bazı kavramların ya da ifadelerin tam karşılığı erek dilde bulunmayabilir.

Burada, çeviriden vazgeçmek değil tam aksine, erek dilde böyle bir algıyı uyandırabilecek kavram ve ifade arayışına düşmek gerekmektedir. Çeviri çalışmalarında, dilbilimsel özelliklerin yanı sıra, toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlam da, erek dil yazın geleneğinde alımlanacak biçimde aktarılmalıdır. (Göktürk, 2004; 52)

Çeviriyi bir geçiş olarak gören Edmond Cary, günümüz dünyasında uygarlığın temel bileşenlerinden biri olan bu etkinliğin, diğer tüm insan etkinliklerini gerçekleştiren bir güç olduğuna işaret etmektedir. (2004; 84) Ulusların bir araya getirilmesini, uzlaştırılmasını ve birbirini geliştirmeye itecek atılımlara geçmelerini sağlayıcı çeviri etkinliği, günümüzde gördüğü değer çok daha fazlasını hak etmektedir. Bu durumda çevirmen üzerine hem büyük bir sorumluluk hem de güven getirilmiş olmaktadır. Çevirmen, iki farklılığı birbirini görebilir ve tanıyabilir hale getirmektedir. Çevirmenin görevi, zaman içinde, dil ve kültürde oluşan değişimleri göz önünde tutarak, önce bir kaynak dil okuru gibi, daha sonra da erek dildeki bir okur gibi alımlamalarda bulunmaktır. (Göktürk, 2004; 45) Öncelikle, kaynak dilin ve kültürünün kapsamlı bir çalışması ve hakimiyeti gerekmektedir. Bunun ardından, erek dile yönelik bir çalışma gelecektir. Kaynak dil hakimiyeti, amaç dili çözümlemenin, idrak etmenin ilk adımıdır. (Fatma Erkman Akerson, 1991; 139) Her iki dili ve kültürü tüm karakteristikleri ile tanıdıktan sonra toplumların algılarına göre bir biçim üzerinde çalışacaktır çevirmen. “Söz konusu yapıt, bir yandan başka bir kültürün, çağın, yörenin ürünüdür, bir yandan da çeviri dilinin yazın gelenekleri içindeki benzerleriyle türdeş olabilmek zorundadır” (Göktürk, 2004; 47). Diller arasındaki yapısal ve işlevsel farklılıklar, çeviri sürecinde, diğer dildeki iletişim ve bağlam yollarını algılamayı zorlaştırmaktadır. (Çamdereli, 1995; 114) Farklı algılar ve yaşantı ürünleriyle harmanlanmış ifadelerin çevirisi birçok disiplinden yardım almayı gerekli kılmaktadır. Göstergibilim, anlambilim, felsefe ve daha peşi sıra sayılabilecek birçok alan, çevirmenin işini kolaylaştırmaktadır. Çevirmen, hem dilbilimsel birimleri karşılamaya hem de erek yazınsal ve kültürel dizgenin özelliklerini ve kendine has özelliklerini karşılamaya çalışmaktadır. (Göktürk, 2004; 48)

“Çevirinin amacı, belli bazı zihinsel ve estetik değerleri bir dilden öbürüne aktarmaktır” (Popovic, 2004; 133). Kaynak metnin doğasındaki ileti, içine

yerleştirildiği zihinsel ve estetiksel değerleriyle birlikte erek dile taşınmalıdır. Her metin, doğal olarak, içinde hayat bulduğu toplumun kültürüne göre şekillenmiş durumdadır. (Göktürk, 2004; 45) Yazar, düşünebildiği ve duyumsayabildiği ölçüde, eser yaratımında bulunacaktır. İçinde yoğrulduğu tarih, toplum ve kültür, yazarın düşüncelerine ve duyularına yaşam gücü ve özgürlük sağlayabilen unsurlardır. Bu durumda çevirmen, yazarın eserine kattığı değerleri özümseyip erek dile, aktardığı biçimde eş değerleri taşıyabilmelidir. “Çevirinin, yöneşmeyen iki dilde üretilmiş iki söylem arasındaki dengeleri kurmaya çalışan bir işlem olduğu söylenebilir” (Çamdereli, 1995; 113). Kaynak dilde ortaya çıkan metnin sahip olduğu amaca ihanet etmeden, erek dildeki kitlenin algı ve kültürel dokusuna uygun dengede bir biçimi tutturmak durumundadır çevirmen. İlk çeviri örneklerine bakıldığında, bir kültür yakınlığının ya da ortak kültürün ürünleri oldukları görülmektedir. (Göktürk, 2004; 49) Çevirmenin, iki yakın ya da birtakım noktalarda benzer kültürel değerlere sahip iki dil arasındaki dengeyi kurması elbette daha kolay olacaktır. Bu yüzden, çeviri tarihine bakıldığında, çeviri uğraşının bir bilim dalı olarak bugünkü kadar gelişmiş olmadığı dönemlerde, çeviri çalışmalarının daha üstesinden gelinebilir olması sebebiyle, benzer kültürler arasında daha sık yapıldığı görülmektedir.

Kaynak dilden, amaç dile bir sözcüğü aktarırken, içerik ve anlam farklılıkları göz önünde tutulmalı, sözcüğü her durumda aynı tek sözcükle karşılama yoluna gidilmemelidir. (Akerson, 1991; 44) Eşanlamlı olan birçok kelime, bağlamına göre farklılıklar teşkil etmekte ve en uygun olan kelime seçeneği, çeviri sürecinde, seçilip kullanılmaktadır. Diller birbirlerinden farklı yapısal dizgelere sahiptir. (Çamdereli, 1995; 112) Yaşantıların farklılaşması ile farklılaşan dil ve kültür karakteristikleri, çeviride disiplinlerarası bir çalışma gerektirmektedir. Kaynak dilden alınan metin, toplumsal, kültürel ve tarihsel süreçlerinin gözetiminde, erek dil algısı ve kültürü ölçeğinde bir biçim almaktadır.

“Yalnız, bir çeviri yapıt da, çeviri dilinin bütün bir dil-yazın dizgesi içinde, aynı özellikleri sürdürmek zorundadır. Başka deyişle, çevirmen hem özgün yapıtı değişik bir dile aktarmak, hem de o değişik dilde bir yazınsal yapıt olarak benimsetmek yükümlülüğündedir” (Göktürk, 2004; 47).

Erek dilin algısına ve kültürüne hitap edilerek biçim verilmiş olan çeviri yapıt, yepyeni bir oluşum olmamaktadır. Kaynak dildeki rolünü ve model özelliğini, erek dilde de sürdürmek durumundadır.

Çeviri, farklı dillerdeki iki metnin doğasına, kimlere yönelik olduğuna, her iki toplumun kültürü arasındaki bağıntılara, manevi, zihinsel, duygusal, zamansal öğelere itina gösterilerek yapılan bir işlemdir. (Cary, 2004; 84) Aksi durumda, çeviri süreci söz konusu olamaz.

“Gerek kaynak dil gerekse çeviri dili içinde bütün bu karmaşık, metin ötesi etkenler, yazın çevirisinin yalnız dilsel yapıyla ya da belli bir tek dilsel işlevle açıklanamaz niteliğini göstermeye yeter. Bu bakımdan, gerek yazın çevirmeni, gerekse çeviri eleştirmeni, hiçbir zaman yazın metnini özerkmişçesine görmek yanılığısına düşmemelidir. En azından iki ayrı dildeki uğraşıyla okuma uğraşının bütün karmaşık sorunlarını bir yumak gibi içerir çeviri süreci” (Göktürk, 2004; 52).

Çeviri çalışmaları, birçok disiplini işe koşarak iki ayrı dil, toplum ve kültürün özelliklerini göz ardı etmeden birbirine yaklaştırmakta ve tanışmayı, iletişim kurmayı sağlamaktadır. Topluluklar arasındaki gizli kalmış bilinmezliklerin, parçalanmalara ve düşmanlıklara yol açtığı göz önünde bulundurulursa, çevirinin tüm bu bilinmezlikleri karşılıklı olarak ortaya dökmesiyle barışın sağlanacağını ileri süren Ortega y Gasset, Goethe'nin “İnsanlık, ancak tüm insanların bir araya gelmesiyle oluşabilir.” sözüyle savını pekiştirmektedir. (2004; 64) Çeviri, bir geçittir. Farklılıkların, sorun değil zenginleşmeyi ve gelişmeyi sağladığı bir geçittir. Nesnelerin, hareketlerin, durumların, sembollerin zihinde yeniden adlandırılması ve ifade edilmesi olan çeviri, tarih boyunca farklı toplumları birbirine yaklaştıran ve onlar arasında her türlü iletişimin kurulmasını sağlayan önemli bir etkinliktir. (Ünalın, 2002; 155)

Öteki dillerin varlığını kavramak, anadile bakışı değiştirmektedir. (Akerson, 1991; 139) Anadilinin elverdiğince düşünmüş ve üretmiş olan birey, farklı yaşantılara ait farklı kavramları ve yaşantı ürünlerini farklı bir dilde bulduğunda, kendi diline yeniden dönüp bakmakta, kendinde daha yenilikçi üretimlerde bulunma isteği uyanmaktadır. Elbette, kendi dili ve yeni karşılaştığı dil arasındaki benzerliklerden yola çıkıp, ikinci aşamada farklılıkları tanıyabilmektedir. Diller

arasında farklılıklar kadar benzerlikler olması doğaldır. Çünkü dili var eden her iki dilde de insandır. Bir dilde ifade edilen bir tümcenin, bir başka dilde ifade edilebilmesi, dillerin belli kurallara göre işlemesinden ve bu kuralları insan aklının belirlemesinden kaynaklı olmaktadır. (Faruk Yücel, 2007; 52)

Çeviri, toplumların düşünce hazinelerini birbirine aktaran araçtır. (Laszlo Dobossy, 2004; 127) Tarihi boyunca, yaşantısal tüm birikimini diliyle yazıya döken kültürel varlıklar, çeviri yoluyla bu birikimlerini ortaya dökmektedirler. Toplumlar, tüm benzerlik ve farklılıklarını bu buluşma noktasında görebilmektedirler. Diller birbirlerinden farklıdır ve farklı değişim süreçleri yaşamaktadır. (Çamdereli, 1995; 112) Farklı gelişim ve değişim süreçleri yaşamaları sayesinde, diller aynı gelişim ve zenginlik noktasında bulunmayabilirler, böylece zıtlasma değil, birbiriyle dayanışma ve birbirini geliştirme söz konusu olmalıdır. Dünya toplumlarının birbirleriyle sağlıklı diyaloglar kurabilmeleri, ufuklarını genişletmeleri ve çağdaş teknolojinin imkanlarından tam anlamıyla faydalanabilmeleri için çeviri etkinliklerine gereken önem ve değer verilmelidir. (Ünalın, 2002; 155)

Çeviri etkinliklerinin en etkin şekilde yol alabilmesi için çevirmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Çevirmen, kelimeler üzerinde duran, salt cümle anlamlarına odaklanan değil, metni bütün halinde görüp işleme alanıdır. (Göktürk, 2004; 17) Öyleyse çevirmen her türün kendine özgü kuralları olacağını göz önünde tutmalıdır. Yazınsal bir metin çevirisinde, yazın; felsefi bir metin çevirisinde ise felsefe ilkelerine dikkat etmek durumunda ve bu alanlara hakim olma durumundadır. (Çamdereli, 1995; 112) Metnin, kaynak dil çoğuldizgesi içerisinde bir tür ve önem olarak teşkil ettiği yerin, erek dilde de dengeli bir şekilde oluşturması gerekecektir.

Gideon Toury'e göre çevirmen, toplumsal bir rol oynamalı, bir diğer deyişle bir topluluk tarafından, yine o toplumca belirlenen adlarla verilen işlevi, uygun görülen biçimlerde yerine getirebilmelidir. (Toury, 2004; 233) Çeviri eyleminde, tüm sürece hakim olan bir ideoloji olması kaçınılmazdır. Çevirmenin de bu ideoloji çerçevesinde hareket etmesi gerekecektir. Her çeviride, çevirmenine ait izler bulunmaktadır. (Göktürk, 2004; 93) Gerek ideolojik tutumdan kaynaklı olarak, gerekse çevirmenin sahip olduğu altyapı nedeniyle, bilinçli ya da bilinçsizce çeviri metne yüklenen çevirmen izleri olağandır. Tüm bunların yanı sıra, çevirmen, her iki dili de eş olarak özümseyip sürece hakim olabilmelidir. Yabancı bir metnin içindeki

gizli evreni özümleyip onu tekrardan yaratabilme gücü ve duyarlılığına sahip çevirmenler, ancak çeviri etkinliğinde bulunmalıdırlar ki, iyi yazabilmek için söz konusu olan esin ve yetenek, iyi çeviri yapabilmek için de gerekmektedir. (Dobossy, 2004; 129) Çeviri, var olan bir metni, kelime ve cümlelerin denkliğiyle aktarmak değildir. Çevirmenin çabasını ve yoğun çalışmalarını içeren iki kültürün buluştuğu noktadır. Yazarın yaratıcılığına ve zekasına gösterilen itina da bu sürece dahildir. Çevirmen, bu durumda, iki katı çalışması beklenen bir organdır. Yazarın ince nüanslarına ve kültürlerin nüanslarına aynı anda hakim olması gerekecektir. “Her dilin kendine özgü bir düzen sunduğu düşünülürse, bir dili çevirmenin, ilkin bir dilsel gerçekliği kavramak ve bu gerçekliği değiştirerek onu bir başka dünya deneyimine oturtmak olduğu anlaşılır” (Çamdereli, 112). Değişim, olduğu halinden bir sapma olarak düşünülmemelidir, kültüre hitap edebilecek bir biçimdir. Herhangi bir dilbilgisel öğede karşılaşılabilecek bir değişiklik, işlev katındaki bir değişikliği de beraberinde getirecektir. (Akerson, 1991; 119) Bu yüzden, esas metindeki anlam, işlev ve seçimler kendilerini erek metne geçerken de korumalıdırlar. Çeviri işleminde, çevirmen kaynak ve erek dil metinleri arasındaki ses, sözcük ve sözdizimi yapılarına, yapı öğelerinin düzenlenişine ve kendi aralarında etkileşimlerine dikkat etmek durumundadır. (Göktürk, 2004; 36) Yazarın, bir çok seçenek arasından seçip amaçladığı ifadeyi bu sözcüklerle sağlaması ve üslubunu oluşturması, çevirmence de dikkate alınmaktadır. Çevirmenin öncül görevi, çevirisini yaparken, üzerinde çalıştığı bu iki dil bilgisine hakim olarak hareket etmektir. (Çamdereli, 1995; 112) Dilbilgisel bir eksiklik ya da yanlış anlama ve bunun çeviri sürecindeki getirisi, metni farklılaştırma, işlev ve anlam katında değişikliğe yol açmadır. Levy'nin, çevirmenin, dilbilimci, yazın kuramcısı ve eleştirmen niteliklerine sahip olması gerektiğine değindiğini belirten Göktürk, böylece, değişik bir çağda, yörede ya da kültürde bile, çevirmenin sadece özgün yapıtın yazarı ile okurunun konumunu değil, aynı zamanda o yazar ile çeviri dildeki okurun konumunu da tartacağına dikkati çekmektedir. (2004; 42-44)

II. I. I. ÇEVİRİBİLİMDE KÜLTÜRÜN ROLÜ

Çeviribilim (Fr. traductologie), çeviri edimi üzerine yorumlar ve yeni düşünceler getirmektedir. (Antoine Berman, 2004; 22) Çeviri etkinliklerini, düşünsel anlamda yeniden ele almakta ve canlandırmaktadır. Başlangıcında, dilbilimi temel olarak sürdürülen çeviri çalışmalarında, amaç, çeviriden ziyade dilbilime hizmet etmek olmuştur. (Işın Bengi Öner, 2001; 29) Zamanla, çeviri, kültürel değerlerin ve dil öğelerinin bir aktarımı olarak kendi disiplin sahasına hakim olmuştur. Çeviribilim, bir ulusun yazın geleneğini besleyen, yenileyen, canlandıran etkin bir sahadır. (Göktürk, 2004; 80) Farklı olan ile “öteki” olan ile karşılaşmayı ve etkileşimi sağlayan bu saha, bir ulusun çoğuldizdesi için çok gerekli etkin bir sahadır. “Çeviri, diler arası ve kültürlerarası bir edim olduğuna göre, çeviribilim de dallar arası, diller arası, kültürler arası bir alandır” (Öner, 2001; 14). Tek bir yöne eğimli değil, uluslararası bir etkileşim söz konusudur. Berman, çeviribilimi, çevirme etkinliklerinin edindiği deneyimlerden yola çıkarak, düşünceler üretmesi olarak tanımlamayı seçmektedir. (2004; 22) Sürdürülen çalışmaların daha etkili ve amaca yönelik olmasını destekleyen, eleştiren, farklı disiplinlerle daha yapıcı ilişkiler kurmasını sağlayan bir üretim alanı özelliği bulunmaktadır.

Dil çalışması yapılırken, sesbilim, sesbilgisi, anlambilim, biçimbilim, edimbilim, sözdizim, psikoloji, toplumbilim gibi daha pek çok alan göz önünde bulundurulmaktadır. (Akerson, 1991; 138) Bunun sebebi, üzerine çalışılan konunun dil bazlı, diğer bir ifadeyle insan bazlı oluşudur. Bu sebeple dili yani insanı işleyen her türlü disiplin alanı çeviribilim sahasına etkin bir şekilde dahil olmaktadır. Çeviri sahası, ilkelerini belirlerken, dil işlevlerinin oluşturduğu etkileri, dilbilim, toplumdilbilim, ruhdilbilim, yazınbilim gibi çalışma alanlarından yararlanarak, somut metinler üzerinden gitmektedir. (Göktürk, 2004: 25) Çeviri, uzun yıllar boyunca sadece diller arası ya da metinler arası bir aktarım olarak görülmüş, kaynak dizge içinde yer alan bir olgu olarak ele alınmış ve çeviri uygulamalarında sadece belli metin türleri yer almıştır. Çeviri çalışmalarının da buna paralel olarak sadece çeviri uygulamalarıyla sınırlı kalması, bazı araştırmacılar tarafından dilbilimin, çeviribilime getirdiği sınırlamalar olarak görülmüştür. (Öner, 2001; 27) Çeviribilimin, tarihteki ilk yerini alışı dilbilimin bir alt bölümü olarak görülmektedir.

Çünkü, çevirinin farklı dilbilgisi öğeleriyle oluşturulan ifadelerin dönüştürülmesi şeklinde algılanmıştır. Çeviriyle ilgili sorunlarla ilgilenen alan ise “Uygulamalı Dilbilim” alanı olmuştur. (Jean-Rene Ladamiral, 1998b; 196-197) Bazı çevirmenler, uygulama açısından dilbilime, güvenilir bir yöntem olarak başvurmaktaydılar ve bu sayede dilbilim, çeviri kuramları üstüne kuramsal açıdan köklü ve kalıcı etki bırakmıştır. (Rifat, 1998a; 104) Bugün dahi çeviri çalışmalarında, ağırlıklı bir dilbilim etkisi görülmektedir. Çeviri üzerine yapılan betimleyici çalışmalar, çevirinin ne anlama geldiğini gerçekçi ve kapsayıcı bir biçimde ortaya koymakta, çeviri sürecine hakim kısıtlamaları belirlemektedir. (Öner, 2001; 68) Özellikle, 1980’li yıllardan itibaren çalışmalarını yoğunlaştıran betimleyici çeviribilim yaklaşımları, çeviribilim sahasına, dilbilimin ötesinde yeni pek çok disiplin sahasının çalışmalarını taşımıştır. Bu çalışmalar sayesinde “kuramsal düzeyde zengin ve gerçekçi bir veri tabanı”na ulaşılabilmektedir. (Öner, 2001; 68) İnsanı, kültürünü, yaşantısal ve toplumsal karakteristiklerini, tarihi şekillenmelerini ve daha pek çok etki alanını var olan metinlerde işaret etmekte ve zengin bir çeviri süreci ön çalışmalarını, çeviri sürecini etkin kılmaya hazır hale getirmektedir.

Dilbilim ve çeviri etkinliğini bir arada ele alarak, çeviri işlemleri üstüne dizgesel bir düşünceyle çeviri yöntemi geliştiren, J.-P. Vinay ve J. Darbelnet’in çeviri üzerine bilimsel yöntem öneren bir çeviri yöntemi sunmayı amaçlayan eseri “*Stylistique comparee du français et de l’anglais*” (“Fransızca ve İngilizce’nin Karşılaştırmalı Biçembilimi”, 1958) dilbilim ve çeviri etkinliği alanındaki işbirliğinin en belirgin örneğidir. (Rifat, 1998a; 100) Vinay ve Darbelnet’in bu eserlerinde, bir dilden diğerine yapılan anlam aktarımının, dolaylı ve dolaysız yedi farklı işlemle olabileceğini ve çevirmenin, karşılaştığı güçlüğü göre bir işleme başvurabileceğinden bahsetmektedirler. Bu yedi işlem şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

1. Dolaysız çeviri işlemleri (aktarma; öyküntü; sözcüğü sözcüğüne çeviri)

2. Dolaylı çeviri işlemleri (biçim ya da sözcük türü değiştirme; bakış açısı değiştirme; eşdeğerlik; uyarlama). (Rifat, 1998a; 100-102)

Oldukça dilbilgisi öğeleri üzerine odaklanılmış bu çeviri yaklaşımları, çeviribilimin ilk çalışmalarını teşkil etmektedir.

Dilbilim, yönlendirici bilim niteliğiyle çeviribilime gereken kavramsallaştırmaların çoğunluğunu ve de en etkin görülen yöntembilimsel

yaklaşımı sağlamıştır. (Ladmiral, 1998b; 196-197) Dilbilimin bir alt dalı olarak, çeviribilim, hem dilbilim yöntem ve uygulamalarından etkilenmiş hem de kendi yönünü belirlemeye çalışmıştır. Elbette, dilbilimin etkin olduğu saha geniştir. Çünkü, dilin büyük önem sahibi oluşu nedeniyle pek çok çalışmaların merkezini teşkil etmektedir. Dil, kültürün kapsadığı topluma ait tüm davranış biçimlerini, tarihi, coğrafi iyeliklerini anlatmaya ve bu kültürel görüş ve deneyimlerin zaman içinde nasıl oluştuğunu anlatmaktadır. (Çamdereli, 1995; 109) Çevirinin de dili temel alması sebebiyle, zamanla çeviri çalışmaları, dilin de ilgilendiği bu sahalarla ilgilenmeye başlamıştır. Çeviri alanına yaklaşım, 1960'lı yıllarda dilbilimin, bilimsel alanda gelişimi ve bilişimin teknik alanda gelişimiyle hızlı bir değişim ve gelişime uğramıştır. (Rifat, 1998a; 102) Çeviribilimin, ortaya çıkışının dilbilim ağırlıklı oluşu birçok yayının gerçekleştirilmesine önayak olagelmıştır. (Ladmiral, 1998b; 196-197) Her ne kadar, dilbilimin bir alt dalı olarak uzun süre arka planda kalmış olduğu ileri sürülse de, çeviribilim, bu durumdan da kar sağlamayı başarmıştır. Dilbilimin, uygulamalı alanı içinde çeviriye her zaman yer vermiş olduğunu belirten Öner, doğal olarak, dilbilimi temel alarak sürdürülen çeviri çalışmalarının, dilbilim kuramları etkisinde biçimlenmiş olduğuna katılmaktadır. (Öner, 2001; 28)

Çeviri süreci, kavrama, aktarma aşamalarıyla, dilbilimsel karşıtlıklarından kaynaklı yazınsal kuram ve biçimsel özellikleriyle; çoğuldizgedeki yeri itibariyle de yazınsal eleştiri değerleriyle birlikte ele alınmalıdır. (Göktürk, 2004; 41) Metin, kaynak çoğuldizgede oynadığı rolü, erek çoğuldizgeye taşıyabilmelidir. Çeviri, elbette kaynak dizge çıkışlıdır, fakat çevirinin, kaynak dizgeye değil erek dizgeye yönelik bir gerçek olduğu kesindir. (Öner, 2001; 65)

Özellikle, İkinci Dünya Savaşın yıllarından sonra, öncesindeki tesadüfi yazar, filolog, dilbilimci ya da dinbilimcinin gösterdiği ilginin takibi olarak, çeviriye olan ilgi dilbilim, dilbilim felsefesi, edebiyat bilimlerinin de ötesine taşıp bilişim kuramı, mantık, matematik gibi alanlarla genişlemiş ve önem artmıştır. (James S. Holmes, 166; 2004) Çeviribilim, tarihi boyunca pek çok eleştirinin ve yaklaşımın beşiği olmuştur. Ladmiral, tarihinden bu yana süregelen dört çeviribilim türünden söz etmektedir:

1) Kuralcı nitelikli tarihöncesi çeviribilimi (“Önceki günün” çeviribilimi: Eğitim amaçlı ve ampirik özellikli incelemeler, geleneksel bakımdan yazınsal ve felsefi nitelikli bazı denemeleri içermektedir.)

2) Betimleyici çeviribilim (“Dünün” çeviribilimi: Betimleyici ya da karşıtsal dilbilimdir.)

3) Tümevarımcı çeviribilim (“Yarının” çeviribilimi: Dar anlamıyla bilimsel çeviri, bilişsel ruhdilbilimin bakış açısı içindedir.)

4) Üretici çeviribilim (“Bugünün” çeviribilimi: Kuramsallaştırma söyleminin ve çalışmasının amacı, çevirmenin çabasını kolaylaştırmak ve ona, “çeviri teoremleri” sağlamaktır. (Ladmiral, 1998b; 198)

Zengin yaklaşımlarıyla çeviribilim, kimi zaman birbirine koşut olmuş olan bu yaklaşımlarla zamanla daha da güçlenmiş, yeni paradigma ve modellerin kendi yolunu çizmesine izin vermiştir.

Yapıtların, dillerin ve kültürlerin zamansallığına bağlı olarak çevirilerin kendilerine özgü bir zamansallığı vardır. (Berman, 2004; 25) Metin, kaynak dildeki oluşum sürecinde, belli ve amaçlı bir tarihi dilim içerisinde, amaçlı bir ideoji ile üretilmektedir. Çeviri aşamasında, yine bu özgün değerlerine özen gösterilmektedir. Göktürk, yazınsal çeviri eşdeğerliliğini sağlamanın, bir dilsel sözceyi aynı iletişimsel işleviyle, değişik dillerde, değiştirilmiş zaman, yer ve kültür konumlarında gerçekleştirmekten geçtiğine değinir. (Göktürk, 2004; 44) Aksi takdirde, çevirinin, metnin özüne ve amacına ihaneti söz konusu olacaktır. Metin, kendi varlığından çıkıp yanlış işlevlere sahip olacaktır. Çeviri, devletler ve uluslar arasında gerçekleşen bir işlemdir, çünkü söz konusu toplumların bireylerini özdeş kılan kültürel özellikleri, bir diğer ifadeyle kimlikleri birbirleriyle karşılaşmaktadır. (Çamdereli, 1995; 109) Bu yüzden, çok ince bir çizgide bulunan çeviri sahası, kendinden geçen her türlü esere, bunun bilincinde olarak yaklaşmalıdır. Çeviride, toplumsal iletişim işlevlerine göre metin türleri arasında gruplama yapmak, uygulamada ve öğretimde etkinlik ve kolaylık sağlamaktadır. (Göktürk, 2004; 31)

Göktürk, metin türlerini üç grupta işlemektedir:

- 1) Tüm dillerde bulunan genel metin türleri (masal, destan, mektup, şiir)
- 2) Birden çok dilde bulunabilecek metin türleri (sone, gazel, balad)

3) Sadece bir dile ait olan metin türleri (Japon “no” oyunları ya da “haiku” şiirleri, Türkçe’deki mani türüne benzer metinler). (2004; 34)

İlk çalışmalar, bu tarz dilbilim içerikli çalışmalar ışığında sürdürülmüştür. Bugünün çeviri çalışmalarında da benzer bir tutum sürdürülmektedir ki üslupsal uygunluk ve çoğuldizgedeye eş değer aktarım önemlidir. Çeviride, bu metin türlerinin, zamanla geçirebileceği evrimler sezilmeli, bir metnin, çeviri işlemine tabi tutulduğu dönemdeki türünün, öncesinde çok daha farklı olmuş olabileceği gözden kaçırılmamalı ve bu sayede kaynak metnin iletişim işlevleri, tam bilinçli bir şekilde, dil içi ya da diller arası bir aktarıma girebilmelidir. (Göktürk, 2004; 34-35) Bu sebeple, çeviribilim, bir toplumun tüm kültürel, tarihi, felsefi, siyasi, ekonomik ve daha pek çok özgün yönünü inceleyebilmek için birçok bilim sahasıyla ortaklaşa hareket etmektedir.

Çeviri, düzgüsel bir aktarım olarak düşünülmemelidir, çeviri, amacına göre süreci belirlenen iletişimsel bir edimdir. (Öner, 2001; 67) Salt bir kelime ya da cümle eşdeğerliliği düşünülmemelidir. Çeviride, metinler hem içerik hem de biçimsel özellikleri göz önünde tutularak işleme tabi tutulmalıdır. (Göktürk, 2004; 36) Çünkü metnin oluşum sürecinde, tüm bu değerler belli amaçlarla bir araya getirilmiştir. Berman, çeviriye ilişkin üç deneyim boyutundan söz etmekte ve sözünü ettiği her boyutun ortak noktasının bir uyumsuzluk olduğunu ileri sürmektedir:

1) Dillerin farklılığı ve benzerliği sorunsalı: Çevirmen kendini dilbilim ve filolojinin de ötesinde, iki dil deneyiminin içinde bulur.

2) Yapıtların çevrilebilirliği ya da çevrilemezliği sorunsalı: Bir teknik metin çevirisi ile bir bilim metni çevirisi aynı olmamaktadır.

3) Yeniden anlamı oluşturma ya da yeniden sözün yazımı olma sorunsalı (Berman, 2004; 23-25)

İletişimsel bir edim olarak yine çeviri burada, uygun aktarımı ve uygun biçimi oluşturabilmek için birçok uyumsuzluğu ve sorunsalı, pek çok disiplini işe koşarak çözümlenmeye girişmektedir. Öner, çeviri metinlerle ilgili yaptığı çalışmalar sonucunda şunları belirtmektedir:

1) Çeviri, erek dizgeye aittir ve çeviri süreci kararlarında erek dizge normları, sahne ve çerçeveleri yönlendirici durumda olabilmektedir.

2) Çevirmen, kaynak metin çözümlemesinde ve anlamada, erek metnin oluşum sürecinde, kısacası tek bir dizge içinde ve dizgeler arası iletişimde, sahneler (dil dışı bağlantılar, kültürel ve toplumsal deneyimler) ile çerçeveler (dilsel öğeler) arasındaki etkileşimin farkında olmalıdır.

3) “Sadık” çeviri sadece kaynak dizgeye ait çerçevelerin erek dizgede yeniden oluşturulması olarak görülmemeli, kaynak dizge sahnelerinin de söz konusu çerçevelerin oluşumunda etkili olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. (Öner, 2001; 31-37)

Tüm bu uyarılar ile çeviri sürecindeki uyumsuzluklar ve sorunsallar irdelenmektedir. Yine, dil işlevleri üzerinde duran Göktürk, Albert Neubert’in bu konudaki çalışması olan, çevrilebilirliği göz önünde tutarak, dil işlevlerinden oluşan metinleri gruplandığı dört başlığa değinmektedir:

1) Yöresel yaşamla ilgili kaynak dile yönelik metinler

2) Yazınsal metinlerde olduğu üzere öncelikle kaynak dile yönelik olan metinler

3) Özel amaçlı bilimsel teknik uzmanlık metinlerinde olduğu gibi hem kaynak dile hem çeviri diline yönelik metinler

4) Dış propaganda metinleri türünde öncelikle ya da özellikle çeviri diline yönelik olan metinler. (2004; 25-26)

Metinlerin kaynak metindeki işlev ve amaçlarını gözetmek, çeviri sürecini daha da etkinleştirmekte ve kullanılacak yöntemleri belirlemede kolaylık sağlamaktadır. Göktürk, Levy’nin çeviri sürecine ilişkin sözünü ettiği basamaklara değinmektedir:

1. Bir sanat yapıtı olarak metnin, yazınsal ve biçimsel yönlerden bütünüyle tanınması

2. “Metnin, anlam çekirdeğinin bulunarak yorumlanması”

3. Dilsel ve biçimsel dizgeler arasındaki ilişki gözetilerek, metnin, sanatsal bir biçimde aktarılması (2004; 41).

İzlenecek adımların belirlenmesi ile birlikte, çevirmen, en önemli aşamaları kaydetmiş bulunmaktadır. Çeviri sürecinde, üretildiği döneme ait paradigmlar, çevirmeni de içine almakta olan çeviri oluşumuna etki eden egemen güçlerin ifade ettiği anlam, kısacası çeviri normları büyük önem taşımaktadır. (Öner, 2001; 68) Çeviri sürecine liderlik eden çevirmenin de bu süreçteki değişkenlerden biri olması

kaçınılmazdır. Çevirmen, kaynak ve erek dilin tüm özelliklerinden, yetilerinden, dilbilgisel özelliklerinden haberdar olmalıdır. (Göktürk, 2004; 17) Çevirmene ait bir eksiklik ya da hata, süreçteki değişkenlerden birinin kusurlu oluşu anlamına gelecek ve tüm çeviri sürecini olumsuz etkileyecektir. Ladmiral, çevirinin, bilimsel, kültürel, mesleki ve öğretimsel yanlarından söz etmektedir. Buradaki mesleki alan, teknik çeviriyi, çeviri ve terminoloji arasındaki ilişkiyi, uluslararası ilişkilerde çevirinin kurumsal özelliklerini, çevirmenin çalışması gibi konuları inceleyen alandır. (Ladmiral, 1998b; 199) Çevirmen eğitimi, çeviribilimin üzerinde durduğu bir konudur.

II. II. ÇEVİRİ ve KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Çeviride, dilsel aktarım değil, kültürel aktarım söz konusudur. (Öner, 2001; 67) Tüm kelimelerin, cümlelerin aracılığıyla kültürel birikimler anlatılmaktadır. Kültür, dilde kodlanmış durumdadır. Ve bu kodlamayı, çeviri çözmektedir. Çeviri, farklı dilleri konuşan bireyleri, kendine özgü teknikleri, ilkeleri ile bir araya getirme, kaynaştırma görevini üstlenen “dilsel bir çözümleme işlemidir” (Çamdereli, 1995; 112). Birbirinden farklı toplumların farklı coğrafyalarında, farklı kültürel değerlerine sahip kodlu diller çeviri sahasında buluşmaktadır. Her dil, diğerleriyle kıyaslandığında birtakım benzer özellikleri paylaşıyor olmasına rağmen, kendine has kavramlarına ve yorumlarına sahiptir. (Akerson, 2000; 60) İnsan ürünü ve insan merkezli olmaları nedeniyle diller arasında benzerlikler olması doğaldır.

Yazın, farklı dillere aktarılırken bir aracıya ihtiyaç duymaktadır çünkü yazın bir işaretler dizgesinden oluşmaktadır ve bu dizge dilden dile daha doğrusu kültürden kültüre farklılık göstermektedir. (Bozkurt, 1978; 10) Her bir işaretler dizgesi, birbirine dönebilmek ve birbirini görebilmek için ortak bir çözümlemeye ihtiyaç duymaktadır. Çeviri işleminin, metin içerisinde karşılaşılabilecek dil ve diyalektiklerin varlığı düşünüldüğünde ve de bu diyalektiklerin de kendi içlerinde farklı kültürel izler taşıdıkları düşünüldüğünde, çok yönlülüğü tekrar ortaya çıkmaktadır. (Çamdereli, 1995; 109-110) Çeviri, diller ve kültürler arasında bir geçittir. Çevirinin, kimi zaman dilden dile basit bir bilgi aktarımı olduğunu

düşünenlerin, bu işlemin ön hazırlığında dahi, hangi bilginin, hangi diller arasında, niçin ve kim için aktarıldığı gibi sorunsallar üzerine çalışma yapan çok yönlü bir saha olduğunu fark etmeleri uzun sürmeyecektir. (Göktürk, 2004; 92) Birçok disiplin alanının birlikte çalıştığı çeviri sahası, çevirmenin niteliklerinden yazarın niteliklerine, iki farklı dilin tüm toplumsal, tarihi ve kültürel değerlerine kadar pek çok şeyi inceleme altına almaktadır. Çeviride ölçütün benzerlik olmadığını belirten Yücel, asıl yapılması gerekenin, “kaynak metnin mükemmelliğini erek metinde yaratabilmek” olduğunu öne sürmektedir. (2007; 32) Kaynak dil çoğuldizgesinde, metnin oynadığı rol, metnin çıkış amacı ve hitap ettiği kitle, çeviri sürecinde göz önünde tutulmaktadır ki erek dil çoğuldizgesindeki yeri ile dengesi sağlanabilmelidir.

Ülkeler ve kültürler arasındaki farklılıklar sadece iklim, yer şekilleri ve bitki örtüsü değil, ayrıca davranış biçimleri, davranış kuralları, gelenek ve görenekler, alışkanlıklar gibi daha pek çok karakteristik farklılıklardır. (Bozkurt, 1978; 11) Çeviri sürecinde bu gibi karakteristikler inceleme konusudur. Çünkü tüm bu karakteristikler, yaşantı ve algı farklılıklarına yol açmaktadırlar. Dil, bu unsurlarla beslenmektedir. Yazın eserleri, yine bu dil ile oluşturulmaktadır. Çevirmenin, çeviri sürecinde, dil ve kültür, dil ve dünya bağlamında düşünmesi gerektiğine değinen Çamdereli, çeviri işleminde sadece iki dil bilgisinin yeterli olmayacağına, dilbilgisi basamağının bu işlemde sadece ilk basamak olacağına dikkati çekmektedir. (1995; 113) Salt dilbilgisi dokusuyla yola çıkması, çevirmenin kültürel geçiti kuramayacağı anlamını taşımaktadır. Fakat elbette dilbilgisel öğeler de göz ardı edilmeyecektir. Çeviri, diller arası bir işlem, bir alışveriş, bir karşılaştırma sürecidir ve bu sürece dolayısıyla dilin yapısı ve işlevi, dilbilim özellikle anlambilim ve sosyo-dilbilim de dahil olmaktadır. (Bozkurt, 1978; 2) Dilde şekil bulabilen her şey yaşantı sonucu kültürel oluşumlardır. Dilbilimsel özellikler de bu yaşantısal oluşum parçasıdır. Bu yüzden dilbilimsel özelliklerin çıkış noktası da çeviri sürecinde inceleme konusudur. Metin türleri de, dil ve kültür farklılıkları gibi, toplumdan topluma değişmekte olsa da, farklı dillerde benzer türler görmek de olasıdır. (Göktürk, 2004; 34) Örneğin, her kültür de, her dilde hikaye, roman, fıkra bulmak olağandır. Çevirmen çevirisini yaparken farklı dil dünyalarını iyi kavramış olarak kararlar almalıdır. (Çamdereli, 1995; 112)

Çeviri etkinlikleri, özellikle kültür açısından çok önem taşımaktadırlar. (Tourey, 2004; 233) Sadece kendi diliyle ve toplumsal iyelikleriyle sınırlı olan kültür, yeni kültürlerle temasa geçerek kendini geliştirip zenginleştirebilir. Diller, kültür değişikliklerine, esnek bir yapıda, yeni anlatım yöntemleri sunabilmektedir. (Boas, 1998b; 109) Dil, yeni durumlara ve koşullara tıpkı insan gibi karşılık verebilen, uyum sağlayabilen canlı bir varlıktır. Dilbilimsel farklılıkların çeviride oluşturduğu zorluklar, dünya görüşleri ve dünya deneyimlerinden kısacası kültürel farklılıklardan kaynaklanan zorluklarla karşılaştırıldığında, elbette kültür farklılığının çok daha çetrefilli olduğu ortaya çıkmaktadır. (Çamdereli, 1995; 113)

“Bir dilde anlatılanın bir başka dile aktarılması söz konusu olduğunda, her sözcük elden geldiğince olduğu gibi mi çevrilmeli, yoksa bir tümce ya da metnin aslına en yakın anlamı mı verilmeye çalışılmalı?” (Bozkurt, 1978; 2). Çeviride amaç, iki dil dizgesinde metnin oynadığı rolü dengeleyecek bir biçime ulaşmaktır. Jacobson’a göre, her bilişsel deneyim, bir dile çevrilebilmekte ya da bu dilde yeniden düzenlenebilmektedir, bir yetersizlik durumunda ise aktarma, öyküntü, yeni sözcük kullanımı, anlam kaydırma ya da dolaşık anlatım yöntemleriyle ifade karşılanabilmektedir. (2004; 92) Amaç her şeyden önce iletişimi en uygun haliyle sağlamak ve kaynak dilde metnin oynadığı rolü erek dizgeye taşımaktır. Bunun için elbette küçük değişikliklere başvurulmaktadır. Fakat, bu işlemin de dozunda yapılması gerekmektedir. Örneğin, bir ifadenin erek dizgede algılanamayacağı durumlar var ise, erek dizgenin algısına uygun, kaynak dizgedeki tepkiyi uyandırabilecek dengede ifadede bir değişiklik söz konusudur. Fakat, uygun olacağı düşüncesiyle, bambaşka yenilikler çeviri metne yüklenemez. Örneğin, kaynak metinde atasözü ya da deyim yer almıyorsa, uygun olduğu düşünülerek erek dilde yer verilmemelidir. (Akerson, 1991; 82) Bir kültüre ait karakteristik ifadelerin çevirisinde “karşılıklardan ya da eşanamlardan çok benzerlik, çağrışım ve andırmalar” kullanılmaktadır. Bu durumu bir örnekle daha açık hale getiren Bozkurt, Japonya’da beyaz rengin yas tutma ifadesi olduğunu ve bu yüzden Japoncadan İngilizceye yapılan bir çeviride “beyazlara bürünmüş kadın” ifadesinin “siyahlara bürünmüş kadın” şeklinde aktarılacağını ortaya koymaktadır. (Bozkurt, 1978; 11) Burada, anlama ve işleve odaklanılmaktadır. Dilsel yapılarıdaki farklılığın dildışı gerçeklik düzeyinde de karşılaşılan bir durum olması halinde, çevirinin olanaksız bir

hal alacağını belirten Çamdereli, bu konuyu şöyle örneklendirmektedir: “Başım ağrıyor” ifadesi, Fransızca “J’ai mal à la tête”, İngilizce “I have a headache” yapısal modellerinde aktarılmaktadır. Türkçede sahiplik anlamı yok iken, İngilizce ve Fransızca sahiplik anlamı bulunmaktadır. Fakat ortak kavramsallaştırma olan birinci tekilin çektiği baş ağrısıdır. Bu durumda dilsel yapıdaki farklılık kavramsallaştırmayı imkansız kılmadığı için iletişimde bir problemle karşılaşmaktadır. (1995; 113) İfade ediliş şeklinde dilbilgisel kullanım farklılıkları olmasına rağmen, kastedilen ifadeyi sağlamada problemle karşılaşmaktadır.

Çeviriye ilişkin tüm gerçekleri barındıran çeviri tarihi, çevirinin hem dününü hem de bugünü kapsamaktadır. (Öner, 2001; 68) Çevirinin ne gibi aşamalardan geçtiğini gösteren çeviri tarihi, iç içe çalışmakta olduğu diğer disiplinlerle birlikte, insanın da tarih içindeki düşünsel ve kültürel akışını gözler önüne sermektedir. Sanat eserlerinin gelişimi ve değişimi de bu örneklere dahildir. Sanat eserlerinde anlatılan dünyalar bizim dünyamızdan farklılık gösterebilmektedir. Fakat, gerçek olaylardan hareketle çıkmaktadır. Ve farklı bakış açıları sunabilmektedirler. Diğer dile aktarılırken de metin kendine özgü dünyasını aynı dinamiklerle vermelidir. (Akerson, 1991; 102) Çevirmen, eserin yüklenmiş olduğu bu sorumlulukları göz önünde tutarak hareket etmelidir. Öner, Toury’nin dizge, norm ve edim ilişkisi konusundaki düşüncelerine değinmektedir. Toury’nin, çevirinin üretilmesine ilişkin üçlü ilişkiler ağı olarak nitelediği bu kavramların bir ilişki ağı içerisinde, bir parçası olduğu dizgeden alabildikleri ile oluşan ve çeviri edimini yönlendiren norma büyük önem verdiğini belirten Öner, normların “anahtar kavram” olarak ele alınması gerekliliğinden bahsetmektedir. (Öner, 2001; 83) Normların varlığı, çevirmenin kendini eleştirebilmesini, çeviri sürecini tartıp yönünü yeniden belirleyebilmesini ve en önemlisi çeviri sürecinin eleştirilenlerce bu normlara göre eleştirilip değerlendirilebilmesini sağlamaktadır. Son yıllarda çeviri etkinlikleri üzerine yapılan çalışmalar, çevirilerin eleştirisine ve niteliksel bir değer yargısına dayanan yaklaşım ile gözlenebilir olguların dizgeleştirilmesine dayalı yaklaşımdan beslenmektedir. (Rifat, 1998a; 104) Çeviri eleştirisi yapılırken, salt sözcüğü sözcüğüne bir karşılaştırma yapmak, diğer bir ifadeyle, iki dile ait sözlükler üzerinden bir eleştiri yapmak, yapıcı olmadığı gibi, etkili bir eleştiri de olmayacaktır. (Göktürk, 2004; 81) Diğer disiplinlerin de ışığında bir takım normlardan hareketle eleştiri yapılması

çeviri etkinliklerini güçlendirecektir. Çevirilerin eleştirisini konu alan ve niteliksel bir değer yargısına dayanan yaklaşımı benimseyen, doğal dillerin ötesinde bir dil yetisinin arayışındaki Benjamin, “Die Aufgabe des Übersetzers” (Çevirmenin Görevi, 1923) adlı yazısında çeviriyi, yabancı dil aracılığıyla anadilini dönüştüren ve özgün yapıtı değişikliğe uğratan bir değişim olarak ele almaktadır. (Rifat, 1998a; 104)

Dil ile kültür konularındaki tartışmaların sıklığına dikkat çeken Boas, en genel tanımıyla kültürün dilden etkilendiğini söylemektedir. (1998b; 107) Çeviri yoluyla farklılaşan dilin de kültürü etkilediği düşünülürse, etkili bir diller arası alışveriş ile toplumların bakış açılarının ve kültürlerinin geliştirilip zenginleştirilmesi kaçınılmazdır. Bir dile, diğer kültürlerle etkileşimi sonucunda yabancı kelimeler girmektedir, ayrıca kavramların aktarılması yoluyla “çeviri kelimeler” girmektedir. Çeviri kelimeler, tam çeviri, yarı çeviri, bağımsız çeviri ve anlamı etkilenenler olmak üzere dört türde olmaktadır. (Ünalın, 2002; 233) Çeviri işleminde yaşanan temel zorluklardan biri de, iki dilin sözcük varlığının farklı değerdeki özellikleridir. Dillerin oluşumunu sağlayan kültürel ve yaşantısal deneyimler, sözcüklerine de bu değerleri yansıtmaktadır. Şöyle ki, iki farklı dilde aynı gözükebilen iki kelime her durumda birebir aynı değere sahip olamamaktadır. Çamdereli’in bu konuya açıklık getiren örneğinde, Fransızca “bois” sözcüğü ve Türkçedeki karşılıkları olan “tahta”, “ahşap”, “odun” sözcükleri yer almaktadır. Bu sözcükler eşanlamlı olarak görülse de eşdeğerli değildirler. (1995; 113) Kullanım farklılıkları ve yazarca yapılmış tercihler, o metnin kader çizgisini belirlemektedir, bu sebeple, çevirmenin de bu ince çizgiyi görmesi gerekmektedir. Çeviri süreçlerindeki bir diğer zorlu bölge, argo kullanımınıdır. Argo kullanımındaki amaç, sadece “sınırlı bir topluluğun anlayabileceği bir özel şifre oluşturmaktır” (Akerson, 1991; 88). Bu özel şifrenin “öteki” dizgeye konuk olabilmesi ve kendini tanıtabilmesi çok zorlu bir sorumluluktur çevirmen için. Buradaki ince noktaya, bizzat çevirmen temas etmekte ve değer farklılıklarına, “bağlama” ve “iletişim durumlarına” gösterdiği dikkat ile ulaşmaktadır. (Çamdereli, 1995; 113) Argo çevirilerinde, tıpkı deyim çevirilerinde de yapıldığı üzere amaç içeriği yansıtmaktır, erek dilde bu içeriğe sahip (anlatım düzleminde farklılık gösterse dahi) argo sözler kullanılmalıdır. (Akerson, 1991; 88)

Bozkurt, İlyada ve Binbir Gece Masalları gibi yapıtların her çağda yeniden çevrilmelerinin sebebini, söz sanatlarının kendilerine has “iklim”lere sahip olmalarına ve bunun aynı dil içindeyken dahi sürekli bir değişime tabi olmasına dayandırmaktadır. (Bozkurt, 1978; 11) Bir ifadenin içeriğini tam olarak anlamak, her zaman sözcüklerin düz anlamlarını bilmekle mümkün olmamaktadır. Çünkü, her dil, bir takım sözcük öbekleriyle oluşturduğu geleneksel yan anlamlara sahiptir. (Akerson, 1991; 89)

Çeviri çalışmalarında, en başından bu yana, kaynak metnin, içinde olduğu toplumsal konumca üretilmiş iletişimsel özellikleri ile çevirisinde takınılacak tutum arasındaki ilişki tartışılmıştır. (Göktürk, 2004; 17) Metnin ortaya çıktığı kültürde edindiği bir yer ve üstlendiği bir görevi vardır. Yazarın amaçlı olarak gerçekleştirmiş olduğu bu eylemin erek dizgeye aktarımı sırasında göz önünde bulundurulması gerekliliği vardır. Bir dildeki yan anlamlara sahip sözcük öbekleri, düz anlamlara bağlı kalınarak çevrilemez, aksi halde yanlış anlamalar ortaya çıkacaktır. (Akerson, 1991; 89) Aynı ifadeyi birden fazla sözcük sağlayabilir, burada seçimi belirleyen yine yazarın kendi kültüründe zihinlerde uyandırmaya çalıştığı ifadenin, erek toplumdaki zihinlerde dengini uyandırabilmekten geçmektedir. “Erek-odaklı kuramda, çeviri, kaynak dizgedeki bir yazarın kaynak dil verileriyle oluşturduğu bir metnin erek dizgedeki izdüşümü değildir”. (Öner, 2001; 65) Metin, tüm iyelikleriyle erek dizgenin kültürüne hitap edebileceği biçimi almaktadır. Çeviri sürecinde, metnin, kaynak dilde çözümlenmesi ile amaç dilde yeniden yaratımı aşamaları oldukça çok yönlü süreçlerdir. (Göktürk, 2004; 42) İki dilin tüm kültürel, sosyolojik, dilbilimsel yönleri kontrol altında tutulurken çevirmenin bilinçli ya da bilinçsizce çeviri sürecine olan etkisi de söz konusudur. Bir çevirmenin, çeviri esnasında etkisinde kaldığı ruhdilbilimsel süreçleri inceleyen, Bilişsel Ruhbilim [Fr. psychologie cognitive] yeni bir araştırma alanı olarak oluşum sürecindedir. (Ladmiral, 1998b; 196-197) Çevirmenin, bilimsel altyapısından metindeki konuya olan duyarlılığına kadar pek çok şey çeviri sürecine etkide bulunmaktadır. Göktürk, yazar ve kaynak dil okuru ile çevirmen ve çeviri okuru ilişkileri sebebiyle, yazın çevirisinin, ayrı bir yazın türü olarak adlandırılabilceğini söylemektedir. (Göktürk, 2004; 45) Çevirinin hangi amaçla, kimler tarafından hangi koşullarda yapıldığı, çeviri oluşumunda etkilidirler. (Öner, 2001; 68) Hitap ettiği kültür içindeki herhangi

bir alt kültür, farklı bir ideolojik yaklaşım ya da zaman yetersizliği gibi durumlar, çeviri sürecini etkilemektedir. Çeviri metninin içeriğini saptamak ve çeviri yöntemini belirlemek için, çevirinin hangi amaçla yapıldığı, kim için ve ne için yapıldığı bilinmelidir. (Çamdereli, 1995; 114) Metin dilbilimi ve metin yorumu çalışma alanları, çeviri araştırmalarında önemli yer tutmaktadır. (Göktürk, 2004; 23) Metnin türü, metnin nasıl yorumlanması gerektiğini göstermektedir. Örneğin, bir roman, bir şiir, bir konferans metni, bir televizyon filmi aynı çeviri sürecine tabi tutulamaz. (Çamdereli, 1995; 112) Metnin türü, çevirmen için de bir sorunsal oluşturabilir. Çevirmen, çevirmesi gerektiği metin türünü nasıl yorumlayacağını bilmelidir. Çevirmenin bilgisi ve okuma birikimi, kaynak ve erek dil hakimiyeti gibi özellikleri, yazın yapıtları çevirilerinde belirleyicidir. (Göktürk, 2004; 93) Eğer, hakim olmadığı bir metin türü ya da konu üzerine çalışması gerekirse, çevirmen çok büyük güçlüklerle karşılaşmakta ve çeviri süreci gerektiği ilerlemeyi sağlayamamaktadır. Son yıllarda çeviri kuramları, daha ağırlıklı olarak çeviri eleştirisi alanında yoğunlaşmakta ve araştırmacılar, dil kuramlarının yanı sıra felsefe, toplumbilim, göstergebilim, yorumbilim ve edimbilimden yararlanmaktadırlar. (Rifat, 1998a; 104) Böylece, çeviri sürecine etkide bulunabilen her türlü detay mercek altına alınmakta ve daha sağlıklı çeviri çalışmaları hedeflenmektedir.

Ritva Leppihalme, imaları erek dile çevirirken erek okuyucunun ve anlamın aktarılmasının hedef alınması gerekliliğini belirtmekte ve bunu başarabilmek için sadece iki dilliliğin yeterli olmadığını aynı zamanda iki kültürlü de olunması gerektiğini söylemektedir. (1997; 4) Kültür hakimiyeti, çeviri çalışmasında bir zorunluluktur. Dil, tüm ifade yollarını kullanabilen çok içerikli bir kavramdır. Metinlerde, düz anlamın da ötesinde daha pek çok kültürel içerikli ifade yolları kullanılmaktadır. Atasözleri ve deyimler bunun en güzel ve en bilindik örnekleridir. Atasözlerinin ve deyimlerin bir metinde genel bir üslubu oluşturduğunu belirten Akerson, çeviride bu genel üsluba bağlı kalınmasını savunmaktadır. (Akerson, 1991; 82) Çevirmenin, itinayla bu konuya eğilmesi ve esas metnin tercih ettiği ifade yöntemlerini uygulaması gerekmektedir. Kaynak metin dilindeki yan anlamlar, çeviri işleminde erek dile etkin bir şekilde aktarılmalıdır. (Göktürk, 2004: 38) Bu etkin aktarımı gerçekleştirirken, diller arasındaki farklı kültürel oluşumların bu sürece etkisi göz önünde tutulmaktadır. Biçimler ve kavramlar dilden dile değişiklik

göstermektedir. (Akerson, 2000; 60) Farklı yaşantı ve toplumsal, tarihi düzlemlerin dile olan yansıması kaçınılmazdır. Kelimeler, diller arası alışverişlerde büyük yer tutarlar. (Ünalın, 2002; 232) Tek bir kelimenin dahi, bir metnin ya da bir çevirinin gidişatını etkilemesi söz konusudur. Çünkü en küçük kelimenin dahi yükleyebileceği anlam amaçlı seçilmiştir. Her dilde, kavramların oluşturduğu bir içerik düzlemi ve seslerin oluşturduğu bir anlatım düzlemi vardır. (Akerson, 2000; 63) Bu anlatım düzlemleri, birbirlerinden farklı yaşantı süreçlerinden gelmektedir. Dillerin birbirinden farklı oluşu ve farklı değişim süreçlerini yaşamaları zaten çeviriyi gündeme getiren unsurdur. (Çamdereli, 1995: 112) Farklı anlatım düzlemlerinin cazibeli içeriği, çeviri çalışmalarının daha zengin içerikli ve azimli olmasını gerekli kılmaktadır. Çeviride, kelime ve cümlelerin ses dokusunun, ses sembolizminin belirttiği anlamın; dilin zengin ifade tarzlarının, unsurlarının ve nüanslarının bilincinde olmak gerekmektedir. (Ünalın, 2002; 156) Metin içindeki en küçük birimler dahi bu yaşantısal kültürel süreçleri yansıtan izler taşımaktadır. Metni oluşturan birimlerdir fakat birimlere de değerini kazandıran metnin tamamıdır. (Akerson, 1991; 97)

Çeviri sürecinde, iki dile tam anlamıyla hakim olmak, anlatım yollarını iyi bilmek, çevrilecek metni, söylemi, iletiyi iyi kavramak, diğer dile aktarımın hangi yöntemlerle gerçekleşeceğini bilmek dahi, dillerin birbirini karşılayamayışı ve sosyo-kültürel yapılarının farklılığı sebebiyle, belli bir bilgi yitimi olmasını yine de engelleyememektedir. (Çamdereli, 1995; 114) Kaynak metinde, diğer bir deyişle kaynak kültür deneyimlerinde var olan bir kavram, olgu, erek dilde diğer bir ifadeyle erek kültür deneyimlerinde yer almayabilir, bu durumda iki dil arasında sağlanan dengedeki biçimde küçük yitimler olabilir. Çevirideki bir takım güçlükler, kültürler arasındaki çeşitli farklılaşmalardan meydana gelmektedir. (Bozkurt, 1978; 2) Kültürler arasındaki farklılıklar, sorun olarak değil birer zenginleştirici ve geliştirici olarak ele alınmalıdır. “Her doğal dil kendi kültür yapısına özgü semboller düzeni kullanır ve kendi kültürünün bütün göndermelerini ve kavramsal olgularını anlama dönüştürmeyi üstlenir” (Çamdereli, 1995; 109). Her dil, kendi içinde dahi farklılaşmalar yaşamaktadır. Çeviride, ister istemez bir değişiklik muhakkaktır. “Her çeviri belli ölçüde bir değiştirmedir” çünkü, bir dildeki sözcüğün anlamını tam olarak karşılayabilecek eşdeğerli bir sözcük bir takım teknik sözcükler dışında pek yaygın

değildir. Bu yüzden, bir dildeki anlatım aynı haliyle değil, bir takım değişikliklere uğrayarak aktarılabilmektedir (Bozkurt, 1978; 3). Jacobson, Jiri Levy ve Popovic gibi kuramcıların, ait olduğu kültürü yansıtan dilde “kaynakların” kaçınılmaz olduğunu vurguladıklarını belirten Yücel, yine aynı kuramcıların, çevirinin doğası gereğince bir takım farklılaşmaları gerekli gördüklerini belirtmektedir. (Yücel, 2007; 122)

II. III. KİTLE İLETİŞİMİ, ÇEVİRİ ve TOPLUM İLİŞKİSİ

Toplumların yaşam biçimini, insanların birbiriyle ve çevresiyle olan etkileşimini en iyi şekilde gösteren, tarafsız tanık, o toplumun dilidir. (Boas, 1998b; 107-108) Dilin kullanılış şekli, hatta seçilen kelimeler, etkileşim ortamı ve kişileri hakkında her türlü detayı sağlayabilmektedir. “Bir üstiletişim aracı” olarak çeviri ile farklı dünyalar algılanmakta, farkındalık sağlanmaktadır. (Çamdereli, 1995: 112) Çeviri ile farklı toplumlara, uluslara ait kültürel kodlamalara sahip dillerin kullanılış şekilleri ve seçilen kelimelerin yarattığı oluşumlar algılanmakta ve birbirine taşınmakta, aktarılmaktadır. İletişim, kaynak ve alıcı arasındaki mekanize edilmiş bir süreç değil, anlamı sağlayan sembol, slogan ya da temalar ile “yeniden üretimdir” (Oktay, 1995; 76). Dil canlı bir oluşumdur ve kültürel iyelikleri taşımaktadır, çok içeriklidir. Böyle bir oluşum ile gerçekleştirilen iletişim, farklı tarafları ortak bir konuya, noktaya yöneltirken elbette canlı süreçlere tabi olacaktır.

Kültürlerarası iletişim, yerli ve yabancı kültür sistemlerini, sözlü iletişimi ve bireylerarası iletişimi betimleyebilmek için, iletişim bilimleri, kültür antropolojisi, halkbilimi, etnoloji, dilbilim, kültürlerarası psikoloji ve kültürlerarası pedagoji alanlarından teorik ve yöntemsel açılardan beslenmektedir. (Asker Kartarı, 2006; 13) Çeviribilim çalışmalarında, kültürel kodlu dillerin ve metnin taşıdığı diğer toplumsal, felsefi oluşumların idrakı için pek çok disiplin işe koşulmaktadır. İletişim, özellikle farklı kültürler arasındaki iletişim söz konusu olduğunda da yine pek çok disiplinden faydalanılmaktadır. Kitle iletişimi, kitle iletişim araçlarını, bu araçlarda kullanılan teknolojiyi ve iletişim sürecini kapsayan geniş bir kavramdır. (Oktay, 1995; 76) Kitle iletişimi, güçlü ve dinamik bir kavramdır. Kitle iletişiminin, insan yaşamını

kolaylaştırmak için araçlar geliştirdiğine değinen Erdoğan, bu araçların, insan ilişkilerine ve iletişim biçimlerine eklemeler, değişiklikler yaptığını belirtmektedir. (Erdoğan, 2002; 287) Kitle iletişimi, kitle iletişim araçlarının kullanımı ile hedef edilen kitleye ulaşmakta ve sağladığı aktarımlarla yönlendirmektedir. Farklı kültürler arasındaki etkileşim, yeni teknoloji ve haberleşme sistemlerinin kullanımı, dünya nüfusunun artması ve dünya ekonomik merkezlerinin değişmesi ile çok daha ivedilik ve önem kazanmıştır. (Kartarı, 2006; 9) Kültürlerin bir araya gelme ihtiyacının artması kitle iletişimini daha önemli bir çalışma sahası kılmaktadır.

Ladmiral, tarihinin Cicero'ya dek uzandığını belirttiği çeviriye yönelik “beş (b)ilgi alanından söz etmektedir: Bilimsel, kültürel, mesleki, öğretimsel ve teknolojiksel çeviribilim alanları. (Ladmiral, 1998b; 196-197) Çevirinin, kültürler arası gücü ve yeri, kitle iletişimi ile paralel gitmek durumundadır. Çünkü çevirinin yarattığı iletişim ağı, kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşen iletişimin kendisidir. “Çeviri, yalnızca bir aktarma, sözcüklerden karşılık bulma tekniği değil; yoğun bilgi, eğitim, araştırma ve çalışma gerektiren bir uğraş, bir ölçü tutturma bir denge bulma sanatı”dır (Bozkurt, 1978; 5). İletişim de bu şekilde çalışmaktadır. Hedef kitlenin algısı ölçüğünde hareket etmekte ve kendi eylemine, amacına yönelmektedir. Çeviri esnasında, bir kültürden diğerine bir geçiş yapıldığı için, çevirmenin bu iki dilde de yeterliliğe sahip olması, erek dilin konuşulduğu ülkeyi, toplumu, geleneklerini, düşünüş biçimlerini, değer yargılarını, uygarlıklarını ve tarihini bilmesi gerekmektedir. (Çamdereli, 1995: 113) Aksi durumda, hitap etmesi beklenen kitle ile iletişim gerçekleştirilemeyecektir.

“Çeviri politikası belirli bir zamanda belirli bir kültüre/dile çeviri yoluyla ithal edilecek olan metin türlerinin seçimini, hatta tek tek metinlerin seçimini” kapsamaktadır. (Toury, 2004; 239) Bu süreçte, etkinliği başlatan ve yön veren basamaktır. Hangi amaçla yola çıkıldığı bilinmelidir ki etkin bir sonuca ulaşılabilir. İletişimin, ortaya çıkarken geçirdiği ilk basamak yine bu şekildedir. Güvenç'in ifadesiyle, “iletişim teknolojisindeki devrimin yol açtığı bilişim devrimi ve bilgi toplumu, temelde, teknolojiyle hızlandırılmış, bir kültürleşme devrimidir” . (1997; 85-7) Temelde kültürün ve kültürlerin algılanması vardır. Romanlar, şiirler, belgeseller, sinemalar, kültürlerin birbirlerini uygulamalı, doğal yaşantıları içinde tanımlarını sağlamaktadır. Kitle iletişim araçları, sinema sayesinde kültürel

değişmeye uyum gösterme süreci kısalmaktadır. (Kaplan, 2004; 19) Özellikle sinema, görsel öğeleri sebebiyle çok daha etkili bir kitle iletişimi yolu olmaktadır.

Dünya nüfusunun hızla artması, kültürlerarası karşılaşmalar, artan dünya nüfusuyla doğru orantılıdır. (Kartarı, 2006; 10) Kitle iletişimi, toplumlar, kitleler için vardır. Bu nedenle kitlelerdeki artış ya da değişim onun gelişimiyle, etkinliğiyle paralel ilerlemektedir. Birer kültür üreticisi olarak kitle iletişim araçları, geniş halk kitlelerini ideolojik ve kültürel olarak biçimlendirmektedir. (Ünalın, 2002; 51) Kitle iletişim araçları, toplumun ya da kitlenin kendi tanıyabilecekleri, algılarına uygun olabilecek kültürel kodlarını kitleye sunup daha sonra amaçladığı yönlendirmeyi ve etkileşimi sağlamaktadır Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyon, kültürel ortam açısından etkindir. (Kula, 1992; 37) Televizyon, bireyin rahat ve huzurlu ortamında, kendine ait bölgesinde, en yakınında gece ve gündüz etki etmeye hazır durumdadır.

Çeviri sürecinde, metnin iletişimsel özellikleri dikkatlice incelenmelidir. (Göktürk, 2004; 17) Çeviri sürecinde ve kitle iletişimi araştırmaları süreçlerinde metnin ve kitlenin en küçük özelliği dahi gözden kaçırılmamalıdır. Her kültürde, toplumdaki, nesne ve etkinliklerin taşıdığı önemi yansıtan her bir temel öğeye ait sözcükler bulunmaktadır. (Boas, 1998b; 107) Kültürün izini bırakmadığı bir dilsel ya da göstergesel öğe olamaz. Her kültürde o kültürün karakteristiğini sağlayan “kültürel temsiller” vardır, bunlar toplumsal yaşama şeklini vermekte ve toplumsal gerçekliği yapılandırmaktadırlar. (Gülseren Güçhan, 1999; 3) Çeviri ve iletişim süreçlerinde, toplumun yaşantı şekilleri ve kültürel temsilleri, detaylıca ele alınmaktadır. Farklı kültürler bir araya geldiklerinde, karşılıklı etkileşime girip, değişime uğramakta, yeni sentezler ve dinamik bileşmeler meydana getirmektedirler. Bu süreç “globalleşme” olarak da adlandırılmaktadır. (Güvenç, 1997; 87) Kitle iletişimi ve çeviri çalışmaları ile en az iki kültür birbiriyle karşılaşmakta ve birbirini algılamaya çalışmaktadır. Bir etkileşim ve paylaşmanın getirdiği alışveriş, farklı oluşumlara imkan ve zemin hazırlamaktadır.

Kitle iletişim araçlarının gücü ve etkisi, onların pek çok farklı amaç için kullanılmasına zemin hazırlamaktadır. Sömürüyü süregelenleştirerek, toplumu, tek-doğrultulu biçimde biçimlendirmek isteyen baskıcılar, çeşitlilik, çoğulculuk, demokratik katılım ve açıklık gibi güncel ve insancıl değerleri göz ardı edip, onları

toplum bilincinden silmek isteyerek, kitle iletişim araçlarını bu tarz tekçi ve dayatmacı anlayışla kullanıp dilin doğal örgüsünü bozup, dili yoksullaştırabilirler. (Kula, 1992; 59) Bu yüzden, kitle iletişim araçlarının kullanımına yönelik araştırmalar sürdürülmelidir. En doğru ve en yararlı şekilde, olabildiğince tarafsız bir şekilde kullanımına yönelik araştırmalar temellendirilmelidir. Aksi durumda, kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi, doğrudan halk üzerinde bir bulut gibi dolaşmaya başlayacaktır. Kitle kültürü, kişiyi, kolektif, edilgin, bilinçdışı faaliyetlere itmektedir. Böylece, boş zaman değerlendirme aktiviteleri, sanat, eğlence, birer tüketim eylemine dönüşmektedir. (Yavuz, 1987; 99-100)

Kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki güçlü etkisi göz önünde tutularak bu araçların, daha doğru hedefler için kullanılması üzerine araştırmalar yapılmakta ve toplum yararına sonuçlar elde edilebilmektedir. İnsanların hayatı daha kapsamlı algılanması ve içinde yaşadıkları dünyayı daha akılcı değerlendirmeleri, kitle iletişim araçlarının onlara sağladıkları geniş imkanlarla ilişkilidir. (Neşe Kaplan, 2004; 20) Kitle, kültürüne yoğrulmuş iletleri almaya hazırdır. Kültürlerarası iletişimde amaç, söz konusu kültürlerin iletişim açısından incelenmesi ve tanınmasıyla, insanlar arasında gerçekleşen iletişimi anlamak, açıklamak ve dahası iletişim süreçleri hakkında tahminlerde bulunmaktır. (Kartarı, 2006; 13) İncelenen kültür verileri ile toplumların kendilerini daha iyiye taşıması hedeflenmektedir. Fakat, elbette kitle iletişim araçları her zaman tarafsız ya da toplum yararı gözetilerek gerçekleştirilmemektedir, kitle iletişim araçlarının elinde tuttuğu gücü sebebiyle özellikle siyasal amaçlarda kullanım alanı geniştir. “Toplumsal iletişim süreci, diğer bir deyişle günümüzün bir özelliği olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleşen kitle iletişim süreci, siyasal toplumsallaşmanın en temel unsurudur” (Bektaş, 2002; 40). Siyasal yapılanmanın hızlanması, siyasal yapının gücünü sürdürmesi için kitle iletişim araçlarının işlevlerinin kısıtlanması, sık karşılaşılan durumlardır. Çünkü, kitle iletişiminin elinde tuttuğu güç tartışmasızdır. “İnsanların değer, tutum ve davranışlarının değişmesinde kitle iletişim araçlarının önemli bir işlevi olduğu görülmektedir” (Kaplan, 2004; 19). Kitleleri yönlendirmek için kitle iletişim araçları devreye sokulmaktadır.

Kültürlerarası ilişkilerin artmasında etkin rol sahibi bir diğer öge de dünya ekonomisindeki hareketlerdir. (Kartarı, 2006; 10) Ekonominin gelişmesi ya da

hareketlenmesi ile etkileşim halindeki kitleler, toplumlar farklılaşmakta, artmaktadır. “Ekonomik alanda gelişmesini sağlayan toplumun, kültürel alanda da değişmesi ve gelişmesi gerekmektedir. Bu aşamada yeniliklerin topluma benimsetilmesinde kitle iletişim araçları etkinlik kazanmaktadır” (Kaplan, 2004; 19). Ekonomik alanda, sınıf atlayan bir toplumun yaşantısında bu dengeyi oluşturabilecek güç, kitle iletişim araçlarından temin edilmektedir. Böylesine, kitle yönlendirici bir aracı, en güçlü haliyle kullanabilmeyi sağlayan yöntem ise, dil ve kültürde saklıdır. Kültürlerarası iletişimde, bir kültürün başka bir kültürü etkilemeye, ikna etmeye, denetlemeye çalışabileceğine değinen Çamdereli, bu süreçte, başvurulacak en güçlü kaynağın, erek kültürün yapısını, yaşama bakış açısını, sembollerini, değerlerini anlatan dili olduğunu belirtmektedir. (1995; 109) Dilde, toplumun, kitlenin tüm zaafları, zayıf ve güçlü yanları açıkça sezilebilmektedir. Kültürel yoğrulmuşluğun, tarihi yapılandırılmışlığın somut hali dil, kitleye yönelik her türlü bilgiyi sunabilmektedir. Kültür, ideolojik olarak güdülenmiş bir yapıya sahiptir, böylece toplumsal yapı tiplerine göre bireylerin yaşantısı şekillenmektedir, örneğin kapitalist bir medeniyette bireyselleşme ön planda, sosyalist bir medeniyette ise kamu bilinci ön planda tutulmaktadır. (Ergun, 2000; 69) Kültürün özümsemesi ile dilin kullanımı daha da etkin hale kavuşmaktadır. “Uzlaşım sal bir dizge” olarak dil, var olduğu toplumdaki iletişimi sağlayan ve yine o toplumla birlikte yaşamını sürdüren bir varlıktır. (Çamdereli, 1995; 109) Toplumun tarafsız tanığı dil, etkin kullanımı ile hem kendini hem de kitle iletişimini canlandırmakta ve güçlendirmektedir. “Toplumların değişme süreci içinde kitle iletişim araçları da değişmekte, aynı zamanda kültürel yapıdaki değişimi bütün yönleriyle yansıtmaktadırlar” (Kaplan, 2004; 19).

BÖLÜM III: TÜRKÇEYE YAPILAN FİLM ÇEVİRİLERİ

Var oluşundan itibaren, insanoğlu, Andre Bazin'in ifadesiyle "ruhbilimsel bir istek" ile gerçek dünyanın bir benzerini kendisi yaratmaya çalışmıştır. (Seçil Büker, 1991; 1) İnsanoğlunun doğasında, yaşananları anlatılar halinde öteki nesillere ya da toplumlara iletme güdüsü vardır. Yüzyıllar öncesinde destanlarda anlatımını bulan insan dramı, artık tiyatro, sinema, televizyon ve diğer kitle iletişim araçlarıyla bunu gerçekleştirmektedir. (Kaplan, 2004; 7) Sinema, yaşanan hayatın en açık ve anlaşılır yansımasıdır. Başlangıçta, sıradan insanların boş zamanlarını dolduran bir halk gösterisi, eğlencesi olan sinema, yirminci yüzyılın tüketim toplumu ile birlikte gelişim göstermiş ve sinema endüstrisi, geniş kitlelere yönelik filmler yapma düşüncesiyle, kapitalizmin kurallarına göre şekillenmiştir. (Güçhan, 1999; 1) Filmlerin bünyelerinde, bir kitleye hükmetme ve onu yönlendirme gücü olduğu fark edilir edilmez, sinema, çok daha karmaşık amaçlara hizmet etmeye başlamıştır.

Toplumdaki yaşantı ürünlerini süzgeçten geçirerek kimi zaman eğitici, kimi zaman eğlendirici ya da yönlendirici olabilen sinema, çıkış amacına göre amacına ilerlemektedir. Toplum ile karşılıklı bir etkileşim süreci içinde olan sinema, bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak kültürün bir yansıması olduğu için, ticari işlevinin yanında, yaşadığı dönemin ve toplumun sorunlarını yansıtmakta, eğlendirme, eleştirme ve yönlendirme rollerini de üstlenmektedir. (Kaplan, 2004; 7) Filmlerin toplumdan beslendiği bir gerçektir ve nihayet toplum da filmlerden etkilenmekte ve karşılıklı dinamik bir etkileşim söz konusu olmaktadır.

Toplumun yansıtan ve yine toplum hayatında etkin bir yeri olan sinema ürünleri olan filmlerin incelenmesi ve çözümlenmesi, toplumu daha kavranabilir bir düzeyde ve açıklıkta incelemeye elverişli olmaktadır. Film türlerine yönelik çözümlenmeler ve geliştirilen kuramlar, sinemayı anlamada, filmlerin yapıldığı toplum ve kültür arasındaki bağları kavramada etkilidir. (Güçhan, 1999; 2) Toplumun ve kültürünü tanımaya elverişli yapmakta olan filmleri çözümlenmek çok da basit bir işlem değildir. Çünkü söz konusu filmleri var eden, kültürel ve dilsel kodlamalardır. Dil ve kültürü etkin bir şekilde kavramadan ürünü olan bir filmi çözümlenmek söz konusu değildir. Kültürel kodların çözümlenmesinde, ait olduğu toplumun iyeliklerini tanımak gerekmektedir. (A. Gülümser Şavk Belkaya, 2001; 99) Toplumların,

olaylara, nesnelere yükledikleri anlamlar birbirinden farklılık göstermektedir, dolayısıyla en küçük bir renk detayını işlerken bile, o rengin taşıdığı anlama, yine o toplumun kültüründen hareketle ulaşmaya çalışılmalıdır.

İzleyicilerine, yeni dünyalar sunan sinema, gerçek hayattan aldığı konuları yeniden kurgulamakta ve yarattığı yeni karakterlere ait yaşantı ve algılama biçimlerini sunmaktadır. (Kaplan, 2004; 9) Toplumda, yine o topluma ait fark edilmemiş ya da göz ardı edilmiş ayrıntıları işlemekte ve dikkat toplamaktadır. Sanat, salt dil ya da başka herhangi bir iletişim yoluyla ulaşılamayacak manevi bir düzeyde insanları bir araya getirmektedir ki bu durum sanatın iletişimsel işlevi ile eğitsel işlevi arasındaki bağlantıyı oluşturmaktadır. (Belkaya, 2001; 27-28) İnsanlar, kendi hayatlarından alıntılarla harmanlanmış bu gerçek ve sanal aleme kendilerini yakın hissetmektedirler. Gerçeklik etkisi açısından kıyaslandıklarında, görsel iletisi ile sinema, yazılı kaynaklardan daha etkin durumdadır. (Bektaş, 2002; 103) Hikayeler ve romanlar, insan hayatını, toplum hayatını işlemektedir, filmler ise aynı hikaye ya da romanların görselleştirilmiş üç boyutlu halleri olarak izleyiciye daha hızlı ve kolayca ulaşmaktadır.

Bir filmde anlam, dinamik bir süreç olarak metin ve seyirci arasındaki etkileşimler içinde üretilmektedir. (Güçhan, 1999; 159) Seyircinin filme verebileceği olası tepkiler filmin üretim sürecinde hesaplanmaktadır. Filmin izlenme sürecinde, seyircinin de etkin olması beklenmektedir. Seyirci, her türlü kodlamayı, alt zemindeki anlatıyı kendi çıkarımları ve hayat bilgisi ile bütünleştirerek ayrıştırmaktadır. Belkaya, filmlerdeki kodların çözümlenmesiyle gerçekleştirilen göstergebilimsel eleştiriyi iki düzeyde işlemektedir:

1) Gösteren kodların psikolojik, sosyolojik, kültürel ve estetik anlamlara göre gösterdiği her şey çözümlenebilmektedir.

2) Kodlar yoluyla sunulan sinemasal üslup incelenmektedir. (Belkaya, 2001; 82) Film çözümlenmesinde önemli bir yer sahibi olan göstergebilim, anlamlara ulaşımı mümkün kılmaktadır. Filmde işlenen karakterlerin psikolojik, sosyolojik iyelikleri bir takım estetik ve ideolojik örüntülere sarılmaktadır, göstergebilim, bu noktada çözümlenmeleri mümkün kılmakta olan bir disiplindir.

Dans, müzik, heykel, mimarlık, resim ve benzeri sanat dalları, evrensel bir dili kullanmaktadırlar ve bir aracıya, çeviriye gereksinim duymamaktadırlar.

(Bozkurt, 1978; 10) Fakat, film sahneye çıktığında, çeviri gerekmektedir. Çünkü, filme, gücünü kazandıran dil, kökleri toplumundan beslenen bir olgudur. Çeviri, salt dilsel etmenlerin aktarımı değil, dil dışı etmenlerin hakim olduğu kimi zaman yorumlamayla değişikliklerin yapılabildiği bir süreçtir. (Yücel, 2007; 186) Elbette, dil olarak salt dilbilgisi, dilbilim etmenlerinden bahsedilmemektedir. Dil, çok daha zengin ve kapsamlı bir kavramdır. Her türlü ayrıntı, dilsel bir iyelik taşımaktadır. Christian Metz ve Umberto Eco, en ikonik göstergede dahi kodlar bulunması sebebiyle, kültürün tanınmasının yeterli olacağını ileri sürmektedirler. (Belkaya, 2001; 99) Kültürün yeterli seviyede tanınabilmesi ve buradan hareketle film çevirisine geçilmesinde, en büyük sorumluluk yine çevirmene aittir. Çevirmenin sahip olduğu bilişsel donanım, kaynak dizge ve erek dizge arasındaki dil ve metin gelenekleri arasındaki dizgesel farklar, çeviri etkinliğinde sorunsallar oluşturabilmektedir. (Toury, 2004; 234) Çevirmen, gerektiğinde kültürlere ve dillere hakim olmalı ve filmleri çözümleme süreçlerinde etkin hayat bilgisini de işe koşmalıdır.

Sinema, toplumsal yaşamdan ve bu yaşamın tüm alanlarından beslenen dinamik bir sahadır. (Kaplan, 2004; 9) Film, özünü toplumsal yaşantı ürünlerinden kazanmakta, oluşturmaktadır. Söylem ve kodlar üzerine kurulu olan sinemanın kodları Metz'e göre, verili bir toplum ve kültür içinde öğrenilebilen, toplumsal sınıfa, coğrafi konuma, ırksal kümeye özel, oldukça karmaşık çağrışım kalıplardır. (Belkaya, 2001; 78) Filmin hitap etmesi beklenen kitleye, sınıfa değin kodlar detaylara indirgenmektedir. "Sinema öylesine varsıl bir dil ki bu dildeki biçim öğelerinin tümünü incelemek, tümünden söz etmek olanaksız" (Büker, 1991; 4).

Her film, özerk ve biriciktir. Başlı başına çeviri, bir yapıtın özgünlüğünü, yaratıcılığını, tinselliğini ve sınırsızlığını yansıtan göstergelerden biridir. (Yücel, 2007; 186) Çeviri ile yapıt, farklı bir kültüre de hitap edebilmektedir. Yazın, bir kültürden diğerine aracı kullanmadan aktarılamayan tek sanat dalıdır. (Bozkurt, 1978; 10) Bu yüzden, çeviribilim disiplin alanı, yazının en sağlıklı şekliyle iletimini sağlamaya çalışmaktadır.

Filmler, gerçek dünyadan beslenmektedir, fakat bu gerçek iyeliklerin sunumu birtakım estetik ve türsel örüntülerle farklılaşabilmektedir. Sinemada, anlamı belirleyen gerçeğin sunuş biçimi büyük önem taşımaktadır. Elbette yönetmen,

amaçladığı iletiyi gönderirken gerçeği belli ölçüde bozmaktadır fakat tamamen bozmayı seçmez çünkü bu durumda seyirci, gönderilen iletiyi çözümleyemeyecektir. (Belkaya, 2001; 76-77) Seyircinin amaçlanan iletiye ulaşımını sarsmayacak yöntemlerle değişiklikler yapılmaktadır.

Sinema izleyicisi, filmde gördüğü kahramanlarla özdeşlik kurmakta, olay örgüsüyle verilmek istenen mesaj konusunda da fikir birliğine ulaşmaktadır. Bu açıdan sinema, bir toplu davranış biçimi sergileyen ‘halk kitlesini’ ilk yaratan iletişim araçlarından biridir. “Toplumun maddi kültürü sinemanın görselliğiyle yarattığı yeniliklerden, değişimlerden, ilginçliklerden beslenerek gelişme göstermektedir” (Kaplan, 2004; 19). Sinema, var olan ile olması gerekeni ya da imkansız olanı birbirine bağlayarak işlemektedir. Bir filmdeki ideolojinin nasıl işlediği o film aracılığıyla topluma “neden” ve “nasıl” sorularını yeniden sorabilmekle ortaya konabilmektedir. (Güçhan, 1999; 3) Bu yüzden, sinema, çıkışını yaptığı topluma ve iyeliklere göre açılmaktadır. Sinema, kimi zaman gündelik hayatın içinden aldığı en basit olayları ya da en çok kullanılan soyut kavramları irdelemekte ve anlamlandırmaktadır. (Kaplan, 2004; 9) Fakat, bir şekilde, topluma ve yaşantılara dayandırmaktadır.

Sanat, insanoğlunun fiziksel şekli ile somut eylemlerini tasvir etmektedir böylece tüm söz, jest, vurgulama, mimik, gözlerin ifadesi, tavırlar, düşünce ve duyguları somutlaştırmaktadır. (Belkaya, 2001; 1-2) Kitaplarda var olan anlatılar da bu yolla hareket emektedirler. Fakat sinemanın farkı, kitaplarda olduğu gibi hayal edilen ortamların ve karakterlerin somut göstergeleri değil, yönetmenin hazırlamış olduğu somut göstergeleri sunuyor oluşudur. “Bir sanat olarak toplumdan, insandan ve insan sorunundan soyutlanamayan sinema, fantastik ve simgesel konularında, gerçeküstü kahramanlarında bile insanı anlatmakta, onun hayal ve düşünce dünyasını açmakta, onu çözümlemeye çalışmaktadır” (Kaplan, 2004; 9). Sinemanın, bu kapsamlılığı ve zenginliği, filmlerin kültürlerarası geçişlerinde çok kapsamlı çalışmaları gerektirmektedir. Çevirmen, metni yorumlayabilmektedir ve özgün metin gibi benzersiz bir çalışma ortaya koyabilmektedir. (Yücel, 2007;186)

Sinemada, seyirci ile filmin yaratıcısı arasındaki ilişki, üretimin maddi koşulları, üretimi parasal destekçisi yapımcılar, toplumdaki çeşitli güç temsilcileri ve kültürel koşullar karar verme süreçlerinde etkilidirler. (Güçhan, 1999; 91) Filmler,

birtakım amaçlarla ortaya çıkmaktadırlar. Bu amaçlar doğrultusunda, toplumdan ve yaşantılardan beslenmekte ve amacına yönelik kodlamalar ve bütünlemelerle seyirciyle karşı karşıya getirilmektedir. Toplumsal olayların ve değişmelerin bir ürünü olan sinema, kitleleri yönlendirici ve etkileyici bir işleve sahiptir. (Kaplan, 2004; 9) Öncelikle, seyirciye kendi yaşantılarından göstergeler sunulmakta, daha sonra da filmin ideolojik amaçlarına yönelik çalışılmaktadır. İzleyicinin anlamı açmılayabilmesi için yönetmenin kültürel kodları ile izleyicinin kültürel kodlarının örtüşmesi gerekmektedir. (Belkaya, 2001; 99-100) Aksi durumda seyirciye gereken mesaj iletilemez. Çünkü, her yönetmen kendi kültüründen beslenmekte ve eserine bu iyelikleri yansıtmaktadır.

Sinema, toplumsal yapıyı, bu yapı içindeki insanların toplumsal konumlarını eleştirerek, onaylayarak, “konularını düzenin ve anlamlandırma biçimlerinin sürdürülmesi yönünde oluşturarak, kimi kez de değişmesi gereken unsurları göstererek kitleler üzerinde etkinliğini sürdürmektedir” (Kaplan, 2004; 13). Dünya kültürlerinin birbirleriyle tanışmasına katkıda bulunan radyo, televizyon ve gelişen film endüstrisi bu kültürler hakkında bilgi edinmeyi sağlarken, insanları birbirine yakınlıktırarak ve onları iletişim kurmaya yöneltmektedir. (Kartarı, 2006; 10) Kitlelerde ortak bir görüşü oluşturan, yansıttığı topluma aynı zamanda yeni kültürel değerler getirerek yönlendiren sinema, gücünü görsel etkisinden ve inandırıcı anlatımından, mesajlarından almaktadır. (Kaplan, 2004; 10) Filmler, kamuoyu oluşturma aracı olarak büyük rol ve öneme sahiptirler. (Bektaş, 2002; 103) Yüzyıllar önce yaşananlar, destan kahramanlarıyla dile getirilir ve aktarılırken, günümüzde bu görevi sinema, televizyon ve tiyatro üstlenmektedir. (Kaplan, 2004; 17)

Psikanalitik bakış açısında, sanatsal yaratım süreci ile düş görme eylemi yakın kavramlardır. Bu bakış açısına göre, film yönetmeni, (nevrotik hastalarda görülen duruma benzer olarak) bilinçaltındaki bastırmalardan kaynaklanan, gerçek dünyada tatmin edemediği isteklerini, filmlerdeki anlatı yapısında oluşturduğu simgeleştirmelerle örtük bir biçimde sunan kişidir. (Belkaya, 2001; 169) Sanatçılar, toplumsal değişimleri, bu değişimlerin topluma olan yansımalarını değerlendirmekte ve yeniden üreterek topluma aktarmaktadırlar. (Kaplan, 2004; 10)

Tür eleştiri ve çözümlemeleri ile sinema-kültür-seyirci ilişkileri ayrımlaştırılmakta, seyirci ve filmin izlenme sürecinde seyirciyle kurulan ilişki ile

film türlerinin kültürel değişimlerle ilişkisi, yarattığı dönüşümleri, seyircinin gündelik hayatın korku, endişe ve inançlarıyla etkileşimini gösteren mitlerin filmlerde nasıl işlendiği, seyircinin nasıl yönlendirildiği ve filmlerde işlenen ideolojiyi nasıl aktardığı incelenmektedir. (Güçhan, 1999; 2-3) Kitleleri yönlendirme işlevini ve kültürel değişimleri yeniden yorumlayarak yansıtma görevini üstlenen sinema, toplum ile karşılıklı ve süregelen bir etkileşim içindedir. (Kaplan, 2004; 13) Zihinlerde kalıcı olma özelliği ile film, genellikle duygulara ve bilinçaltına inerek kişilerin tutumlarını, kanılarını etkilemekte ve değerlerin kökleşmesini sağlamaktadır. (Bektaş, 2002; 103) Film türlerini değişmez formüllerden ya da klişelerden oluşan yapıtlar olarak görmek yanlıştır. (Güçhan, 1999; 2) Sinema, bir toplumdaki tüm değişimlere ayna tutmaktadır. (Kaplan, 2004; 17)

Sanatçı, yaratımlarında çevresindeki dünya ile olan iletişiminden, yaşam deneyimlerinden, izlenimlerinden ve duyularından olma izleri eserinde muhakkak yansıtmaktadır. (Belkaya, 2001; 11-12) Filmlerin ortaya çıkma sürecinde, yaratıcılarının bilgi ve deneyimleri, izleyicilerin istek ve eğilimleri ve bir işkolu olarak ticari boyutu etkilidir. (Kaplan, 2004; 17) Psikanaliz kuramına dayalı film eleştirisinde, özellikle yönetmenin ruhsal dünyasının ve bilinçaltının dışa vurumu, toplumsal, kolektif bilinçaltının dışa vurumu incelenmekte, filmler birer düş sahnesi gibi ele alınmakta ve açık içeriklerinin altındaki örtük gerçekler ortaya çıkarılmaktadır. (Belkaya, 2001; 166-167)

Böylece sinema, toplum hayatına ve kültürüne şekil veren en etkili iletişim araçlarından birisi olmaktadır. Sinemada yaratılan imajlar, kitlelerde kolektif bir bilinç oluşturmaktadır. Görüntüler gerçekliğin temsili olarak algılandığından, salonların dışındaki gündelik ilişkilerde de sinema bizimle hayatın içindedir. İzleyicilerin bir film, televizyon ya da sahne oyunuyla sunulan iletiyi algılaması, kendilerine sunulan kurmaca evrenin dilini anlamasına göre değişmektedir. Bektaş, başlangıçtaki işlev ve yapısına bakıldığında, on dokuzuncu yüzyılın sonunda yaratılan sinema teknolojisinin, basına oranla tüketime daha elverişli ve iletiyi aktarma açısından daha etkili olduğunu belirtmektedir. (2002; 102-103) Bir toplumdaki değişimleri inceleyebilmek, o toplumun kültürel yaşamıyla ilgili dil, gelenek ve görenekler, kıyafetler, kullanılan eşyalar gibi her türlü karakteristik

özelliğinden haberdar olmayı gerektirmektedir; bu durumun en etkin yansıması sinemadır. (Kaplan, 2004; 17)

Özellikle 1930-1940 yıllarında altın çağını yaşayan popüler filmler, sinema endüstrisinin en fazla ürettiği, en fazla seyredilen filmleri olmuştur. (Güçhan, 1999; 1-2) Çünkü, “tüm kitle iletişim araçları ve sanatçılar tarafından işlenip yansıtılan toplumsal değişime ilişkin konular, toplum üzerinde en büyük etkinliğini sinema ile göstermektedir” (Kaplan, 2004; 10). “Özellikle 1930’lardan sonra, Avrupa’da ortaya çıkan totaliter rejimler, filmciliği de bir siyasal propaganda aracı haline getirmişlerdir” (Bektaş, 2002; 103).

III. I. FİLM ÇEVİRİLERİNDE YAYGIN OLAN ÇEVİRİ YAKLAŞIMLARI

Metz’e göre, film, güçlü bir anlatım aracıdır. (Belkaya, 2001; 76) Duygu ve düşüncelerin, bir takım göstergelerle, kültür ve dil kodlamalarıyla hayatın ta kendisini sunmasıdır. Karmaşık bir söylem, metin, düzenlenmiş bir bütün, dizge olarak tanımlanabilen film, kendine özgü bir yapıya sahiptir. (Belkaya, 2001; 82) Sinema, diğer tüm iletişim ve aktarımlardan farklı bir yerdedir.

Sinema, gelişen teknolojiler sayesinde sınır tanımamakta ve toplumları etkilemektedir. Kitle iletişim araçları, yazılı basın ve telekomünikasyon aracılığı ile farklı kültürlere sahip, coğrafi olarak birbirlerinden uzak ülkeler, kolaylıkla, dolaylı ya da dolaysız iletişime girebilmektedirler. (Oskay, 2005; 63) İletişimi bu noktada mümkün kılan, hiç kuşkusuz, çeviri etkinlikleridir. Tüm iletişim ağlarının bulunduğu nokta, çeviribilimde, edebiyat, bilim, sinema ve daha pek çok alan, sınırsızlaşmakta ve ebediyetleşmektedir. Dinamik bir saha olarak çeviribilim sahası, her etkinliği kendi içinde değerlendirmekte ve farklı çeviri politikaları düzenlemektedir. Örneğin bir sanat metni çevirisi, bilimsel metin çevirisi ya da bir orta-teknoloji metni çevirisi birbirinden farklı olmaktadır. Sanat metinlerinde, metin örgüsündeki dilsel, yapısal, biçimsel özellikler ön planda tutulmaktadır. Bilgilendirici metin türlerinde, çoğunlukla iletişimsel bir çeviri yöntemi ile öncelik iletinin, bilgi içeriğinin aktarılmasına verilmektedir. (Göktürk, 2004;36)

Topluma doğrudan hitap etme gücüyle sinema, toplumu yönlendirebilen bir güce sahiptir. Sinema ve kitle iletişim araçlarının toplumu etkilemesi gibi, toplumun da kitle iletişim araçlarını etkilemesi doğaldır. (Kaplan, 2004; 19) Neticede, iletişim karşılıklıdır. Sanatın şekillenmesini, kitle iletişim araçlarının gücünü kazanmasını toplum temin etmektedir. Toplumun, sanata değer verdiği ve onu geliştirmeye yönelik çalışmalar içinde olduğu uluslar kendilerini diğer tüm alanlarda da öne taşımaktadırlar. Çünkü, sanat, insanlara ışık olmakta, yol olmaktadır. Sanatın toplumsal değeri, ilettiği özgül bildirim değerindedir. (Belkaya, 2001; 27) Sanat, her bir ögesi ile incelenmekte ve toplum hayatına eleştirel yaklaşımlar sunmaktadır. Elbette, toplumun sahip olduğu iyeliklere yenilerini katarak ya da filmin türüne göre farklı estetik ve ideolojik amaçlarla ilerlemektedir sinema. Tür çözümlenmelerinde öne çıkan yaklaşım, sinemada işlerlik gösteren bu kültürel temsillerle, toplumsal yaşamın yapısını ve biçimini belirleyen kültürel temsiller arasındaki bağlantılara dikkati çekmektedir. (Güçhan, 1999; 3)

Kitle iletişimi araçlarındaki çeviri etkinliklerinde, birçok alt başlık yer almaktadır. Her tür kendi özelliklerine göre ele alınmaktadır. Kitle iletişiminin her dalı, kendi amaçlarına uyumlu olarak çeviri sürecine tabi tutulmaktadır. Metinler, yayılmalarını sağlayacak aracın teknik özelliklerine göre hazırlanmaktadır, örneğin, bilimsel bir radyo konuşma metni, bilgilendirici; televizyon ya da radyodaki bir reklam metni, işlemsel; bir opera metni, anlatımsal niteliklere sahip olmaktadır. Bu durumda, her metin kendi amacına hizmet edecek şekilde bir çeviri sürecine tabi tutulmalıdır. Böylece, bilimsel radyo konuşma metni, kısa, etkili, anlaşılır ve sözdizimi kolay kavranabilecek şekilde; reklam metni, kesin, yoğun, çarpıcı ve kullanılmakta olan görüntüyle ilişkili; opera metni, eşliğindeki müzik ile uyumlu olarak çeviri sürecine tabi tutulmaktadır. (Göktürk, 2004; 28)

Film çevirilerinde, filmin yaratıcılarının, bu sürece kendi bireysel birikimlerini kattıkları gözden kaçmamalıdır. Elbette, toplumsal, kültürel ve dilsel elementlerin hakim olduğu eser, yaratıcılarının da öznel değerlendirmelerini, iyeliklerini içermektedir. Hayal ve tasarımlarını iç içe yaşatan sanatçı, yaratımda bulunurken hem düşünmekte hem de yaşantılaştırmaktadır. (Belkaya, 2001; 4) Yaratıcılarının düşünsel süreçlerinin yanında, tüm bunları nasıl ifadelerle döktüğü de itina gerektirmektedir. Filmde, yer alan en küçük bir kelime vurgusu, renk tonu ya da

müzik notası, yaratıcılarının kasten hedefledikleri bir öge olabilmektedir. Çevirmenin, tüm bu detayları keşfedip işlemesi gerekecektir. Sinema dilinin parçaüstü birimleri renk, alıcı devinimleri ve geçişler, sözlü dillerdeki parçaüstü birimler vurgu, ton, süre gibi anlamların oluşmasında önemli rol sahibidir. (Büker, 1991; 4) Göstergeler, filmlerde temel taşlardır. Özellikle, renk geçişleri, bir eser sahibinin en imkan tanır araçlarıdır. Renkler, filmlerde birer psikolojik bilinçaltı elemanıdır. Başlangıçta, görsel sanatçılarca, simgesel amaçlarla kullanılmışlardır. Zamanla birer kültür karakteristiği olarak kullanılan renk simgelerinin, farklı kültürlerde benzerlik göstermesi şaşırtıcıdır. (Güçhan, 1999; 47)

Çeviri eleştirisinde, mutlaka yapılması gerekenler sırasında en üst sırada, çevirmenin kişiliği (düşünceleri, bilgisi, dil hakimiyeti gibi), alımlama koşulları (kültürel farklılıklardan kaynaklı boşluklara gösterilen önem) ve dilbilimsel etkenler bulunmaktadır. (Göktürk, 2004; 82) Sanatçının başarısını, yaşam bilgisinin derinliği ve hassasiyeti etkilemektedir. (Belkaya, 2001; 5) İnsanın tinsel gücü daima gündemde olduğuna göre, konuşmacının ruhsal durumunun diline yansıdığı söylenebilir. (Günay, 2004; 21)

Anlatım ile içeriğin belirli bir olay düşünüldüğü sürece bir ilişkisi olacağını söyleyen Güçhan, bu konuyu, devrime tepkilerini göstermek için boyunlarına kırmızı mendil bağlayan Fransız soylularının kırmızı mendili, giyotinde can veren soyluların kanını anımsatması gerçeğinden hareketle seçmiş olmalarıyla örneklendirmektedir. Görüldüğü gibi burada giyotin ve kırmızı mendil arasında bir ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkiyi tanımayan bir kişi, bu kültürü tanımamaktadır. (Güçhan, 1999; 47) Kültürler, renklere, nesnelere ve olaylara farklı anlamlar yüklemektedirler. Bu doğal bir oluşumdur. Burada görev yine çevirmene düşmektedir. Kültürlerin ne tür anlamları kullandığından haberdar olması gereken çevirmen, çeviri sürecinde bu farkındalıklar ile yolunu bulmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer konu, iki toplum kültürleri ve değerleri bazen birbirinden öylesine uzak olmaktadır ki, çevirmen adeta birçok elementi erek dile göre aktarırken, kaynak metni farklılaştırmak durumunda kalmaktadır. Bu konuda çeşitli araştırmalar sürmektedir. Sadık çeviri ya da serbest çeviri yöntemleri dikkatle incelenmektedir. Fakat, amacın iletişim olması sebebiyle, yine çıkış noktası anlamlı ve başarılı iletişime ulaşmak olmaktadır. Yaşantı söz konusu değilse, görülen ya da işitilen herhangi bir şey,

sadece görülüp işitilmiş bir şey olarak kalmaya mahkumdur, anlaşılması, bilincine varılması, özümlemesi ve bir iz bırakabilmesi için yeterli değildir. (Belkaya, 2001; 25) Çeviri sürecinde, çeviri dilinde yalnız içerik yönünden değil, ses, sözcük, sözdizimi özellikleri, yapı özelliklerinin düzenlenişi ve tüm bu öğelerin kendi aralarındaki etkileşimleri ile eşdeğerliğin sağlanabileceği karşılıklar aranmaktadır. (Göktürk, 2004;36) Kimi zaman renklere ya da müziğe değin değişiklikler gerekebilmektedir. Çünkü, renklerin kültürlerarası benzerliği söz konusu olmamakta ancak, uzlaşımlara dayalı olan renk anlamları kültürden kültüre değişebilmektedirler. Örneğin, kırmızı rengin çoğunlukla tehlikeyi ifade etmesine rağmen, bazı kültürlerde de olumlu duygular ifade etmektedir. Örneğin, Japon Kabuki tiyatrosunda iyiler kırmızı renkte giyinmekte ve kötüler mavi renkte giyinmektedir. (Güçhan, 1999; 47)

Çevirmenin dile hakim olması gerektiği belirtildiğinde, burada salt bir gündelik dil hakimiyetinden bahsedilmemektedir. Çevirmen, öyle bir yorum bilgisine (Hermeneutik) sahip olmalıdır ki, kaynak dildeki metnin içerdiği özgün yaratıcılığı, tüm yenilikleri ve yabancılıkları bir arada kavrayabilmelidir. (Göktürk, 2004; 19) Etkin iletişim için gerekli olan bir takım aktarımsal değişiklikler elbette orijinal eserin kimliğini bozmamalıdır.

Sinema endüstrisinde ve toplumlarda, oldukça büyük ilgi uyandıran kara filmlerin varlığı, kara filmlerde var olan şiddet ve korku dolu dünyanın aslında çok uzakta olmadığını göstermektedir. (Serhat Ulağı, 2008; 47) Sanatçı, farkında olarak ya da olmayarak, toplumsal bilinçte yer alan önemli ya da önemsiz, kalıcı ya da geçici, devrimsel ya da evrimsel her türlü unsuru sanatına yansıtmaktadır. (Belkaya, 2001; 15) Anlama, dil aracılığıyla ulaşılabildiği için dile odaklanılmaktadır fakat yine de yönetmenin kurduğu ilişkiler ile izleyicinin kurduğu ilişkiler arasında farklılıklar olabilmektedir. (Büker, 1991; 5) Filmlerdeki hikayeler, karakterler, görüntüsel göstergeler (ikonografi) sinemasal tekniklerle yapılandırılmakta; tür filmlerinin çözümlemeleri, bu yapılandırmaların anlatılma biçimleriyle, dünyayı anlamlandırıp çatışma ve çelişkilerin ardından sükuneti sağlamakta ve yaşananları yeniden üretmektedir, bu “ideolojinin işleyişi”dir. (Güçhan, 1999; 3) İletişimin gerçekleşmesinde, metnin hangi gelenekten olduğu, ne tür bir beklenti uyandırdığı ve metnin kavranmasındaki yönlendirmesi etkindir. (Göktürk, 2004; 33)

Kara filmler, çekildikleri döneme ışık tutmakta, toplumsal, psikolojik ve politik baskılara ayna tutmaktadır. Bu romanların ve senaryoların çıkışı, özellikle savaş ve karışıklıkların ardından gelen kayıp kuşak ve beraberinde gelen bebek patlamasını, boşanma olaylarının artması ile dağılan aile dramlarını, ekonomik çöküntüyü ve doğurduğu toplumsal kırılmaları, tüm bunların bedelini ödeyen bireysel çıkmazların sonuçlarına dayanmaktadır. (Ulağlı, 2008; 43) “Tür üzerine geliştirilen sinema kuramları, sadece sinemayı anlama açısından değil, filmlerle yapıldıkları toplum ve kültür arasındaki bağları kavramada da önemli bir araçtır” (Güçhan, 1999; 96). Metz, sinemanın en küçük birimi olan çekimi, tümce ile eşdeğer tutmakta, her çekimin tek bir anlam taşıdığını, başka çekimlerle bir araya gelerek yan anlamlar edindiğini ileri sürmektedir. (Belkaya, 2001; 76)

Çevirinin öğretimi ve uygulamasında, metin türlerinin kendi aralarında toplumsal iletişim işlevlerine göre bölümlenmesi ve bu bölümlemenin ayrıntılıca incelenmesi önem sahibidir. (Göktürk, 2004;31) Bir tür filmdeki anlatı, belirli bir “toplumsal-kültürel bağlam” içinde gerçekleşmektedir. (Güçhan, 1999; 117) Psikanalitik eleştiri yaklaşımı, sadece yönetmeni değil, filmlerin içerik malzemesini ve karakterleri psikanalitik verilerini değerlendirmektedir. (Belkaya, 2001; 167) İzleyicinin toplumsal değerlerinden ve davranışlarından oluşan anlatı parçaları tür filmine tanım kazandırmaktadır. (Güçhan, 1999; 117) Neticede, sanat eseri, sadece sanatçısının duygu ve düşüncelerini yansıtmakla kalmamakta aynı zamanda ait olduğu toplumun, kültürün, teknik ilerleme düzeyine, yaşam ve düşünce tarzına, dünya görüşü ve anlayışına, ideallerine ve psikolojisine ışık tutmaktadır. (Belkaya, 2001; 15)

Kara filmlerin bir karakteristiği olarak, izleyicide yarattığı yıkıcı etki ile bir çeşit yüzleşmeye neden olmakta ve böylece anarşizmi ve nihilizmi temelinde barındırmaktadır. (Ulağlı, 2008; 43) Freud’ un, düşler kendi mantığı içinde işleyen bir tarza aittir düşüncesinin ardından filmlerin de benzer bir şekilde, düş görme sürecine benzer nitelikte olduğu düşüncesi savunulmuştur. (Belkaya, 2001; 168)

Metinlerin çevirisinde yöntem, iletişim aracının niteliğine göre belirlenmektedir. Böylece, film sözleri, film altyazıları, resimli roman yazıları ya da opera sözleri birbirinden farklı çeviri süreçlerine tabi tutulmaktadırlar. Kısacası, örneğin, bir film altyazılarının çeviri sürecinde, çevirmen, görsel insan algısının

işleyiş hızını ve saniyede kavranabilecek harf sayısına değin hesaplamaları yaparken, operet metninin çeviri sürecindeyse, önce işitsel algıya odaklanmaktadır. (Göktürk, 2004; 85)

III. I. I. FİLMDEKİ SOSYOLOJİK ve PSİKOLOJİK FAKTÖRLER

Kara filmler, senaryoları, kahramanları, idealize ettikleri dünya ile geleceğe kaygıyla bakmaktadır. Bu tür filmlerde, tüm toplumsal değerlere karşı duyarsızlaşmış/duyarsızlaştırılmış olan bireyler, yeni bir dünya ve düzen kurma amacıyla, gerektiğinde şiddete başvuran kahramanlar halinde işlenmektedir. (Ulağlı, 2008; 47) Kara film türüne dahil olan *Otomatik Portakal (Clockwork Orange)* filmi, güçlü bir kara film olarak, tüm toplumsal değerlere karşı duyarsızlaşmış ve duyarsızlaştırılmış olan bireylerin, yeni bir dünya ve düzen kurma amacıyla, şiddete başvuran, bireysel emelleriyle hareket eden karakterler üzerine ve elbette onlarla mücadele etmeye çalışan ve farklı yöntemler uygulayan sistem üzerine kuruludur.

Otomatik Portakal, ilk olarak, usta yazar *Anthony Burgess* tarafından, bilim-kurgu ve kara eleştiri türünde bir roman olarak kaleme alınıp 1962 yılında *William Heinemann* yayınevi aracılığı ile okuyucuları ile buluşmuştur. (http://en.wikipedia.org/wiki/A_Clockwork_Orange 10.02.2009)

1971 yılında, başarılı yönetmen Stanley Kubrick tarafından senaryolaştırılmak üzere tekrar kaleme alınıp, yine Kubrick'in yapımcılığını ve yönetmenliğini üstlenmesiyle kara film ve bilim-kurgu türünde ve aynı isimle seyircisiyle, Warner Bros. Şirketi aracılığı ile buluşmuştur. 2,200,000 Dolarlık bir bütçe ile hazırlanan film, önce İngiltere'de, daha sonra Amerika'da ve diğer ülkelerde 26,589,355 dolarlık bir gelire imza atmıştır. Filmin karakterleri, Malcolm McDowell (Alex DeLarge), Warren Clarke (Dim), Aubrey Morris (Bayan Deltoid), James Marcus (Georgie), Patrick Magee (Frank Alexander), Michael Tarn (Pete), Adrienne Corri (Bayan Alexander), Carl Duering (Dr. Brodsky), Madge Ryan (Dr. Branom), Sheila Raynor (Anne),

Philip Stone (Baba), David Prowse (Julian), Steven Berkoff (Tom), gibi değerli oyuncularından oluşmaktadır. ([http://en.wikipedia.org/wiki/A_Clockwork_Orange\(film\)](http://en.wikipedia.org/wiki/A_Clockwork_Orange(film)) 10.02.2009)

En iyi senaryo, en iyi film ve daha pek çok kategorilerde ödüllere layık görülen film, çoğunlukla açık mekanlarda çekimi yapılmış, müzik (klasik müzik) ve renk öğeleriyle bezeli ve argo kullanımı yoğun bir sanat yapıtıdır. “Müzik, toplumsal bir dil olarak, çeşitli toplulukların kendilerine has değer yargılarının, yaşama biçimlerinin sözcüsü konumundadır” (Ünalın, 2002; 36). Özellikle Ludwig van Beethoven’ın Dokuzuncu Senfonisi, bu filmde farklı bir etkiye sahiptir. Filmdeki kahraman, işkenceden, cinsel şiddetten zevk alır, eğlenirken, bu müziği duyar duymaz acı çekmeye hatta intihar edecek kadar işkence içinde kıvrılmaya başlamaktadır.

Otomatik Portakal, sinemaya uyarlanmış çağdaş bir Amerikan romanı olarak, dünya düzenini/düzensizliğini zalimce eleştirmektedir. (Ulağlı, 2008; 43) Psikanalitik film eleştirisi, filmlerin sadece yaratıcı birer eylem ürünü olduklarını değil aynı zamanda bilinç dışının da göz önüne alındığı birer değerlendirmeyi gerektirdiğini belirtmektedir. (Belkaya, 2001; 167) Kara filmlerin odaklandığı sorunsal, “ben kimim, nereye aitim?” sorularındadır. Ve kahramanlar genellikle kendilerine önceki nesillerden miras olarak kalan tahrip olmuş değerleri, toplumsal yaraları duydukları acı ve öfkeyle harmanlayarak sergileyen suçlular, gangesterler, sahtekarlar, katiller ve kanun adamlarından oluşmaktadır. (Ulağlı, 2008; 43-44)

Renklerin, filmlerde etkin olması atmosfer yaratması ve dışavurumcu olmasındandır. Genel olarak soğuk renkler olan mavi, yeşil ve mor sakinlik ve uzaklığı ifade ederken, sıcak renkler olan kırmızı, sarı ve portakal ise saldırganlık, tepki ve şiddeti ifade etmektedir. Renk, filmde karakterlerin ruhsal durumu, ortam, tema ya da filmin geçtiği dönem renklerle betimlenebilmektedir. (Güçhan, 1999; 47-48) Renkler, filmi renklendirmenin ötesinde, kültürel uzlaşımlar çerçevesinde kodlar oluşturmakta ve içeriğe bağlı olarak anlamlar oluşturmaktadır. (Belkaya, 2001; 133) Kubrick, *Otomatik Portakal* filminde, turuncu ve mavi renkleri tematik motif olarak kullanmaktadır. *Otomatik Portakal* filminin ilk yarısında, portakal rengi, kırmızı ve pembe ağırlıklı kullanılmaktadır bu şekilde cinsellik ve sosyal saldırganlık anlatılmaktadır. Filmin trajik olan ikinci yarısında da filmin kahramanı, artık bir

sanıktır ve bu durum mavi ve gri tonların egemenliğinde sunulmaktadır. İnsanlık, portakal rengi; mekanikleşme ise tezat rengi olan mavi ile simgeleştirilmektedir. (Güçhan, 1999; 48) Renklerin anlamları, kültürden kültüre değişmektedir, hatta içeriğe bağlı olarak aynı kültür içinde dahi farklılıklar göstermektedir. Örneğin, aynı kültürde, kırmızı renk trafik ışıklarında uyarı işareti anlamında kullanılırken, düğün törenlerinde gelinin belinde bekareti simgelemektedir. Yine aynı şekilde, deyim olarak kullanılan “kan kırmızısı”, “al yanaklı” ifadelerindeki kırmızı renk ifadeleri aynı çeviri işlemine tabi tutulamamaktadır. (Belkaya, 2001; 133) Psikologlar, insanların çizgileri kendi bilgi ve görgü birikimlerine göre yorumladıklarını ancak, renkleri pasif olarak kabul edip onlardan etkilenecek farkında olmadan bir ruh hali içine girdiklerini belirtmektedirler. (Güçhan, 1999; 47) Bu yüzden, renklerin filmlere yükledikleri, sahnelere yükledikleri anlamlar her zaman eser sahiplerince maksatlı olmaktadır.

Otomatik Portakal filminin bir diğer karakteristiği olan yaygın argo kullanımınıdır. Argo, anlam itibarıyla, Akerson’a göre, “sözcüklerin, düz anlamlarının ötesinde anlamlar kazanmaları olgusu” şeklindedir (1991; 88). Kelimelerin düz anlamlarının ötesinde anlamları kastetmesi ise, iyiden iyiye kültürel bir birikimin, yaşantının sonucu örüntüler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum en çok çeviri sürecini ve çevirmeni etkilemektedir. Farklı toplumlar arasındaki algı farklılıkları, kültür ve anlayış farklılıkları, argo çevirilerinde sorunlar meydana getirmektedir. Anlama ulaşabilmek için dile bakmak gerekmektedir. (Büker, 1991; 9) Anlam, argolara gizlenmiş ise, çevirmen, başka bir çaresi olmadan bu şifrelenmiş kültürel kodlamaları çözmek durumunda kalacaktır.

SONUÇ

Tarihi süreçler, iklim ve bitki örtüsü şartları, ekonomik ve sosyal ilişkiler, kültürü yapılandırmaktadır. Kültürün ifadeye dökülen hali olan dil, tüm bu oluşumları bünyesinde barındırmakta ve yine bu oluşumlara liderlik etmektedir. Dil ve kültür arasındaki iç içe geçmiş olan bu ilişki, dil ve kültürü işleyen dalların, disiplin alanlarının bu konulara büyük önem vermesini gerektirmektedir. Bu çalışmada, çeviri etkinlikleri, birer dil etkinlikleri olarak, dolayısıyla kültürler arası etkinlikler olarak ele alınmaktadır. Bu amaçla, çalışmanın ilk kısımları, dil ve kültür iyeliklerine ve birbirleri arasındaki geçişlere ayrılmıştır.

Dil ve kültür, toplumu var eden iki kavram olarak, yine topluma göre gelişim ve değişim göstermektedirler. Toplumdaki, sanatsal, tarihi, ekonomik, siyasal, dinsel ve daha pek çok yönden her türlü detay, dil ve kültüre işaret etmektedir. Dil ve kültür ise yine bu değerlerden beslenmektedir.

Dil üzerine yapılan çalışmalar, dil ve düşünce arasındaki ilişki üzerinde durmaktadırlar. Düşüncede var olabilen her şey, dilde var olan varlıklardır. Bu durumda, düşünce, ancak dili sınırlarınca özgür ve uçsuz bucaksızdır. Bir diğer yandan, dil, düşüncenin ifade edilebilen halidir. Ve dil, düşüncelerin özgürlüğünce gelişebilmektedir. Dil ve düşünce arasındaki ilişki, birbirini destekleyen ve birbirinden güç alan bir ilişki türüdür.

Kültür, tıpkı dil gibi, asla tek yönlü tanımlanamayacak, ele alınamayacak bir konudur. Kültür, insana dair bir oluşum olarak, güçlü ve canlı bir birikim, aktarımdır. İnsana dair her şeyi içinde barındıran kültür, alışkanlıklardan, yaşama biçimlerine, dini inançlara kadar pek çok oluşun ana vatanıdır.

Dil ve kültür, kendi içlerinde dinamik bir örgüye sahip oluşumlar olarak, aktarımı güç unsurlardır. Toplumlar arasındaki, dil ve kültür alışverişleri, dillerin ve kültürlerin canlanmasını ve gelişimlerini sağlamaktadır. Ancak bu alışverişin gerçekleşmesi pek kolay olmamaktadır. Kültürleri birbiriyle karşılaştıran ve paylaşımı sağlayan güçlü lokomotif saha, elbette çeviribilim sahasıdır. İletişimi mümkün kılabilen bu güçlü saha, üstlendiği sorumluluğun ağırlığının bilincinde olarak, kendine pek çok alanı yandaş alarak, çok yönlü bir çalışmayı yürütmektedir.

Çeviri çalışmaları, çeviribilim disiplin sahası, iletişime olanak sağlayan, kültürleri tanıştıran ve kaynaştıran, karşılıklı bir yarar sahasıdır. İletişim, dili ve dilin kullanıldığı kültürü merkeze alarak gerçekleştirilebilir. Çünkü, iletişim, anlaşmayı gerektirir. Anlaşabilmek ise, algıların ve zihinlerin amaçlanan soyut ya da somut objeye yönelebilmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada, iletişimin dil ve kültür alanlarına etkisi incelenmiş ve çeviri etkinliklerinin tüm bu ilişkiler ağındaki faaliyetlerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Çeviribilim, kültürler ve diller arasındaki farklılıkları birer sorun olmaktan çıkarmakta, farklılıklardan yararlanmayı amaçlayarak sağlıklı iletişimi mümkün kılmaktadır. Bu etkinliği başarılı kılan, göstergebilim, felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi pek çok disiplin alanı bulunmaktadır.

Zihinsel ve estetik değerlerin kültürler ve diller arasındaki aktarımını mümkün kılan, etkin iletişim aracı çeviri etkinlikleri, özellikle edebiyat ve sinema dünyasında, toplumları yönlendirebilir gücüyle, kitle iletişiminde de liderlik etmektedir. Güçlü ve dinamik bir saha olarak kitle iletişim sahası, etkin ve yaygın kitle iletişim araçları aracılığıyla, her türlü ideoloji ürününü, çeviribilim sahasının etkin iletişimi mümkün kılmasıyla, dünyayı, adeta küçük bir teknolojik köy haline getirmektedir. Dünya nüfusunun hızlı artışı, teknoloji ve bilimin düşünce sınırlarını aşan ilerlemeleri, toplumları birbiriyle iletişime itmektir. Kaçınılmaz bir dünya düzeni olarak, daha güçlü olan ülkelerin kitle iletişiminde yön vermeleri doğaldır.

Toplumları, hangi ideolojik amaçla olursa olsun, etkilemek, geliştirmek ve değiştirmek güç bir iş olmasına karşın, söz konusu etkin çeviri çalışmalarıyla ve kitle iletişim araçlarıyla sunulan ürünler olduğunda, amaca çok daha başarıyla ve hızlı ulaşıldığı görülmektedir. İşte, tam olarak bu noktada, edebiyat ve sinema sahneye çıkmaktadır. Edebiyat, gerçek yaşantı ürünlerini içinde barındıran saklı bir dünya olarak, okuru eline geçirmekte ve yönlendirebilmektedir. Sinema ise, görsel öğeleri ile çok daha etkili ve hızlı bir araçtır. Sinemada, filmlerdeki müzik, renk gibi her bir detay, izleyiciye ulaşması gereken amaçlı iletişim ürünleridir. Sinema, dilin, kültürün ve toplumsal yaşamın ürünüdür. Öyleyse, filmler, birer dil ve kültür kodlu ürünlerdir. Bu kodların anlaşılması, dili ve kültürü ayrıştırmaktan geçmektedir. Toplumlar arasında, kültürler arasında filmlerin aktarımı, önemli bir yere sahiptir. Bu noktada çeviribilim sahası işe koşulmaktadır.

Çeviri etkinliklerinde, çevirisi yapılan eserin, çıkış amacı, eser sahibinin içinde bulunduğu koşullar, çeviri politikası, çevirmenin sürece getirileri de tıpkı aktarılan dil ve kültür öğeleri kadar önemlidir. Çeviri etkinliklerinde her aşama bir önceki ve bir sonraki aşamaya etki etmektedir. Çok içerikli ve aşamalı bu etkinlikler, toplumların kendi içlerinde ve toplumlararası ilişkilerinde, tahmin edilenden çok daha kritik bir güce sahiptir.

Bu çalışmada, son olarak, toplum hayatına ve kültürüne şekil veren etkili iletişim aracı olan filmlerin çeviri süreçlerindeki, henüz yeterince çalışmaya ev sahipliği yapmamış, detayları üzerinde durulmaktadır. Film çevirilerinde, renk ve müzik gibi psikolojik etkenler, kültürel kodlu argo ifadelerinin varlığının çeviri etkinliklerinde önemli bir yer sahibi olduğu işlenmektedir.

Sanatçının, eleştirel bir dille, toplumda yer alan detayları, yoğun bir psikolojik, toplumsal ve politik yapılanmayla sunduğu kara filmler, özellikle çeviri etkinliklerinde daha fazla itina gereklidir. Bu çalışmada, bu filmlerden biri olan başarılı ve etkili bir anlatıma sahip *Clockwork Orange* filmi, ağırlıklı argo ifadelerinin çevirisine başvurulması ve renk, müzik gibi psikolojik öğelerinin ağırlığıyla tanıtılmaktadır. Çeviri etkinliklerinde, argo ifadelerinin çevirisi üzerinde itinayla durulmaktadır. Bunun sebebi, argo ifadeler, oluştukları toplumun diline, kültürüne, yaşantısına dayalıdır. Ve farklı bir kültüre aktarımı, oldukça geniş bir araştırmayı gereklidir. Yine, renk ve müzik öğeleri, farklı kültürlerde farklı anlamları çağırabilir. Bu çalışma, tüm bu öğelerin çeviri çalışmalarına özel itina gerektirdiğini gözler önüne sermeye çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia (1998) *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılap Kitabevi; İstanbul.
- Akerson, Fatma Erkman (1991) *Anlam Çeviri Karşılaştırma*, ABC Kitabevi; İstanbul.
- Akerson, Fatma Erkman (2000) *Dile Genel Bir Bakış*, Multilingual; İstanbul.
- Aksan, Doğan (1977) *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim 1)* 1.Cilt, Türk Dili Kurumu Yayınları; Ankara.
- Aksan, Doğan (1990) *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim3)* 3. Cilt, Türk Dili Kurumu Yayınları; Ankara.
- Antoine Berman, “Çeviri ve Çeviri Üstüne Söylemler”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 15-29.
- Anton Popovic, “Çeviri Çözümlemesinde ‘Deyiş Kaydırma’ Kavramı”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 133-140.
- Bektaş, Arsev (1996) *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayınları; İstanbul.
- Bektaş, Arsev (2002) *Siyasal Propaganda*, Bağlam Yayınları; İstanbul.
- Belkaya, A. Gülümser Şavk (2001) *Film Çözümlemede Temel Yaklaşımlar*, Der Yayınları; İstanbul.
- Benveniste, Emile (1994) *Genel Dilbilim Sorunları*, çev. Erdim Öztokat, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- Bozkurt, B.R. (1978) *Çeviri*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları; Ankara.
- Büker, Seçil (1991) *Sinemada Anlam Yaratma*, İmge Kitabevi; Ankara.
- Canan İleri, “İletişimin Türkiye Türkçesi Ağzlarında Görülen Etkileri”, *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Medya ve Geleneksel Kültür Sektör Bildirileri*, 2002, s. 92-114.
- Claude, Levi-Strauss (1994) *İrk, Tarih ve Kültür*, çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu ve Işık Ergüden, Metis Yayınları; İstanbul.
- Condon, John C. (1995) *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, çev. Murat Çiftkaya, İnsan Yayınları; İstanbul.

- Çubukçu, Aydın (1995) *Kültür ve İdeoloji Sorunları*, Evrensel Kültür Kitaplığı; İstanbul.
- Edmond Cary, “Nasıl Çevirmeli?”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 79-86.
- Erdoğan, İrfan (2002) *İletişimi Anlamak*, Erk Yayıncılık; Ankara.
- Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar (2002) *Öteki Kuram*, Erk Yayıncılık; Ankara.
- Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar (2005) *Popüler Kültür ve İletişim*, Erk Yayıncılık; Ankara.
- Ergun, Doğan (2000) *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*, İmge Kitabevi; Ankara.
- Franz Boas, “Amerikan Yapısalcılığı”, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 2. Temel Metinler*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1998b, s. 107-109.
- Gideon Toury, “Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 233-254.
- Göktürk, Akşit (2004) *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- Güçhan, Gülseren (1999) *Tür Sineması, Görüntü ve İdeoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayınları; Eskişehir.
- Günay, V. Doğan (2004) *Dil ve İletişim*, Multilingual Yayınları; İstanbul.
- Güneş, Sadık (1996) *Medya ve Kültür*, Vadi Yayınları; Ankara.
- Güvenç, Bozkurt (1970) *Kültür Kuramında Bütüncülük Sorunu Üzerine Bir Deneme*, Hacettepe Basımevi; Ankara.
- Güvenç, Bozkurt (1997) *Kültürün Abc'si*, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- İmer, Kamile (1990) *Dil ve Toplum*, Gündoğan Yayınları; Ankara.
- İnceoğlu, Metin (2000) *Tutum, Algı İletişim*, İmaj Yayıncılık; Ankara.
- James S. Holmes, “Çeviribilimin Adı ve Doğası”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 165-182.
- Jean-Rene Ladmiral, “Fransız Dilinde Çeviribilimin Otuz Yılı”, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları 2. Temel Metinler*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1998b, s. 196-201.
- Jose Ortega y Gasset, “Çevirinin Sefaleti ve Görkemi Üzerine”, *Çeviri(bilim) Nedir?*

Başkasının Bakışı, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 51-75.

Kantarcıoğlu, Sevim (1987) *Kültür Üzerine Düşünceler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; Ankara.

Kaplan, Mehmet (2003) *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları; İstanbul.

Kaplan, Neşe (2004) *Aile Sineması Yılları 1960'lar*, Es Yayınları; İstanbul.

Kartarı, Asker (2006) *Farklılıklarla Yaşamak*, Ürün Yayınları; Ankara.

Kasır Hasan Ali (1993) *Kültür Bilinci*, Denge Yayınları; İstanbul.

Knut Lundby ve Helge Ronning, “Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, *Medya Kültür Siyaset*, der. Süleyman İrvan, Ankara: Ark Kitapları, 1997, s. 13-28.

Kula, Onur Bilge (1992) *Demokratikleşme Süreci&Eleştirel Kültür Bilinci*, Gündoğan Yayınları; Ankara.

Laszlo Dobossy, “Sanat Yapıtı ve Estetik Araştırmalar Konusu Olarak Çeviri”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 127-130.

Leppihalme, Ritva (1997) *Culture Bumps*, Multilingual Matters; Clevedon.

Malinowski, Bronislaw (1990) *İnsan ve Kültür*, çev. M. Fatih Gümüş, Verso Yayıncılık; Ankara.

Mete Çamdereli, “Uluslararası İletişimde Dil ve Dil Aktarımı”, *Uluslararası İletişim*, haz. Gürsel Öngören, İstanbul: Der Yayınları, 1995, s. 105-127.

Nord, Christiane (1997) *Translating as a Purposeful Activity*, St Jerome Publishing; Manchester.

Oskay, Ünsal (1982) *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları; Ankara.

Oskay, Ünsal (1993) *Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri*, Der Yayınları; İstanbul.

Oskay, Şerife Yıldız (2005) *Dil Kültür İletişim ve Medya*, Sinemis Yayınları; Ankara.

Öner, Işın Bengi (2001) *Çeviri Kuramlarını Düşünürken...*, Sel Yayıncılık; İstanbul.

Porzig, Walter (1990) *Dil Denen Mucize*, çev. Prof. Dr. Vural Ülkü, Kültür Bakanlığı Yayınları; Ankara.

- Rifat, Mehmet (1998a) *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, Yapı Kredi Yayınları; İstanbul.
- Rifat, Mehmet (1999) *Gösterge Eleştirisi*, Kaf Yayıncılık; İstanbul.
- Rifat, Mehmet (2000) *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Om Yay; İstanbul.
- Rifat, Mehmet (2004) *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, Dünya Yayıncılık; İstanbul.
- Roman Jacobson, “Çevirinin Dilbilimsel Özellikleri Üstüne”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 89-97.
- Serhat Ulağlı, Figen Emek ve Lale Yücel, “Post-Modern Söylemde Dünya Düzeninin/Düzensizliğinin Anlatısı; Kara Film”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Dergisi Dilbilim XVII 2007*, İstanbul; 2008, s. 39-47.
- Tuncer, Hüseyin (2000) *Dil-Kültür Edebiyat ve Sanat Pencерemizden*, Akademi Kitabevi; İzmir.
- Tural, K. Sadık (1988) *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; Ankara.
- Turinay, Necmettin (1996) *Kültür Dil ve Sanata Dair*, Akçağ Yayınları; Ankara.
- Ünalın, Şükrü (2002) *Dil ve Kültür*, Gazi Üniversitesi Basımevi; Ankara.
- Vendryes, J.V. (2001) *Dil ve Düşünce*, çev. Berke Vardar, Multilingual Yayınları; İstanbul.
- Walter Benjamin, “Çevirmenin Görevi”, *Çeviri(bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*, haz. Mehmet Rifat, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2004, s. 33-47.
- Yavuz, Hilmi (1987) *Kültür Üzerine*, Bağlam; İstanbul.
- Yavuz, Hilmi (1975) *Felsefe ve Kültür*, Çağdaş Yayınları; İstanbul.
- Yücel, Faruk (2007) *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edimi*, Dost; Ankara.
- Yüksel Kırmımlı, “Kitle İletişim araçları ve Kırsal Nüfus”, *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Medya ve Geleneksel Kültür Sektör Bildirileri*, 2002, s. 125-153.
- Zeynep Oktay, “Uluslararası İletişimin Sosyo-Kültürel Etkileri”, *Uluslararası İletişim*, haz. Gürsel Öngören, İstanbul: Der Yayınları, 1995, s. 73-104.

Zıllıoğlu, Merih (1993) *İletişim Nedir?*, Cem Yayınevi; İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : FİGEN EMEK

Doğum Yeri : MUĞLA

Doğum Yılı : 1984

Medeni Hali : BEKAR

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1995-2002 : MUĞLA ANADOLU LİSESİ

Lisans 2002-2006 : MUĞLA ÜNİVERSİTESİ İngilizce Öğretmenliği Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce, Fransızca, Almanca

MESLEKİ BİLGİLER

2007 - Halen : DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ Yabancı Diller Bölümü

Öğretim Elemanı

2006 - 2007 : Yatağan Madenler İlköğretim Okulu

Yatağan Cumhuriyet İlköğretim Okulu

İngilizce Öğretmeni